

زبڻه

له بابا ادمه تر ډي ادمه

ډاکټر د حبيب زبڻي زبڻي، پوهنځي لارښوونکي
Ketabton.com

لنڊه پڙندنه:

دڪتاب نوم: ژبه له بابا آدمه تردي دمه

ليکوال: ڊاڪٽر رحمت ربي زيرک يار، خپلواک څپرونکی

Language: From Adam to Present

By: Dr. Rahmat Rabi Zirakyar, Independent Scholar, U.S.A.

December 11, 2010

۲۰ لينده (قوس)، ۱۳۸۹ لمريز

زرڅپري (ٽوژند اڪس)، ڪليفورنيا، امريڪا

انلاين چاري: مختار احمد احسان - لراو پر ڪتابتون - <http://larawbar.com>

لړلیک

- ډالۍ -----
- مننه -----
- ننتوخ -----
- ۱- ژبه له کومه راغله؟ -----
- ۲- د ځواب کاریکاتور: د ژبې د منشا بحث ولې تم شو؟ -----
- ۳- د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان -----
- ۴- ژبه په ټولنه کې، وینه په لابراتوار کې -----
- ۵- پښتو په ارگ، جومات او اساسي قانون کې -----
- ۶- پښتو په گوانتانامو کې او فارسي په ارگ کې -----
- ۷- ژب سیاست او ژب پلان -----
- ۸- د ژبې سیاسي اقتصاد: «په اردو کې چې گټم او په پښتو کې چې خټم» -----
- پایله -----
- دوه ملونه -----
- الف- هغه هیوادونه چې اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات لري -----
- ب- هغه هیوادونه چې اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات نه لري -----
- د کتاب پای

ډالی

یونانی فیلسوف اپلاتون د غوره ټولني (کمال مطلوب ټولني) لپاره په فیلسوف واکمنانو را چاپیرو: په دې ډول چې یادې پاچاهان فیلسوفان شي یا دې فیلسوفان پاچاهان شي. اپلاتون په خپل ژوند کې فیلسوف واکمن یا واکمن فیلسوف مینده نکړ. خو ما خپل فیلسوف واکمن مینده کړ: زما په زړه کې جناب ډاکټر صاحب عبد الصمد حامد هم پوه مشردی او هم مشرپوه (سینیر سکالر) دی. زه دا کتاب خپل پوه مشر او مشرپوه منلي ډاکټر عبد الصمد حامد ته ډالی کوم ځکه چې خپله پوهه، خپله عقیده او خپل هیواد یې په هیچا نه دي پلورلي، په علمي موضوع گانو کې یې زما سره نیغ بحث کړی دی او په خپلو سازونکو نیوکو او پوښتنو یې زما څیرنې غښتلې کړې دي. د بیلگې په ډول، زما په دې کتاب گوتې کې دده د پوښتنو زه لازياتې څیرنې ته وهڅولم: لومړی، په دولتونو کې د رسمی ژبې او ملي ژبې د توپیر مثالونه به کوم وي؟ (د دې کتاب اووم فصل). دوهم، په نولسمه پیړۍ کې په فرانسه کې د ژبپوهنې ټولني ولې د ژبې د منشا بحث منع کړ؟ (د دې کتاب دوهم فصل). دغه شان د پوه مشر او مشرپوه ډاکټر عبد الصمد حامد مفکورو زما په یوه بله انگریزي لیکنه کې هم گټور رول لوبولی و، په دې سرلیک

Zirakyar, Relocate United Nations to Jerusalem to Harmonize Civilizations, 2008. Electronic Version

منلی او سپین سپیڅلی سړی ډاکټر عبد الصمد حامد یو پوهنتون دی چې سړی پکې د دین او دنیا منځگړتیا زده کولی شي. افغانستان داسې چاته کلکه اړتیا لري چې د دین او دنیا په منځ کې منځگړی (واسطه) شي. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

۵/ دسمبر/ ۲۰۱۰ = ۱۴/ لیندی (قوس) / ۱۳۸۹ المریز

مننه

بناغلي ورور ابراهيم نعيمی دپته ملاتړلې ده چې د ژبې د اهميت په اكله زما خورې وري پرتې ليكنې د كتاب په بڼه تايپ او خپرې كړي. له دې امله چې د پښتو تايپ مې نه و زده كړی، د ژبې د اهميت په اكله زما د ليكنو ستره برخه ناچاپه په ډيری (دوسيه، فايل) كې غلې شوې وه (يو اڅې دوه ليكنې مې په دې سرليكونو خپرې شوې وې: «د احمد شاه بابا بې كماله لمسيان په ارگ كې»، او «پښتو په ارگ، جومات او اساسي قانون كې»). پاتې شپږ فصلونه، نننوخ او پايله نوي او ناچاپه دي. زه د زړه له كومي د محترم ورور ابراهيم نعيمی د تخنيكي، كلتوري او پوهنيزو هڅو مندوی يم او د ملي احساس او علمي خدمت ستاينه يې كوم. توده دې وي دې بناغلي او مبتكر ورور خپلواكه كلتوري دېره!

ډاکټر رحمت ربی زیرکيار

۵/ د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/ ليندۍ، (قوس)/۱۳۸۹ المریز

زرخېرې (توژند اګس)، کليفورنيا، امریکا

ننتوخ

نن د پوهاوي راپوهاوي د لوبني (وسيلي) په ډول د ژبې وظيفه اسانه شوې ده، خو خبره د ژبې په هويتې- احساسې وظيفه کې ده او په يوه مشخصه سياسي ټولنه (دولت) کې د ژبې د سياسي اقتصاد په ساحه کې ده.

دا کتاب د ژبې بېلابېلې ديني، ازلي (ذاتي)، تاريخي-پرمختيايي، هويتې، ارتباطي (مراوده وي)، سياسي-ملي او اقتصادي څنډې څيړي، په بشري ټولنو کې د ژبې اهميت راسپړي، او هغې مشکلاتې پوښتنې ته د ځواب په ميندلو رڼا اچوي چې ژبه له کومه راغله. بله غټه پوښتنه داده چې د ژبې تکاملي پرمختيا (ايوليوشنري ډيولپمينټ) واقعيت وي، دغه عمليه به نوره په کومه خواروانه وي او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختيا به کوم پړاو ته ورسېږي؟! دې پوښتنې ته ځواب به د راتلونکو پوهانو په مغزو کې خاپوړې وکړي

ژبه نږدې يوه «معجزه» ده چې په وينا کې نه ځايېږي، توپير نه لري چې له کومې څنډې ورته وگورو. که ژبه نه وي، دینونه به ناشونی وي، انسانان به یو بل ته پرديان وي، ... بې له ژبې به استعدادونه پټ وي او فکرونه به شپې وي. کمپیوټرنیت (کمپیوټري جال) نن یوه اریانوونکې پرمختیا ده، خو د پخواني بې جسمه واقعیت (ژبې) سیوری دی. په دې کتاب کې به لوستونکي د ژبې د بحث د ژورتیا خوند وڅکي، د ژبې د مرموزو څنډو ننداره به وکړي، او د امریکایي کیمیاگر او ژبپوه بن جمین لي وورف د فرضیې (هیپاتیزیس) سره به اشنا شي.

په دې کتاب کې سربیره په ډالی، منډی، ننتوخ، پایلي (نتیجې) او دوه ملونو اته پرکي (فصلونه) خوندي شوی دي. لومړی پرکي د ژبې په منشا راڅرخي. دوهم پرکي دې پوښتنې ته ځواب لټوي چې په نولسمه پېړۍ کې په فرانسه کې د ژبپوهنې ټولني ولي د ژبې د منشا په اکله بحث منع کړی و. دریم څپرکي زما په خوب لیدلو (۱۳۷۵-۸-۱۸ لمريز ۹ نومبر ۱۹۹۲ زيز) راچاپېر دی چې په صحنه کې یې احمد شاه بابا، پښتو بابا محمد گل مومند، ویداند (علامه) سید جمال الدین افغان، رام چند، او محمد څرگند لوبغاړي دي. په څلورم پرکي کې د افغانستان د یوه کرکيچ په هغه توپیر گړپرچم چې د سياسي هېواد وال (سياسي تبعه) او کلتوري هېواد وال ترمنځ عملا په دولتي رسمي ادارو کې لیدل کېږي. په پنځم پرکي کې په ارگ (دولتي مرکز)، جومات، او اساسي قانون کې د پښتو په چلن رڼا اچول شوی ده. په دی پرکي کې ارواښاد وزیر محمد گل مومند په شلمه پېړۍ کې د لومړي او هغه جدي مفکر په څیر معرفي شوی دی چې د ژبې په سياسي اقتصاد پوهیده. په شپږم پرکي کې دوه هېواد دوست پښتون ساپوهان (پوهاند سید بهاالدین مجروح او ډاکټر کبير ستوری) معرفي شوی دي او په څنگ کې یې د طنز په ډول په گوانتانمو کې د پښتو رسمي کېدنې ته او د

جلالت چپن حامد کرزي په ارگ کې د پخوا په شان د فارسي رسمي کيدنې ته ګوته نيول شوې ده. اووم پرکې د ژبې او عقل په اګله په يوه مهمه عربي مقوله پيل کيږي چې د ژبپوهنې ډاکټر نيکولس اُستلر پرې د خپل پند کتاب سريزه پيل کړې ده. په دې ترټولو اوږده پرکې کې د رسمي او ملي ژبو پولې ښودل شوې دي، د ژبني ټکرونو لاملونه ښودل شوي دي، او د ژب سياست (د ژبې د معياري کولو) او د ژب پلان اساسات او بېلګې په کې انځور شوي. په اتم پرکې کې په برتانوي پاکستان کې چې د افغانستان په خاوره يې خپته اچولې ده او د پښتونخوا سره استعماري چلن کوي، د پښتو ژبې سياسي اقتصاد راسپړل شوی دی. استعماري اسلامي پاکستان د دې مخه نيولې ده چې په پښتونخوا يانې افغانيه کې دې پښتو ژبه د پښتنو په هويت سازۍ کې اغيزمن رول ولوبوي. په هند کې د مغلو د واکمنۍ له برکته اردو ژبه چې په برتانوي پاکستان کې د اووه عشاريه درې سلنو (۷، ۳٪) وګړو (مهاجرو) ژبه ده په دغه هېواد کې ملي او اسلامي ژبې ته جګه شوې ده. خو په برتانوي پاکستان کې پښتو ژبې د دې وس و نه مينده چې د قدرت په قلمرو کې د برخې خاونده شي. په پايله کې مې د بحث تنسته رالنده کړې ده او په ښکېل شوي افغانستان کې د ژبې د کرکچ د حل لپاره مې خپلې ماتې ګوډې سپا رښتنې وړاندې کړې دي.

ګوندي زما دا کتاب ګوتې په افغانستان کې د ژبې د احساسې مسلې منطقي بحث ته لار پرانيزي او په دې ډول د علمي بحث په رڼا کې د حل لار ولټوله شي. وروري به کوو، حساب ترمنځ. «له کوراو کلي ووځه، خوله نرخه مه وځه!» افغانان بايد د نورو ملي ټولنو له واقعيتونو نه نوکې زده کړه وکړي. نږدې لس کلونه وړاندې د ۲۰۰۰ زيز کال په پسرلي کې د اسلامي ايران ولسمشر محمد خاتمي د ايران په شمال کې د ګورګيانو غونډې ته په وينا کې په دې ټکي ټينګار وکړ چې: «**درين دنيا نومی توان از کثرت صرف نظر کرد.**» ولولئ: رحمت ربی زیرکيار، ملي ستم، مليت او خراسان. خپروونکی: د پښتني کلتور د ودې ټولنه جرمني، د خپرونو لړۍ ۱۲. چاپځي: ملت پريس، لاهور. د چاپ کال: ۱۳۸۰ لمریز/۲۰۰۰ زيز، ۱۱۹ مخونه، دلته ۲مخ

د سمبر/۱۲/۲۰۱۰=۲۰ ليندۍ (قوس)/۱۳۸۹ زرخپړۍ، کليفورنيا، امريکا

ډاکټر زیرکيار

ژبه له کومه راغله؟

له فرعون نه تردی دمه «په علم کی خوراکلک مشکل» دی پوښتنی ته د خواب میندل دی چی ژبه د کومه راغله؟ تر اوسه انسانان یواځینی ژوی دی چی د وینا پیروزینه پری شوی ده. که له یوی خوا ژبه لوبنی «وسيله» ده د پوهاوی راپوهاوی (افهام و تفهیم) لپاره، نوله بلی خوا ژبه ترون او غوته ده د پیژاند (هویت) لپاره. د وسیلی په ډول د ژبی وظیفه اسانه شوی ده. نن ناشونی نه ده چی د امریکي له راکی غرنه یو امریکایی په انگریزی ژبه د سپین غر د یو پښتون سره په پښتو ژبه د همزمان الکترونیک ژباړی په برکت مفاهمه وکړی بی له دی چی دواړو د یو بل ژبی زده کړی وی

خو خبره د ژبی په هویتی - احساسی وظیفه کی ده، او په یوه مشخصه سیمه کی د ژبی د سیاسی اقتصاد په ساحه¹ کی ده. هغه ولس چی خپل دولت بی نه وی جوړ کړی، رسمی ژبه نلری خوملی ژبه لری - عموماً ملی ژبه دولتونه زیروی، او بیاد دولتونه رسمی ژبه ټاکي.

«قوة الانسان في عقله ولسانه» د ډاکټر او لستر² د پند کتاب سریزه په دغه عربي مقوله پیل شوی ده.
(اوستلر، د لفظ امپراتوری: د ژبی یو تاریخ، نیویارک اولندن: هارپر ۲۰۰۲)

یوسل و دوه څلویښت (۱۴۲) کلونه وړاندی په (۱۸۸۲ز) کال کی، په پاریس کی د ژبپوهنی ټولنی د ژبی د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. له دی نه شپږ کلونه وروسته په (۱۸۷۲ز) کال، په لندن کی دلغت پوهنی ټولنی (فیلولو جیکل سوسایټی) عینی لار غوره کړه. د یوی پیری لپاره د ژبی د پرمختیا په اکله بحثونه پاتک اچول شوی و. په (۱۹۷۰ز) کلونو کی، د ژبی د منشأ (پیل) او پرمختیا په اکله غلی شان بحثونه پیل شول، او ډیر ځلی به ورسره یوه بښنه هم مل شوی وه. پایله داشوه چی دغه غلی بحثونه غلی پاتی نشول، بلکه دیوه درانه او اوږده ورنښت په شان بی په تیرو (۳۰) کلونو کی د مضمونو، کتابونو او غونډو خوړونه راوویستل. اوسنی په بحثونو ډک او منډلی حالت څه ناڅه انارشی (ګډوډی او خپل سری) رامنځته کړی ده چی په پایله کی بی بنایی ځینی خلک د پخوانی حالت خوبونه ووینی، اود ژبی

د منشأ او پرمختیا په اکله د بحثونو بندیز غوره وگڼی؟!!

د چارپوهانو ډیره کیان په دی اند دی چی ژبه اساساً یو ځانگړی بشری استعداد دی. خو په وراثت پوهنه³، لرغون پوهنه (ارکیالوجی)، عصبی تن پوهنه (نویروفیزیالوجی) او په کمپیوټری ماډلونو کی پرمختگونو غټو او کله ناکله

¹ - political economy of language

² . Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language History. New York and London: Harper perennial, 2006,xix

³ - genetics

کړ کيچنو علامو اولار بنودنوته لار پرانيستلی ده. کریستن کینیلی⁴ په خپل وتلی کتاب کی د ژبی د منشأ په امله اوسنی بحثونه راغونډ کړی دی

لیکواله د علومو تجربه کاره ژورنالسته ده اوله کمبریج پوهنتون نه یی په ژبپوهنه⁵ کی ډاکتری ترلاسه کړی ده. ددی کفایتونوپه مټ لیکواله ددی لایقه ده چی خپل کتاب (نن په علم کی دخورا کلک مشکل) په حل راوخرخوی⁶ ژبه نژدی یو «غیری قابل بیان معجزه» ده، توپیرنلری چی له کومی خنډی نه ورته وکسو. ژبه هغه لوبنی (وسیله) ده چی انسانان یی له سپیره ډاگ نه راوویستل تاریخ یی هسک کړ، اومورته یی ددی وس را کړچی فکر وکړو، دغه ډول خیزونه په تصور کی انځور کړو او خپل مجرد⁷ فکرونه په خورالیری واتنونو کی دیوبل په پوهاوی راپوهاوی (افهام اوتفهیم) کی وکاروو. خو کو تلی پوښتنه داده چی پخپله ژبه له کومه راغله؟! په دی امله دوه نظریی شته

لومړی نظریه هغه یوه ده چی دامریکی دوتلی ژبپوه نوام چامسکی⁸ له خواراوتلی ده اوله کلونورا هیسی برلاسی ده. په ساده وینا، د پوهاند چامسکی په اند:

۱- ژبه یو ځانگړی بشری استعداد دی

۲- ژبی دانسانانوپه پیدا اینت⁹ کی کلک سیمونه غځولی دی.¹⁰

۳- ژبه دخپلواجراتولپاره مخکی له مخکی ټاکل شوی (ازلی) گرامری قواعد لری. په بله وینا، ماشومان دگرامری جوړښت په امله ذاتی یا اذلی پوهه لری، اودغه گرامری قواعد په ټولوبشری ژبو کی خوندی شوی دی. دغی ذاتی یافطری¹¹ پوهی ته جهانی گرامر¹² وایی. دنړی دژبو توپیرونه دانسانانوپه مغزو کی دنصب شوو مشخصاتو¹³ په خیر پراته دی. دپوهاند چامسکی په اند، دانسانانو ماغزه د شعوری اودراکی فکر چینه ده. دلته ادراکی عملی¹⁴ روانی دی چی په فکر¹⁵ (تعبیر، احساس)، تفسیر اوتحلیل، حافظه... اوتصورراخرخی. خو کیدای شی چی انسانان

⁴ - Dr.Christine Kenneally, the First word: The Search for the origins of language. New York: Viking/Penguin Group, 2007, x+357 pages

⁵ - Linguistics

⁶ - The hardest problem in science today.

⁷ - abstract

⁸ - Noam Chomsky

⁹ - genes

¹⁰ - Hardwired into our genes

¹¹ - innate

¹² - Universal grammar

¹³ - Parameter settings in the brain

¹⁴ - Cognitive processes

¹⁵ - Perception

ورته متوجه نه وی. دپوهاند چامسکی له دغه ډول نظره سرې داسې پوهیږي چې د ژبې تکاملي مفکوره لږترلږه د شک لاندې ده. دلیل یې دادی چې د ژبې د تکاملي پرمختیا لپاره لاتراوسه داسې کلکې نښې نښانې¹⁶ نه دی میندل شوی چې د ډیرو زمانو په اوږدو کې د ژبې منشأ ونښي. په بله وینا، مشکل دادی چې پخوانی وینا (لومړی لفظونه یا لومړی وینا) جسمي نښې نښانې (فوسیلونه) نلري

د ژبې په اکله دوهم نظر د ژبې په تکاملي پرمختیا (ایولوشنري ډیولپمنټ) راڅرخي

د ژبې د منشأ د میندلو لپاره د ادراک پوهانو، ژوند پوهانو، وراثت پوهانو، او ژوپوهانو¹⁷ څیړنې دسړې هیله غښتلی کوی چې د ژبې تکاملي پرمختیا به یو وخت راجوته (برسیره) شی. په دی اړوند کې د کریستین کینیلی کتاب¹⁸ (لومړی ټکی: د ژبې د منشأ گانو لپاره څیړنه، نیویارک ۲۰۰۷) گټور معلومات وړاندې کوی. په دی کتاب کې لیکوالې کلکه هڅه کړې ده چې د ژبې د تکاملي پرمختیا تنسته راوسپړي، او په دی رڼا و اچوی چې څنگه د دغې پټینې (قشری) عملیې په اوږدو کې یو غږیدونکی ژوی¹⁹ راوتلی دی. بیلابیلی تجربی (لکه د اشارو پواسطه د بیزوگانو وینا، د توتیانو ادراک، په بیزوگانو کې د شمیرنی او گرامر استعداد، او په دولفین²⁰ کې ځان پیژندنه)²¹ موږ د پټه رابلی چې د ژبې درامنځته کیدلو په اکله په خپل نظر کې بدلون ته چمتو شو. داسې معلومېږي چې ژبه زموږ په جینونو²² کې د ناڅاپی، اریانونکی او بنسټون له لاری نه ده زیږیدلی بلکې دیوی تدریجی عملیې په اوږدو کې رامنځته شوی ده چې جسمی، عصبی او کلتوری نوښتونه پکې شامل دي.

اوس انسانان کولای شي چې د کمپیوترونو نړیوال جال ته ورننوځي، او د یوڅو تنیو په تومبلو سره د معلوماتو په نړی کې وگرځي، او د نا اشنا خلکو سره په یوه داسې کچه راشه درشه (مراوده) کې اخته شي چې یوڅه وړاندې یې چاتصور نشو کولای. د بریښنا بییز جال (کمپیوتر نیټ) راویستل په تخنیکي پرمختیا کې یو محیر العقول ټوپ و. خو په عینی حال کې دغه اریانونکی پرمختیا دیو غټ او پخوانی څه سیوری و. د هغه څه سیوری چې موږ ورته ژبه وایو. په واقعیت کې ژبه تر هر څه دمخه او ستره معلوماتی شاهراه²³ ده یانې ژبه (نږدی لومړی واقعی نړی)²⁴ ده. ژبه

16 - Fossils

17 - Animal researcher

18 - The First word

19 - Talking animal

20 - Dolphins

21 - Self-awareness

22 - Genes

23 - Information highway

24 - The first virtual world

واقعی جهانشمول جال²⁶ دی چی هر شوک ورته لار لری (مخ ۳).

لیکل یوډول فوسیل (نسه، علامه) ده. لیک مورته دهغوژبویه اکلہ یوشه ویلی شی چی پخپله لیک کی ثبت شوی وی. پخپله لیکل شپرزہ (۲۰۰۰) کلنه مخنیہ (سابقہ) لری (مخ ۵). ژبه غیري جسمی، معنوی موجوددی، له دی امله الفاظ ډبرین، کلک موجودیت نشی لری. خود انسانانو په وجود کی د ژبی سره اړوند جسمی غری د ژبی په تکاملی عملیه ریا چولی شی. ماغزه، ژبه، مری، سږی، پزه او وره ژبه (الکی ژبه) ټول «دقیقاً د غری په تولید کی شامل دی»: ²⁵
 دانسان په وجود کی پاسته نسجونه²⁷ زرله منخه درومی. وروسته له اوږدی زمانی، انسان په دی بریالی شوی دی چی د ژبی سره اړوندو فوسیلونو چا پونه (اثر ونه)²⁸ پیدا کړی. هغه چا پونه چی دلری پخوانیانو هډوکو پریښی دی. خود انسان دککری کچه (اندازه) یاد ورون هډوکی د ژبی د پرمختیا په اکلہ زمورپوه همدومره غښتلی کولی شی. دانسان دلری پخوانیانو هډوکو د فوسیلونو د چا پونو (اثر ونو) اندازه مورته نشی ویلای چی لومړی غږ²⁹ کله ویستل شوی و. دغه چا پونه یا اثر ونه مورته نشی ویلای چی لومړی ټکی یونوم و (لکه خرمن، زمري، تیره)، یوصفت و (لکه گلالی، غوریالی، توریالی)، یوفعل و (لکه خښل، خوړل، وهل، خملاستل، خغاستل).... او که یوامرو (لکه ودانگه، وخنه، وخوره). زمور د پخوانیانو هډوکی مورته نشی ویلای چی لومړی غږ چا ویستلی وی چا اوریدلی و. ایازبه د خان سره په غږیدلو³⁰ پیل شوه، او که د ژبی اساسی فطرت دادی چی اریکمنه³¹ یانی ارتباطی وی؟ خبری (محاوړه، صحبت) لږ تر لږه دوه انسانانو ته اړتیا لری. سږی څنگه یو داسی ژبه خلق کولای اورا ویستلی شی چی په عینی وخت کی یې بل سږی په مطلب پوه شی؟ په بله وینا، که یو سږی ژبه (لومړی وینا) راوویستله، هغه دخپلی وینا په مطلب پوهیده. هغه دوهم سږی چی لومړی اوریدونکی و، دلومړی وینا کوونکی په مطلب څنگه پوه شو؟ په ساده ژبه: وینا خود شفر (رمز) په شان وه. (هغه رمزو چی پخپله ویونکی یی کیلی لره او پری پوهیده)، هغه اوریدونکی د شفر کیلی څنگه مینده کړه. هغه کیلی چی دوینا د کون (متن، مطلب) راوسپړی³²؟ فوسیلونو³³ دغه

²⁵ - Real worldwide web

²⁶ - Are all intimately involved in speech production

²⁷ - Tissues

²⁸ - impressions

²⁹ - first word

³⁰ - Soliloquy

³¹ - communicative

³² - decode

پوښتنی ته ځواب نشی ویلای. کوم آښتاین³³ به هم پیدا نشی چی د ژبی تکاملی پرمختیا ته یواځنی ارت او برلاسی نظر و اچوی. دلغتونو او جملو پیری پخوانی منشأگانی را برسیره کول دیته اړتیا لری چی یوشمیر بیلابیل علوم، په سلگونو ژمنوال (متعهد) اوزیرک چارپوهان، اویوشمیر سترگورا او اورد فکره وگړی³⁴ گډ کار ته ملاوتی. او گډ معلومات راو باسی. په دی پوهیدل چی ژبه څنگه پیل شوه، هغی ټکنالوجی ته اړتیا لری چی «تیره اونی راوتلی وی، او هغو تجربوته اړتیا لری چی پرون اجرا شوی وی»³⁵

دلته وینو چی دشفر کیلی ژباړی ته ورته ده. که ښه زیرشو، دیته به موپام را وگرځی چی ښایی بیله ژبی به انسانان، یووبل ته پردیان وای: بی له ژبی به انسانان دیوبل په احساس نه پوهیدلای، بیله ژبی به دیوبل په گټه نه پوهیدلای، بی له ژبی به بی استعدادونه پټ وای، بی له ژبی به بی فکرونه شپړ وای، بی له ژبی به انسانان بی برکته وای، بی له ژبی به دینونه ناشونی وای، بی له ژبی به تاریخونه ورک وای!

یوه غټه پوښتنه داده چی که د ژبی تکاملی پرمختیا واقعیت وی، دغه عملیه به نوره په کومه خوار وانه وی، او پخپله زموږ انسانانو تکاملی پرمختیا به کوم پړاوته ورسیري؟³⁶

د ډاکټر کریستین کینیلی «لومړی وینا»³⁷ په نوم کتاب وروستنی وینا نه ده. په دغه سرلیک هغه چارپوهان بی برخی پاتی شوی دی چی په علامت ژبه³⁸ کی بی نوم ویستلی دی³⁹. د اسی برینسی چی د «لومړی وینا» په نوم کتاب کی، ژبی ته یواځی دوینا ژبی⁴⁰ په سترگه کتل شوی دی. پخپله د کتاب لیکواله ډاکټر کریستین کینیلی کاږی چی وینا د ژبی لپاره «حیاتی» یانی زښته ډیره مهمه⁴¹ ده. سره له دی هم، ژبه د لاسونو په خوځولو او دمخ په څیره کولو⁴² کی وینا د ژبی لپاره «حیاتی» یانی زښته ډیره مهمه⁴³ ده.

³³ - Fossils

³⁴ - Einstein

³⁵ - Visionary individuals

³⁶ - Finding out how language started requires technology that was invented last week and experiments that were conducted yesterday. Pp.5 - 6

³⁷ - (If language has evolved, where will it head next? And where, for that matter, will we?) (P.11).

³⁸ - The first word

³⁹ - sign language

⁴⁰ - Ursula Bellugi, Karen Emmorey David F. Armstrong, Sherman willcox, and the late William C. stokee

⁴¹ - speech language

⁴² - crucial to language

⁴³ - expressions

هغه شان غځيدلى ده لکه په غږونو⁴⁴ کې چې خوندي شوي ده. بنایي ژبه به په لومړي پړاو کې د علامت ژبې په څيررامنځته شوي وي ، او ورپسې به يې د غږ ژبې او وينا ژبې په څير پرمختيا کړي وي. اوس هم وينا چې لاسي حرکتونه زموږ په وينا کې او بدل شوي دي. د زياتو معلوماتو لپاره ولولي د امريکي په اوکلند پوهنتون کې د ساه پوهنې د پوهاند کتاب⁴⁵:

د مغزو او ژبې اړيکې په هغو انسانانو کې هم ليدل کېږي چې حمله (سکته) پرې راغلي وي ، يانې (ستروک ويکتيمز)⁴⁶ وي. سکته وهلي انسانان د وينا قدرت له لاسه ورکوي چې افوزيا⁴⁷ ورته ويل کېږي. په دغسې حالت کې هغوی نه يواځې دا چې په راشه درشه (مراوده ، کمونیکيشن) کې مشکلات لري ، بلکه د اهم ورته ډيره سخته وي چې معلومات رده بندي⁴⁸ کړي ، په ياد کې يې وساتي او تنظيم يې کړي. د ډاکټري کريستي کينيلي په کتاب (لومړي وينا) کې يو پام وړ پوښتنه خوندي شوي ده: څه به پيښ شي چې که يو بيزو چې علامت ژبه⁴⁹ يې زده کړي وي لومړي ځل يو بل بيزو وويني چې په عين اندازې علامت ژبه زده کړې وي؟ د دغه مخامخي پايله دا شوه چې په علامت ژبه کې د دواړو همسو بيزو گانو ترمنځ راشه درشه (مراوده) ونشو ، بلکه پرځای يې د دواړو ترمنځ د «علامت چغوچگړه» راپورته شو⁵⁰.

د تجربه يو ځل بيا په سرې کې د افکر غښتلي کوي چې ژبه يوه انساني ځانگړتيا ده.

يوناني تاريخ پوه هيرودت⁵¹ لومړي انسان برينسي چې نژدې دوه نيم زره کلونه وړاندې به يې د ژبپوهنې⁵² يو غټ ټکي ته گوته نيولی وي. دغه شان مصري واکمن ، فرعون سميتيکاس⁵³ (۲۲۴ تر ۲۱۰ قبل الميلا د) لومړي سرې برينسي چې څه د پاسه دوه نيم زره کلونه وړاندې به يې د ژبپوهنې ډيره ترخه تجربه بشپړه کړې وي. هيرودت (۴۸۵ تر ۴۲۵ قبل

44 - vocalizations

45 - Michael C. Corballis, From Hand to mouth: The Origins of language. Princeton university press, 2002

46 - stroke victims

47 - aphasia

48 - categories

49 - sign language

50 - "What resulted was a sign-shouting match, neither ape was willing to (listen), Dr. Kennaally reports.

51 - Herodotus

52 - Linguistics

53 - Psammeticus

المیلاد) په مصر کی دخپل سفر په اوږدو کی په یوه اریانونکی تجربه خبر شو. په هغه تجربه چی دفرعون سمیتیکاس په امر بشپړه شوی وه. هیرو دوت کاری چی دغه فرعون په دوه (۲) ماشوم هلکانو په یوه لرې او پټ ځای کی دیوالونه راتا وکړل او په دی ډول بی له بهرنی تماس نه گوښی او بیل کړل. فرعون سمیتیکاس په دی اند وه چی هرڅه د دغو هلکانو له خولی را ووخی دانسان د ژبی پیل (منشأ) به وی اود نورو ژبولپاره به کیلی وی. دتاریخپوه هیرو دوت په وینا په انزوا کی ساتل شوو هلکانو په فریگیان⁵⁴ ژبه کی د ډو ډی لپاره لفظ (بیکس) را ویست.

فریگیاد اوسنی ترکیی په منځ کی یوه پاچهی وه. مسیدونیا (مکدونیا) د جنوب ختیز یوروپ هغه سیمه وه چی دیونان، بلغاریا او یوگوسلاویا ځینی برخی پکی شاملی وی. مکدونیا دیونان په شمال کی دیوی لرغونی پاچهی نوم هم و. فریگیانو⁵⁵ په لرغونو وختونو کی په مکدونیا کی ژوند کاوه. هغوی په پیل کی د بروگیس⁵⁷ یا بریگیس⁵⁸ په نومونو یادیدل. ورپسی د فروگیس⁵⁹ او بیا د فریگیس⁶⁰ په نومونو یاد شول. دا هغه مهال و چی په لرغونی یونان کی یونانی ژبه ملی (هیوادنی) مقام ته نوه رسیدلی. د تروی⁶¹ د بناری دولت په مهال ځینی فریگیان د ترو جانو په تلگرتیا⁶² او حمایت سره اناتولیا (اوسنی ترکیی) ته لاړل. تروی⁶³ په شمال لویدیزه کوچنی آسیا کی د داردانیلس په شاوخوا کی لرغونی بنارواود تروجن جگری⁶⁴ سیمه وه. پخپله تروجن ژبی دمړینې خوند وڅاکه. له دې امله سخته ده چی په ډاډ سره د تروجن ژبی او فریگی ژبی اړیکی راوسپړل شی. لاتراوسه داهم نه ده جوته شوی چی فریگیان به کله په ترکیه کی هتیت امپراتوری⁶⁵ ته ورغلی وی اوددغی واکمنی سره به بی څه ډول اړیکی ساتلی وی. معمولاً

⁵⁴ - Phrygian

⁵⁵ - Bekos

⁵⁶ - Phrygian people

⁵⁷ - Bruges

⁵⁸ - Bryges

⁵⁹ - Phruges

⁶⁰ - Phryges

⁶¹ - Troy

⁶² - Trojan allies

⁶³ - troy

⁶⁴ - Trojan war

⁶⁵ - Hattite

داسی اټکل کيږي چې هتيت واکمني به له نن نه دري زره دوه سوه (۳۲۰۰) کلونه وړاندې د دوس سوه (۱۲۰۰) قبل الميلا د په شاوخواکي خوييالي شوي او مرگوني شوي. هو، په ډاډ سره ويل کيږي چې فريگيا⁶⁶ د هتيت په خاوره کي رامنځته شوي وه، او د فريگيا دولت په اتمه (۸) قبل الميلا د پيږي کي راجگ شوي و. فريگي ژبه د شپږمي زبيري پيږي پوري ياني نږدې د ديارلس سوه (۱۳۰۰) کلونو لپاره ژوندي پاتي شوي وه. په بالکان کي فريگيان په يوناني مکدونيایکي مدغم شوي وو. ديونان لرغوني حماسي شاعر هومر⁶⁷ (اتم يا اووه مه قبل الميلا د پيږي) په خپل ايلياد⁶⁸ نومي اثرکي تروجن جگړي ته گوته نيولي ده. تاريخپوهان وايي چې هومر شاعرو، نه مورخ. له دې امله دنوموړي له خوا وړاندې شوي تاريخي معلومات بايد په احتياط سره وکارول شي، که څه هم ځيني تفصيلات يي د لرغون پوهانو (ارکيالوجستانو) له خوا منل شوي دي. فريگيانو يو ه اينډو-اروپايي⁶⁹ ژبه ويله، او هغه پتي (الفبا) يي منلي وه چې اصلاً فونيشيانو⁷⁰ راويستلي وه. پخپله فونيشي پتي دوه ويشت (۲۲) توري لرل چې له کنعاني وزمه ياسينايي وزمه ژبي⁷¹ نه راوتلي وه. د کنعاني وزمه ژبي پتي لومړني غلي (صامت، بي غږه) الفبا وه. کنعان ياسينا په اتلسمه (۱۸) يا اووه لسمه (۱۷) قبل الميلا د پيږي کي دمصريانو لخوا نيول شوي وه. که د کنعاني وزمه ياني مخکني کنعاني ژبي پتي ته يو ځغلنده نظرو اچوو، وبه وينو چې په اصل کي له مصري تصويرليک⁷² نه راوتلي ده. په لنډه وينا: دمصري اغيز په مخکني کنعاني ژبه⁷³ پريوتلي و، مخکني کنعاني ژبي په فونيشي ژبي اغيز اچولي و او فونيشي ژبي په خپل وارسره فريگي ژبه⁷⁴ تر اغيز لاندې نيولي وه.

د فرعون سميتيکاس رېرونکي او غوني زيگونکي تجربې ونبودله چې که څه هم ماشومان ځانله (منزوي) پريبنودل شي، هغوي کولي شي چې په خپل منځ کي ژبه راوباسي. يوناني تاريخپوه هيرودوت له دغې تجربې نه د پايلي ته ورسيد چې انسانان د خبرو د استعداد سره زيږيدلي دي. د فرعون سميتيکاس له تجربې راهيسي،

⁶⁶ - Phrygia

⁶⁷ - Homer

⁶⁸ - Iliad

⁶⁹ - Indo - European

⁷⁰ - Phoenicians

⁷¹ - Proto-canaanite or proto - sinaite

⁷² - hieroglyphic signs

⁷³ - Proto - Canaanite

⁷⁴ - Phrygian

فيلسوفان د ژبې د منشأ په لټه کې لگيا ه شول او په دې ارمان وو چې که د فرعون سميتيکاس تجربه تکرار کړای شي. خو اخلاقي معيارونو د دې اجازت نه ورکوله چې ماشومان په يوه لړۍ او ځانله جزيره کې په خپل منځ کې پرېږدي او وگوري چې دکومې اصلي ژبې په راويستلو به بريالی شي؟ بله پوښتنه دا وه چې که په انزوا کې ساتل شوی ماشومان اصلي (لومړنۍ) ژبه راوباسي، موجودو ژبو ته به څومره ورته وي؟ له نن نه نژدې پنځه ويشت کلونه (۲۵) وړاندې په نولس سوه اتيا (۱۹۸۰) کلونو کې، ژبپوهانو يوه وړه خزانه وميندله:

د فرعون سميتيکاس تجربه بيله کوم پلان نه په مصر کې نه، بلکې داخل د لاتين امريکې په نيکاراگوآ کې تکرار شوه. اته ويشت (۲۸) کلونه وړاندې په (۱۹۷۹ز) کال کې په نيکاراگوآ کې انقلاب رامنځته شو:

نوی رامنځته شوی واکمني په خپل هيواد کې د لومړي ځل لپاره د کهنو⁷⁵ ماشومانو د روزلو پروژه پرانيستله. په سلونو ماشومان په ماناگوآ کې په بنوونځيو کې ومنل شول. کانه زده کوونکي دنړۍ له څه د پاسه دوه سوه علامت ژبو⁷⁶ نه يې برخې پاتې شوي وو. هغوی په خپلو کورونو کې د خوراک او څښاک لپاره بيلا بيلی او ډيرې ماتې گوډې ژب و زمه څيرې پيښې⁷⁷ زده کړې وې، خو خپل منځه پوهاوی ناشونی و. کله چې کانه ماشومان په بنوونځي کې راټول شول، ديوبل په محدودو اشارو او څيرو پيښوي ژبني ودانۍ پيل کړه او په خپل منځ کې يې گډه علامت ژبه رامنځته کړه.

په دغه نوی علامت ژبه کې چې د نيکاراگوآ يې علامت ژبې په نوم مشهوره شوه، بهرنيو ژبپوهانو هغه څه وليدل چې د امريکې نامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکي⁷⁸ ورته نړيوال گرامر⁷⁹ ويلى و. په دې ډول ژبپوهانو وليدل چې ژبه پخپله د ماشومانو له خوا رامنځته شوه، نه د لويانو په واسطه. د کنيوزده کوونکو نوې ژبې د مروجې هسپانوي ژبې سره يعنې د بنوونکو له ژبې سره توپير لاره. بنوونکي وايي چې په بنوونځي کې د دوی موجوديت د کنيوزده کوونکو په نوې ژبه باندې اغيز نه لاره. د ساندينیستاس⁸⁰ تعليمی مامورين په پيل کې د شوروی اتحاد د چار پوهانو د مشورې پواسطه تيروتل. شوروی چارپوهانو ورته ويلى وو چې «گوت املا» (فينگر سپيلينگ)⁸¹ دې

⁷⁵ - deaf

⁷⁶ - sign language

⁷⁷ - mimics

⁷⁸ - Noam Chomsky

⁷⁹ - universal grammar

⁸⁰ - Sandinistas

⁸¹ - Finger spelling

دکنو ماشو په بنوونځی کی وکاروله شی. گوت املا د وینا ژبې پتی یانی الفبا د ساده اشارو پواسطه انځوروی. گوت املا په واقعیت کی لاس پتی ده چی دلاس دگوتو د اشارو له لاری دتکی (لفظ) توری (حرفونه) بنیې. دبیلگی په ډول: توری تمشیلوی، خورلاس (دلاس تلی او تولی گوتی A دلاس موتی یا سوک د توری بنیې، د اشاری گوته او منځنی گوته چی B ولاړی او دیوبل په څنگ کی) د توری معرفی کوی، بی له غتی او کوچنی V ولاړی اوله یوبل نه لری وی د توری په نښه کوی W⁸² گوتی نه دری نوری گوتی ولاړی اوله یوبل نه لری د دپخوانی شوروی اتحاد د چاریو هانو سپارښتنه چی دنیکارا گوا دکنو ماشو مانو په بنوونځی کی دی گوت املا وکاروله شی، گتوره نشوه. دلیل بی داوچی کنو ماشو مانو چی د الفاظو فکر نه لاره⁸³، څنگه به په پتی (الفبا) پوه شوی وای. د تدریس ناکامی ستراتیجی کانه ماشومان دی ته اړکړل چی پخپله لارو باسی او دخپلی ژبی ابادی⁸⁴ په خپلو لاسونو او مخونو هسکه کړی. د مانا گوا بنوونکی په دی پوه شول چی کنو ماشو مانو خپله گډه ژبنی راشه درشه راوویستله - هغسی راشه درشه (مراوده) چی پخپله بنوونکی پری نه پوهیدل. دانوڅه وو؟! له نن نه دوه ویشت (۲۲) کلونه وړاندی د (۱۹۸۶ز) کال په نیمایی کی، دنیکارا گوا دپوهنی وزارت د امریکایی پوهاندی جودی کیگل⁸⁵ سره تماس و نیو چی په شمال ختیځ پوهنتون کی د ژبپوهنی چاریو هه وه او په نیکارا گوا کی رامنځته شوی انقلاب (۱۹۷۹ز) ورته څه ناڅه خوند ورکاوه. هغی ته بلنه ورکړل شوه چی دنیکارا گوا په مرکز مانا گوا کی دکنو ماشو مانو د بنوونځی معما راوسپړی. پوهانده جودی کیگل هلته لاره او وروسته له نږدی دری اونیوی د لس کلنو او تنکو ماشو مانو د علامت ژبی دشفر کیلی و میندله. هغی سوکه سوکه دنوی علامت ژبی گرامری نظام هم راوسپړه او په دی ډول بی د امریکایی دنامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکی نظریه لاپسی راجوته (څرگنده) کړه چی «د گرامریالوجی»⁸⁶ ورته ویل کیږی او په مغزو کی پرته ده. د امریکایی په رود ایلیند کی په براون پوهنتون کی د فلسفی پوهاندی فیلیشا اکرم⁸⁷ د ژبپوهنی په پوهاندی جودی کیگل باندی نیوکه کوی او په

⁸² - "The American Finger spelled Alphabet consists of 22 hand shapes that – when held in certain positions and/or produced with certain movements – represent the 26 letters of the American Alphabet." American sign Language: Finger spelling. Electronic version. (Maj 15, 2008)

http://www.lifeprint.com/asl101/finger_spelling.htm

⁸³ - Concept of words

⁸⁴ - Linguistic structure

⁸⁵ - Judy Kegel

⁸⁶ - biology of Grammar

⁸⁷ - Felicia Ackerman

دغه اړوندكى دامريكايى ليكوال لاورينس اسبورن⁸⁸ مضمون ته گوته نيسى (اسبورن خپل مضمون د ۱۹۹۹ ز ييز كال د اكتوبر په مياشت په نيويارک ټايمزكى خپور كړى و ، او په هغه كى يى د نيكا راگواد كنيو ماشومانو په علامت ژبه رڼا چولى وه). لاورينس اسبورن كاري چى د ژبى د اصالت لپاره په ماشومانو باندى د فرعون سميتيكاس⁸⁹ بوگونكى تجربه ، نن سبا يوازي هغه څوك زغملاى شى چى « د جوزيف مينگيلى ضمير » ولرى⁹⁰

” Yet only someone with the conscience of a Josef Mengele would carry out such an experiment.” (Lawrence Osborne, ”A Linguistic Big Bang”, New York Times, October 24, 1999, Sunday, Late Edition. Electronic version (May 5, 2008), <http://www.indiana.edu/~langacq/E/05/Nicaragua.htm>

ډاكتير جوزيف مينگيلى (۱۹۱۱ - ۱۹۷۹) په جرمنى كى د ادولف هيتلر په مهال د اوشويتش په اجبارتون كى⁹¹ په بند يانو ، په ځانگړى توگه په غبرگونو⁹² طيبى تجربى كولى. پوهانده فيليشا اكرمن په ليكوال لاورينس اسبورن هم ټونگه وهى چى متأسفانه د پوهاندى جودى كيگل په ضميرى نيوكه نه ده كړى. د فلسفى پوهانده فيليشا اكرمن ليكى چى كه د ژبپوهنى پوهاندى جودى كيگل⁹³ په نيكا راگواكى دخپل تجربوى بنسوخى كنيو ماشومانو او تنكوځوانانو ته دامريكى علامت ژبه⁹⁴ ورنسودلى واى ، هغوى به دنوروكنيوسره د راشى درشى يانى مراودى وسيله درلودلاى. په دى ډول د پوهاندى فيليشا اكرمن په وينا - ژبپوهاندى جودى كيگل لكه چى «بنكاري» د ذكر شوو كنيو «د برياليتوب امكانونه شنډ كړل»⁹⁵. ژبپوهاندى جودى كيگل⁹⁶ نه غوښتل چى دنيكاراگوا په تجربوى بنسوخى⁹⁷ كى « اصلى بومى ژبه شنډه » كړى⁹⁸.

دامريكى نامتو ژبپوهاند نوام چامسكى⁹⁹ هم دنيكاراگوا تجربه يوه اثتنابى «طبيعى» تجربه وگڼله.¹⁰⁰

⁸⁸ - Osborne

⁸⁹ - Psammeticus

⁹⁰ - Nazi concentration Camp Auschwitz

⁹¹ - twins

⁹¹ - Kegel

⁹⁴ - American sign language

⁹⁵ - «Evidently, She(linguist Judy Kegel) would rather kill the life prospects of these (deaf) children, by leaving them unable to communicate with the outside world.» Brown university philosophy professor, Felicia Ackerman.

« A linguistic Big Bang» published November 28, 1999(New York times, Thursday, May 8, 2008).

⁹⁶ - Kegel

⁹⁷ - Bluefields

⁹⁸ - « we do not want to kill indigenous language.» quoted in Lawrence Osborne, op.cit.,p.5 of 8.

د پوهاندی جودی کیگل په ویناکی (چی د «اصلی بومی ژبې» وژل یی نه غوښتل) مور اټکل وچی د راشی د راشی په کچه ژبه په پیژاند (هویت) کی هم غټ اهمیت لری؟! ۳۱ می ۲۰۰۸ زکال زیرکیار د زر خیریو بنار، کلیفورنیا، امریکا

⁹⁹ - Chomsky

¹⁰⁰ - (a remarkable natural experiment), quoted in *ibid.*, p.7 of 8

د ځواب کاریکاتور: د ژبې د منشا بحث ولې تم شو؟

ما (زیرکیار) یوه میاشت وړاندې (۳۱ می ۲۰۰۸ زیز) د خپلې یوې لیکنې («ژبه له کومه راغله؟») لاسي نسخه بشپړه کړه او په همغه شپه مې جناب ډاکتر عبدالصمد حامد ته ورفکس کړه. په دغه لیکنه کې مې لیکلې ووچې له نن نه یو سل دوه څلویښت (۱۴۲) کلونه وړاندې په (۱۸۲۲ زکال) کې، په پاریس کې د ژبپوهنې ټولنی د ژبې د منشا په اکله بحثونه منع کړل. مشرپوه ډاکتر حامد رانه د جون په لومړۍ نېټه پوښتنه وکړه چې ذکر شوی ټولنی ولې د ژبې د منشا په اکله د بحثونو د پرته و تړله؟ دغې پوښتنې ته ځواب د همدې لیکنې چورلیز (محور) جوړ کړی دی

یو امریکایي ټولنپوه لیکلی ووچې څیرونکی (محقق، ریسرچر) او جنایي پولیس د خپلو پلټنو لپاره لږ وډیر یوشان گامونه پورته کوي. ماد ځواب د میندلو لپاره د اسی لار غوره کړه چې د نولسمې (۱۹) پیړۍ په گاونډیو پیړیو کې د ژبې د منشا په اکله بحثونو ته غوړو نیسم او بیا پخپله په نولسمه پیړۍ کې فکري او بنسټونه راوگرځم.

«ډیر پخوا انسانانو، ژوو او پیریانو¹⁰¹ ټولو به یوشان راشه دارشه کوله. بیا یوڅه پېښ شول. وروسته له دې انسانان مجبور شول چې د یو بل سره په بیلابیلو ژبو وغږېږي. خو هغوی هغه «پخوانی ژبه» په خوبونو کې او د پیریانو او ژوو سره په راشه دارشه کې وساتله.»¹⁰²

د اهغه افسانه ده چې د چایینی¹⁰³ په نوم امریکایي سوړپوټکوله یوې قبیلې نه راپاتی ده، اولوستونکو ته د دې مجال ورکوي چې د ژبې د بحث د ژورتیا خوند وڅکی او د ژبې د درموزو څنډو په کتارو کې پاپی واخلی. چایینی سوړپوټکی اصلا د امریکې په هغو سیمو کې استوگن وو استوگن ووچې اوس ورته کالراد او ویامینګ ویل کیږي. وروسته له دې چې هغوی له خپل اصلي ټاټوبي نه په نولسمه (۱۹) پیړۍ کې وشړل شول، په مونتانا او

¹⁰¹ - spirits

¹⁰² - Long ago, men and animals and spirits all communicated in same way. Then something happened. After That, men had to speak to each other in different languages. But they retained (The old language) in dreams, and in communicating with spirits and animals.» Quoted in Danny K. Alford, «The origin of speech in a Deep Structure of Psi», phoenix: Ne Directions in the study of man, volume 2, No.2, fall/Winter 1978, electronic version, pages, (June 2, 2008)

¹⁰³ - Cheynne

او کلاهما ایالتونو کی بی واپول. لیکوال الفورد¹⁰⁴ په خپله پورتنی لیکنه کی کارې چې دغه افسانه بی له جی ینگ بله هیندرسن¹⁰⁵ نه اوریدلی وه چی په برکلی کی دکلفورنیا په پوهنتون (یو.سی.بی) کی د بومی امریکایی مطالعاتو پوهندوی و. پخپله الفورد چی په پورتنی پوهنتون کی په ژبپوهنه کې نږدې ډاکټر پوهیدونکی¹⁰⁶ و، د ډاکټری څه د پاسه درې کلن تیزس بی په شعور کی د وینا او واټن پوهنې¹⁰⁷ (ذهنی ارتباط، دوراگاهی) په ژور واپریکیو راخرخیده. واټن پوهنی یا ذهنی ارتباط ته د مانا جریان¹⁰⁸ ویلی شو چی بی له وینا چلیږی. یانی واټن پوهنه هغه مفاهمه ده یا هغه ذهنی اړیکتیا ده چی واټن (فاصله) او وینا¹⁰⁹ پکی نه دی شامل.

د سورپوټکوپه قبیلوی پوهه کی دهغه واقعیت تصور غلی شوی دی چی لوستونکی د بن جمین لی وورف¹¹⁰ گڼی (فرضی، هیپا تیزس) ته بدرگه کولی شی او هغوی ته له «عدن باغ» نه دلومړی انسان (ادم بابا) دویستلو او «د بابل برج» دناکامید لو انجیلی کیسی ورپه زړه کولای شی؟! بن جمین لی وورف (۱۸۹۷-۱۹۴۱ زکال)¹¹¹ دشلمی پیږی په لومړی نیمایی کی هغه وتلی امریکایی ژبپوه و چی گڼی (فرضی) بی په شلمه پیږی کی د ژبپوهنی د بحثونو دیره توده ساتلی وه. د بن جمین وورف په اند، هغه ډول چی انسانان غږیږی دهغه په فکر اغیزی اچوی، یعنی د ژبی جوړښت¹¹² د انسان پوهه (ادراک)¹¹³ داغیزی لاندی نیسی.

په بله وینا په یوه کلتور کی د ژبی جوړښت ټاکی چی هم هغه کلتور دی نړی څنگه ووینی. په ساده وینا، د انسان نړی لید¹¹⁴ دهغه د ژبی په جوړښت کی غلی شوی دی. د بن جمین وورف مهم اثر دهغه له مړینی (۱۹۴۱ زکال) نه وروسته په (۱۹۵۲ زکال) کی په دی سرلیک خپور شو: ژبه، فکر او واقعیت (۱۹۵۲ او بیا ۱۹۲۴ زکال):¹¹⁵

پوهاند جان بیسل کارول (۱۹۱۲ تر ۲۰۰۳ زکال) امریکایی تربیوی ساه پوه، څیړونکی او ژبپوه وه. دغه شان ولولی د پوهاند پیتر رالینس اثر:¹¹⁶

¹⁰⁴ - Alford

¹⁰⁵ - J. Youngblood Henderson

¹⁰⁶ - pre – doctor student

¹⁰⁷ - telepathy

¹⁰⁸ - flow of meaning

¹⁰⁹ - Speech

¹¹⁰ - whorf

¹¹¹ - Benjamin Lee Whorf

¹¹² - Structure

¹¹³ - cognition

¹¹⁴ - world view

¹¹⁵ - John Bissel Carrol (ed), (1956), Language, Thought and Reality: Selected Writing of Benjamin Lee Whorf .

Cambridge, Mass.: Massachusetts Institute of Technology, paperback, 1964

¹¹⁶ - Peter c. Rollins, Benjamin Lee whorf: Lost Generation theories of mind, language, and religion. Ann Arbor,

Mich.: Popular Culture Association, university microfilm international, 1980, pp. X+91

پيٽر الينس دانگريزي او امريڪايي فلمي مطالعات پوهاند ، او فلم جو وونڪي و. اوس متقاعد پوهاند دی. بن جمين لي ووروف دخپلي مړيني پوري (۱۹۴۱ زکال) هغه ٽکر کړولی وچي په (۱۹۲۰ لسيزه او ۱۹۳۰ لسيزه) کی د علم او دين ترمنځ چليده. داسی بريښی چي دغه عالم به د دين او علم په همسازی او انډولتوب کی لگیا وه. لويديز دخپلو ژبو د جوړښت په مت په علم او ټکنالوجی (د علم په استعمال) کی سترگامونه پورته کړی دی. ددی په مقابل کی امريڪايي سوږپوټکوډ واقعیت دروحي عناصر و سره راشه درشه (کمونیکشن) لرله ځکه چي هغوی په خپلو ژبو کی د ځانگړی غیر لويديز استعداد داخاوندان وو. نوموړی عالم په دی عقیده وچي هسک څښتن په کایناتو کی ځانگړی مقام لری. بن جمين لي ووروف په خپل فکر کی پروت تشنج په دی ډول آرام کړ چي د لويديز فکر په محدودیت رڼا و اچوی

بن جمين لي ووروف د فيلسوفانو په هغه اوږده لړی کی ولاړدی چي له جرمني ایمانويل کنټ¹¹⁷ (۱۷۲۴ تر ۱۸۰۴ زکلونه) نه تر امريکايي رالف والدوايمرسن¹¹⁸ (۱۸۰۳ تر ۱۸۸۲) ... تر امريکايي ویليم جيمس¹¹⁹ (۱۸۴۲ تر ۱۹۱۰ زکلونو) پوري ټولو سا ، الهام (شهود)¹²⁰ ته اهمیت ورکاوه.

په بن جمين لي ووروف باندی په غټه کچه دوه خدای پوهیدونکو او عارفانو¹²¹ اغیز کړی و: یوی فرانسوی انتوان فبري دی اولیویت¹²² (۱۷۴۷ تر ۱۸۲۵) و ، او دوهم یی جرمني مکس میولر¹²³ (۱۸۲۳ تر ۱۹۰۰) و. مکس میولر هغه نامتو ختیز پوه وچي د سانسکریت ، لغت پوهنی (فیلالوجی) ، او د هندی دینونو سره یی ځانگړی علاقمندی لرله. دی په مقایسوی ژبه ، دین او افسانه پوهنه¹²⁴ کی دغت لاس خاوند و. فرانسوی فبري دی اولیویت لیکوال ، شاعر او غږ ساز (کمپوزر) و. دهغه انجیلی او فلسفوی تفسیر پوهنی¹²⁵ په ډیروپټ گرانو¹²⁶ (مخفی گرانو ، سری گرانو) اغیز لاره. هغه هڅه وکړه چي د زاړه انجیل (تورات) لومړی سپاره¹²⁷ (پیل ، خلقت ، منشا) په یوبل ډول تفسیر کړی. دغه تفسیر په دی مفکوره ولاړوچي د عبری (یهودی) ژبی پتی (الفبا) او د لرغونی مصر تصویریری حروف¹²⁸ دیوبل سره اړیکمن دی.

117 - kant

118 - Emerson

119 - James

120 - Spirat and intuition

121 - theosophists

122 - Antoine Fabre d'Olivet

123 - Friedrich Max Muller

124 - mythology

125 - hermeneutics

126 - Occultists

127 - Genesis

128 - hieroglyphs

بنای له دی امله به فابری دې اولیویت دفرانسوی واکمن ناپلیون بوناپارت (۱۷۲۹ تر ۱۸۲۱ زکلو نو) له خوا «غیری شخص» (خوشی سړی) ¹²⁹ گڼل شوی وی او د عیسویانو مشر پاپ ¹³⁰ به هم محکوم کړی وی. د جرمن فیلسوف ایمانویل کنت ¹³¹ غټه پوښتنه دا وه چې «مور په څه پوهیدلی شو؟» ساده ځواب یې دا دی چې زموږ پوهه دریا ضیاتو او د طبیعی تجربوی نړی په پوهه لنډه شوی ده. کنت وایی چې داناشونی ده چې خپله پوهه د حد سی ماورای طبیعت علومو ¹³² خورا حساس قلمرو ته وروغځو او غیر تجربی، شهودی پوهی ته ورورسیږو. د ایمانول کنت د الهیات-متمرکزی مفکوری د خپرني لپاره وویني: ¹³³

کنت «د ختیز سپیڅلی کتابونه» راوویستلی وو چې بیلابیلو ختیزو عالمانو ژباړلی وو، او بیافریدرینس مکس میولر رویستلی وو. ¹³⁴

پوهاند بيمال کریشنا ماتیلال (۱۹۳۵ تر ۱۹۹۱ زکلو نو) د لرغوني هندي-ساسکریتي فلسفې او معرفت پوهنی (ایپیستیمالوجی) یوه وتلی علمی کوپړی وه، او لیکنی یې «زړی نړی ته نوی سفرونه» وو. دهغه وروستنی خپور شوی اثر داو: (لفظ اونړی). ¹³⁵

د اتلسمی پېړی په پای کی، د ایمانویل کنت لاندینی لیکنه را ووتله: «دین یواځی د عقل د بریدونو په دننه کی»، ¹³⁶ ۱۷۹۳ زکال.

ددی لیکنی له امله یو حکومتی فرمان راوت چې د دین په امله دی له نورو خپرونو لاس و اخیستل شی. په دی سرلیک «ژبه، فکر او واقعیت» ¹³⁷ د بن جمین وروستنی لیکنه ¹³⁸ په (تیو سوفیست) نومې خپرونه کې خپره شوه. هلته یې هڅه کړی وه چې د ژبپوهنی الفاظ د هندي درویش گری (تصوف، عرفان) د مقولوسره پیوند کړی (رالینس،

¹²⁹ -non - person

¹³⁰ -Pope

¹³¹ - Kant

¹³² - speculative metaphysics

¹³³ -«kant's theocentric metaphysics», by Stephen palmquist. < stevepq@hkbu.edu.hk >, (june 19, 2008)

¹³⁴ -Sacred Books of the East. Traslated by various oriental scholars and edited by Max Mueller(Oxford: Clarendon Press, 1879 – 1910), 50 volumes.

¹³⁵ - Bimal K.Matilal, the word and the world.

Delhi and New York: Oxford university press, 1990, pp,ix+189. The collected Essays of Bimal Krishna Matilal. Two volumes. Edited by Jonardon Ganer, New Delhi: Oxford university press, 2002

¹³⁶ -Religion innerhalb der Grenze der blossen Vernunft, 1793, translation Religion within the Limits of Reason Alone.

¹³⁷ - Language, mind and Reality

¹³⁸ - Theosophist

۱۹۸۰ زکال، مخ ۸۱). د بن جمین ووروف په اند یوگا¹³⁹ شعور ارتولی اوروڼ کولی شی. که څه هم علم د بن جمین ووروف لپاره یولوڼی (وسیله) وه، نوموړی په هغو تکاملی نظریو کې شک لاره چې موجودینی ارزښتونو ته یی بلنه (چلنج) ورکوله. په بله وینا: بن جمین ووروف همسازي او غیرگون لټاوه، نه بیلتون. د پوهاند پیتیرالینس¹⁴⁰ په اند، اصلاً کمیابگر بن جمین ووروف ژبپوهنی ته کله وال شو په دی هڅه چې که د محرمانه او عارفانه پوهنو¹⁴¹ له کړکې نه د کایناتو قواعد وویښي (رالینس، ۱۹۸۰، مخ ۸۳). دغه شان ولولی¹⁴²

دشلمی پیړی په لومړی نیمایی کې وتلی کمیابگر ژبپوه بن جمین لی ووروف، د ژبپوهنی سره د (۱۹) پیړی د مفکرینو د اثارو له لاری مخامخ شوی و، او د ژبی سره پخپله د دغو مفکرینو علاقه مندی «واضحاً» په دین راتا ویدله¹⁴³

خوپه نولسمه پیړی کې کین گرو انقلابی مفکور و هم زورومیند. د «کمونیزم»¹⁴⁴ ټکی له نن نه یوسل اته شپیتته (۱۲۸) کلونه وړاندی په (۱۸۴۰ زکال) کې داروپا په سیاسی اصطلاحاتو کې ورننوت. دری-څلور کلونه وروسته کارل مارکس (۱۸۱۸-۱۸۸۳ زکلونه)¹⁴⁵ دین «د خلکو اپین»¹⁴⁶ وگاڼه.¹⁴⁷

فرانسوی پیړی جوزیف پرودو¹⁴⁸ (۱۸۰۹ تر ۱۸۲۵ زکلونه) چې انارشیست¹⁴⁹ او یوتوپیان¹⁵⁰ سوشلیست و، هېڅ ډول قدرت، نظام او ملکیت یی نشو زغملای. هغه هم په دین ډیر کلکی ټونگی ووهلی او د ډیرو سپوروستو غوغشی یی پری وورول: «خدا ای حماقت دی او ډارنتوب، خدا ای دوه مختوب (تزویر) دی او دروغجنی، خدا ای استبداد دی او غربت، خدا ای شیریدی، ترهغه چې انسان محرابونو ته سرو نه ټیټوی، بشریت به لعنتی پاتی وی.»

¹³⁹ -yoga

¹⁴⁰ - Rollins

¹⁴¹ - Esoteric Knowledge

¹⁴² - (Peter C. Rollins, «The Whorf Hypothesis as a critique of western science and Technology» in American Quarterly, vol.24, No. 5, December 1972, pp.563-583. Published by the Johns Hopkins university press, electronic version, (June 12, 2008) , <http://www.jstor.org/pss/2711660>

¹⁴³ - Whorf's first exposure to the study of language was through works of 19th century theorists whose interests in language were patently religious. Throughout his subsequent work in linguistics, Whorf may have refined -but he never repudiated- the ideas of the 19th century pioneer linguists who introduced him to the subject.) Peter C. Rolling, 1980, quoted by Danny K.H. Alford, op.cit,p.4.

¹⁴⁴ - Communism

¹⁴⁵ - karl Marx

¹⁴⁶ - The opium of the people

¹⁴⁷ - Karl Marx, critique of Hegel`s philosophy of law(1843-1844), Introduction.

¹⁴⁸ - Proudhon

¹⁴⁹ - Anarchist

¹⁵⁰ - Utopian

د پاچا هانو اورو حانیا نومری به وی»¹⁵¹

په روم کی پاپ (د عیسویانو دینی مشر) په گړندی او کلک ډول کمونیزم «ملعون» وگانه ځکه چی ټول نظام «په بل مخ اړوی»¹⁵²:

د نولسمی زبیزی پیړی په نیمايي کی د (۱۸۴۸ زکال) په فبوری کی کارل مارکس او دهغه پانگه وال او فکری ملگری فریدرینس اینگلز¹⁵³ (۱۸۲۰ تر ۱۸۹۵ زکلونه) «کمونیستی اعلامیه»¹⁵⁴ خپره کړه چی د سربیزی لومړی جمله بی داسی پیل شوی ده: «د کمیونیزم واهمی» یورپ نیولی دی. په دوهمه جمله کی بی راغلی دی: «زاره یورپ ټولو قدرتونو یوه سپیڅلی ټلواله جوړه کړی ده چی دغه واهمه¹⁵⁵ ورنه وباسی: پاپ او تزار، میتونینس او گیزو، فرانسوی افراطیان او جرمنی پولیسی مخبران.» شهزاده میترنینس¹⁵⁶ (۱۷۷۳-۱۸۵۹) د اتریش و اگیالی (دولتمدار) او دیپلومات وه. دهغه کورد (۱۸۴۸) په پاڅون کی وسوځیده، او پخپله و تنبستیده. فرانسوا گیزو¹⁵⁷ (۱۷۸۷-۱۸۷۴) فرانسوی مورخ او کلک بنیگیری¹⁵⁸ و اگیالی و، او هغه مهال چی د فرانس د بهرنیو چارو وزیر و، کارل مارکس بی په زیرکال ۱۸۴۵ کی د فرانسو څخه وشاره.

د کمونیستی مانیفیسټ (اعلامی) نه یولس (۱۱) کلونه وروسته په زیرکال ۱۸۵۹ کی د برتانوی عالم چارلز ډاروین¹⁵⁹ (۱۸۰۹-۱۸۸۲) کتاب راووت، په دی سرلیک: ¹⁶⁰ (د نوع پیل).

په دی کتاب کی ډاروین طبعی نړی داسی انځور کړی ده چی په بی پای مبارزه کی لگیاده. په هغه مبارزه کی چی قوی پکی ژوندي پاتی کیږی،¹⁶¹ دی کتاب ته د کارل مارکس خوله گوړی گوړی شوه. کارل مارکس خپل یو ملگری فردینانت لاسال¹⁶² (۱۸۲۴-۱۸۲۵) ته د (۱۸۲۱) په جنوری کی لیکي: «د ډاروین کتاب ډیر مهم دی او د طبعی علومو دیو بنسټ په څیر په تاریخ کی د طبقاتی پرخنگ¹⁶³ لپاره گټور دی.» د ډاروین د کتاب د لوستلو سره جوخت،

¹⁵¹ - ...The slave of kings and priests pierre-Joseph Proudhon, Economic contradictions (1846), vol.1, p.384.

¹⁵² - “ The execrable doctrine called communism....is wholly contrary to natural law itself; nor could it establish itself without turning upside – down all rights, all interests, the essence of property, and society itself.” Pope Pius IX, Qui Pluribus (encyclical), 9 Nov. 1864. For the above three quotations see: History of quotations. M.S. Cohen and John Major – London: Cassell/Orion 2006, p.549, no. 4 - 6

¹⁵³ - Friedrich Engels

¹⁵⁴ - Communist Manifesto

¹⁵⁵ - Spectre

¹⁵⁶ - Metternich

¹⁵⁷ - Guizot

¹⁵⁸ - Right - Wing

¹⁵⁹ - Darwin

¹⁶⁰ - The Origin of species

¹⁶¹ - survival of the fittest

¹⁶² - Lassalle

¹⁶³ - Class struggle

کارل مارکس خپل غټ علمي ملگري فریدرینس اینگلز¹⁶⁴ ته هم د چارلز داروین د لیاقت په اکلہ ولیکل: «دا د کلک پام وړده»¹⁶⁵ چی داروین د نباتاتو او ژووپه منځ کی څنگه خپله انگریزی ټولنه پیژنی چی د کارپه ویش، سیالی، دنو بازارونو په رامنځته کولو، اختراعونو او د ژوند لپاره په ملتوزي مبارزه چلیږی. «د ټامس رابرت ملتوز¹⁶⁶ (۱۷۲۲ تر ۱۸۳۴) برتانوی اقتصادپوه وه. مالتوز خپل مهم اثر په دی سرلیک راوویست¹⁶⁷ په دی کتاب کی مالتوز په اقتصاد کی پرمختیا باندی د نفوسو د گړندی زیاتیدلو اغیز د بحث لاندی نیولی دی. د چارلز داروین د کتاب په اکلہ د کارل مارکس د اقتباساتو لپاره ولولی (هیستری آف کوویشنز)¹⁶⁸. په نیولیفټ رویو¹⁶⁹ کی د والتینو گیراتانا¹⁷⁰ د ویناله مخی چی د مارکس او اینگلز په غورو اثارو (لندن ۱۹۷۸، ۴۳۵ مخ) بی حواله ورکړی ده، فریدرینس اینگلز «دلومړی ځل لپاره د خپل ستر متوفی ملگري (کارل مارکس) نوم د چارلز داروین د نوم سره ورغبرگ کړی.» فریدرینس اینگلز خپل ملگري مارکس د داروین سره داسی پرتله کړی و: «لکه څنگه چی داروین د عضوی طبیعت د پرمختیا قوانین و میندل، هم هغسی مارکس د بشری تاریخ د پرمختیا قوانین و میندل.» ولولی¹⁷¹

فریدرینس اینگلز دغه مطلب په خپله هغه سربزه کی هم تکرار کړی دی چی په ۱۸۸۸ کی بی د «کمونیستی مانیفیسټ» (اعلامی) په انگریزه ژباړه لیکلی وه. چارلز داروین د انسان د وینا او د مرغیو او بیزو گانو د غړو نوورته والی ته هم گوته نیولی وه، او داسی فکری کاوه چی ژبی «په سوکه او غیر شعوری ډول د بیرو گامونو پواسطه پرمختیا کړی ده»¹⁷²

چارلز داروین، د انسان نژاد، امهیرست، نیویارک، ۱۹۹۸. داروین خپل دغه کتاب په زیر کال ۱۸۷۱ کی راویستلی و او په هغه کی بی د خپل لومړی کتاب (۱۸۵۹) په کچه ژبی ته د یرزیات پام کړی و. د داروین په اند، د انسانانو او نورو ژوو ترمنځ توپیر د انسان په دی ظرفیت کی پروت دی چی غړونه په مفکوری سره ترکیبولی شی، او دغه غښتلتیا بی د لوړ فکر ښکارندوی ده.

164 - Engels

165 - Remarkable

166 - Malthus

167 - Thomas Malthus, Essay on the principle of population (1798).

168 - History in Quotations, p.565, no.4

169 - New left Review

170 - Gerratana

171 - Leon P. Baradet, Political Ideologies: Their Origin and impact. Prentice- Hall, 1979, p. 151, Alfred de Grazia, «The Burning of troy», Marx, Engels & Darwin, electronic version, 10 pages, (June 2, 2008)

172 - « Slowly and uncsciously....by many steps» quoted by Christine Kenneauy, the first word: Search for origins of language New York: Viking, 2007, p.21

from the Chales Darwin, the Descent of Man. Amherst, New York: Prometheus Books, 1998, p.89

ڊاڪٽر مارتين لوٽرڪينگ¹⁷³ (۱۹۲۹-۱۹۲۸) په امريڪه کي هغه روڻاندي ديني اوروحاني شخصيت وچي له بل هرچانه زيات يي خپل دين دخپلي ٽولني دسمولو لپاره وکاراوه. ڊاڪٽرڪينگ په امريڪه کي دتوريوٽڪومشر، روڻسان ضميره مبلغ، اودمدني حقوقودبي تشددپه پرڄنگ وتلي لارڻسودو. ڊاڪٽرڪينگ شپرنچوس(۵۲) کاله وڀراندی په خپله تحصيلي دوره کي يوه لنډه ليکنه کڻي وه(می - جولای ۱۹۵۲)، په دی سرليک: دازموني خوابونه، دنوی فلسفي تاريخ¹⁷⁴

ددغي ليکني دسرليک دوهمه برخه(دنوی فلسفي تاريخ) ددرسي کورس موضوع وه. ڊاڪٽرڪينگ کاري: «لکه څنگه چي هامبلتن تشریحوي، دفلسفي محدوديت دالهياتومشروعيت دي»: ¹⁷⁵ محصل کينگ په کارل مارکس نيوکه کوي چي په «چابکه جبرگري»¹⁷⁶ زور اچوي اوپه دي ډول ازادي له منځه وږي. ددرسي کورس موضوع(دنوی فلسفي تاريخ)، محصل کينگ ته ددي چانس ورکړ چي ددغه کورس دپاي سره جوخت، په اتلانتا ايالت کي په ايبي نيزرکليسا کي¹⁷⁷ خپل وعظ ته چمتوشي، په دي سرليک: «عيسويت ته دکمونيزم بلنه»: ¹⁷⁸

محصل مارتين لوٽرڪينگ څلور(۴) لاملونوته گوته نيسي چي ولي دچارلز ډاروين نظريي دٽولني غضب راوپاراوه: ۱- دچارلز ډاروين نظريه دبشر دنوعی دثبات په اکلہ درواجي تفکر سره ٽکر لري.

۲- ډاروين نظريه دهغه چاسره په ٽکر کي راځي چي دانجيل په يوه تحت اللفظي کيسه باور لري(بنابي کينگ دلته په زاړه انجيل کي¹⁷⁹ په تورات کي لومړي سپاري ته گوته نيسي چي جښپزيس =پيل يا خلقت نوميری).

۳- ډاروين نظريه پای پوهنه¹⁸⁰ ياني پايان شناسي له کايئاتونه شري.

۴- ډاروين نظريه دانسان مقام راتپتوي. په لنډ ډول: ډاروين نظريه دتاريخ په يوه نگه(خالصه) خاورينه مفکوره ولاړه ده اودعلومو اوددين ترمنځ جگړه راپاروي، نه دعقيدی او علم په منع کي همسازي. بريښنايزه چينه ولولئ: ¹⁸¹

دديني قدرتمندانو اومدعيانو له ويري، فرانسوي عالم ژان ژاک روسو هم دژبي دمنشأ په اړوند کي دکاملی پرمختيا په خوا کي په زاړه انجيل(تورات) کي دژبي دخلقت¹⁸² بحث ته هم غورښولي دي، اوپه دي ډول يي له دينه ډډه کړي ده چي په دغه موضوع کي ددين او علم ترمنځ تربگني اوگوندي ته لاره پرانيزي.

¹⁷³ - Martin Luter King

¹⁷⁴ - Examination Answers, History of recent philosophy

¹⁷⁵ - The Limitation of philosophy is the justification of the theology

¹⁷⁶ - rig(g)ed determinism

¹⁷⁷ - Ebenezer Baptist church

¹⁷⁸ - The challenge of communism to christianity

¹⁷⁹ - Genesis

¹⁸⁰ Teleology

¹⁸¹ -< http://www.stanford.edu/group/king/publications/papers/vo12/520705-Examination_answer> (June 2,2008)

¹⁸² - Creation

په اتلسمه زبیزه پیری کی فراسوی فیلسوف ژان ژاک روسو¹⁸³ (۱۷۱۲-۱۷۸۷) هم په خپل پیرکی د ژبی د تکاملی پرمختیا په بحث کی یو، وتلی استازی و. که څه هم هغه یو سیاسی متفکرو، بنایسته بڼه اندازه وخت یی د ژبی د منشأ په لټه لگولی و، او هغه په دی فکر کی ډوب شو چی انسانان مخکی د ژبی له زده کړی نه څه ډول وو. روسو په خپله لیکنه کی چی د ژبی د منشأ په بحث راچاپیره ده، خپل دریغ څرگند کړی دی:¹⁸⁴

ژان ژاک روسو یو لرغونی ځنگل انځور کړی دی چی انسانان پکی اخواد یخو اگریځی. کله چی نارینه او بڼخی دیوبل سره مخامخ شی، خپلی جنسی اړتیا وی پوره کوی او بیا هریو خپله لاره نیسی. میندی او زوزات ځانونه له یوه بله په گړندی ډول خلاصوی، بیا خپله لاروهی، او یوبل نه پیژنی. کله چی دغه لاروی او منزوی انسانان دیوبل سره په راشه درشه کی شول، زړی کوکی به یی ویستلې چی له ژوونه یی زده کړی وې. څیری پینبی به یی هم کارولی. وروسته له دی چی انسانانو پیری کوکی (چیغی) او څیری پینبی زده کړی، لومړی الفاظ یی راویستل.

ژان ژاک روسو په دی اندوچی ژبه اصلاً د بحران اوافت په مهال راوتله¹⁸⁵

ددی لپاره چی د دینی قدرتمندانو او مدعیانو له شور ماشوراو تاوتریخوالی نه ځان لیری وساتی، ژان ژاک روسو داسی دریغ هم ومانه چی لومړی ژبه د هسک څښتن لخوا دم (ع) ته ورکړل شوی وه. یانی ژان ژاک روسو د خلقت¹⁸⁶ او تکاملی

پرمختیا په نریورسیو پایی واخیستلی. ولولی د پوهاندی جین اتچیسن کتاب: دوینا زړی: د ژبی منشأ او تکامل، کیمبریج: کانتو، ۲۰۰۰، مخ: ۲¹⁸⁷

د یهودانو په سپیڅلی کتاب تورات یا زاړه انجیل کی لومړی سپاره «جینپسین»¹⁸⁸ نومیری چی په خلقت (بیل، منشأ) یی ژباړلی شو. په انجیل کی بشری ژوند د اړیکو په څیر پیل کیږی. هسک څښتن¹⁸⁹ انسان له خاوری نه جوړ کړ، ژوند یی پکی ورپوکه، او بیایی د عدن باغ¹⁹⁰ ته ورننویست. په تورات کی د عدن باغ په زمکه کی پروت بنودل شوی دی چی څلور سیندونه پکی بهیدل: دجله، فرات او دوه نور. له دینه سړی داسی پوهیدلی شی چی عدن باغ په اوسنی

¹⁸³ - Rousseau

¹⁸⁴ - Essay on the origin of language

¹⁸⁵ - «Man`s first language is.....the cry of nature.... Wrested from him only by a sort of instinct on urgent occasions, to implore for help in great dangers or relief in violent ills.» Rousseau quoted by Kenneally, op. cit, pp.17 – 18, prologue, from J.J. Rousseau, victor Gourewich, The first and Second Discours together with the repl ies to critics and essay on the origin of languages. New York: Harper Collins, 1990.

¹⁸⁶ - Creation

¹⁸⁷ - Jean Aitchison, the seeds of speech: language origin and Evolution. Cambridge, England: Conto, 2000,p.6

¹⁸⁸ - Genesis

¹⁸⁹ - The Lord

¹⁹⁰ - Garden of Eden

جنوبی عراق کی یانی پہ لرغونی میزوپوتامیا¹⁹¹ کی پروت و. د عدن باغ پہ منع کی دوه ونی ولاړی وی: دیوی نوم و «د ژوند ونه»¹⁹² اود و همه یی «دنبه اوبد دیوهی ونه» نومید له¹⁹³

هسک خبستن ادم (ع)¹⁹⁴ (لومړی سړی) په نږدی ټولوازا دیوونازاوه، اوموظف یی کړچی عدن باغ سمبال کړی اوپه ژوواو الوتونکو نومونه کیردی. خو هسک خبستن ادم (ع) له دینه منع کړچی ددوهمی ونی، یانی «دنبه اوبد دیوهی له ونی» نه دی میوه و خوری. ادم (ع) ځانله و. هسک خبستن نه غوښتل چی سړی دی ځانله وی. له دی امله یی ادم (ع) خوبیالی کړ، اود هغه له اړخ (بنایی پوښتی) نه یی بنځه خلق کړه چی¹⁹⁵ حوایی نوم و. په عدم باغ کی لومړی سړی اولومړی بنځی، یانی ادم (ع) اوبی بی حوا «دواړو لغړ ژوند» کاوه. بی له دی چی وشر میړی.¹⁹⁶

په دی ایت کی له غوښی¹⁹⁷ نه سړی وجود او نفس پوهیدلی شی. دلته د «یو وجود کیدنی» یا «یوروح کیدنی»¹⁹⁸ مطلب دپام وړدی: که څه هم پخپله ادم (ع) اوبی بی حواموراویلا رنرلر، له دوه ونه دیوه وجود کیدنی یاروح کیدنی مطلب په تورات کی خوندی شوی دی. د ژبپوهنی له نظره دغه ډول مجرده مفکوره¹⁹⁹ ارزښتمنه ده. ادم (ع) اوبی بی حوادواړه لغړ وو:²⁰⁰

ادم (ع) خپله میړمن بی بی حوا²⁰¹ کښله ځکه چی هغه «د ټول ژوند مور وه»:²⁰²

د زاړه انجیل (تورات) په خلقت²⁰³ نومی لومړی سپاره کی دشیطان ټکی نه دی راغلی. خوداسی برینبی چی شیطان دمار²⁰⁴ په شکل بی بی حواتیرویسستلی وه. اوبیاد هغی د تیروتنی له لاری یی میړه ادم (ع) هم دشیطان په لوموکی وښت. په نوی انجیل کی، یانی دعیسویانو په سپیڅلی کتاب²⁰⁵ کی «لرغونی مار»²⁰⁶ ته دشیطان او پلید روح په نوم

191 - Mesopotamia

192 - The tree of life

193 - The tree of knowledge of GOOD and Evil

194 - Adam

195 - Eve

196 - « Therefore a man shall leave his father and mother and be joined to his wife, and they shall become one flesh.» (Genesis 2: 24) .

197 - flesh

198 - Become one flesh

199 - Abstract idea

200 - « And they were both naked, the man and his wife, and were not ashamed.» (Genesis 2: 25)

201 - Eve

202 - « And Adam called his wifes name Eve, because she was the mother of all living.» (Genesis 3: 20).

203 - Genesis

204 - Serpent

205 - New Testament

206 - Serpent

گوتنه نیول شوی ده. ولولی: ²⁰⁷نوی انجیل، وحی، ۲:۲۰ دتورات په خلقت نومی سپاره کی دغه مار «دیرمکار خناور»²⁰⁸ گیل شوی دی: ²⁰⁹

په دی ډول دغه چالاک، و سوسه گراو غولوونکی مارتته شیطان. مار ²¹⁰ ویلی شو. شیطان - مار په ماهرانه ژبه بی بی حوا و غولوله چی د عدن باغ له دوهمی ونی نه، یانی «دنبه او بددپوهی له ونی» نه میوه و خوری. شیطان - مار بی بی حواته وویل چی که له منعه شوی ونی نه میوه و خوری، سترگی به بی بیرته شی او د هسک خبستن په شان به په بنه او بد وپوهیږی. هغی له ذکر شوی ونی نه میوه و خورله او ادم (ع) ته بی هم ورکړه چی ویی خوری، او په گله سره دنوی تجربی خوند و خکی. ادم (ع) هم میوه و خورله. دمیوی په خورلو سره وضع په بل مخ شوه. ادم (ع) اوبی بی حوا دلومری حل لپاره ولیدل چی هغوی دواړه لغروو. دواړه بوتواو ونوته ورو و غغاستل او داینخړه پانویی خانونه پت کړل چی که هسک خبستن بی لغرو نه وینی. یانی دلته وینو چی دلومری حل لپاره په هغوی کی دشرم او حیا احساس پیدا شو. د هسک خبستن په وړاندی به ادم (ع) خپله گناه په خپله میرمن بی بی حوا وراچوله، او پخپله هغی به خپله پر په شیطان - مار و غورځوله. ددغی گناه له امله چی د هسک خبستن امری مات کړی و او دنبه او بد په توپیر کی ناکام شوی وو، دواړه (د بشر د استازو په خیر) له عدن باغ نه وویستل شول. هغوی دواړه (د بشر د ممثلینو په خیر) په عدن باغ کی له ټولو نعمتونو نه محروم شول، او د بهرنی نړی په کړاو و نواخته شول. د ادم (ع) اوبی بی حوا یو ځوی وزیږیده چی کین ²¹¹ نومیده. او دوهم ځوی بی ابیل ²¹² نومیده. مشر ځوی کین په کرهڼه بوخت شو، او دده ورو را بیل د خاړو په ساتنه کی: ²¹³

کین قهرجن و او خپل ورو را بیل یی وواژه. هسک خبستن کین ورا ته ²¹⁴ له کین او میرمنی نه بی یو ځوی پیدا شو چی اینوک ²¹⁵ نومیده. له اینوک نه ایراد ²¹⁶ پیدا شو، اوله ده نه میتوشایل، اوله میتوشایل نه لامیک ²¹⁷ پیدا شو.

د ادم (ع) بل ځوی د سیت ²¹⁸ په نوم وزیږید، اوله ده نه اینوش ²¹⁹ پیدا شو. د خلقت د سپاری په پنځم سورت کی راغلی

²⁰⁷ - (New Testament, Revelation 20:2)

²⁰⁸ - more cunning beast

²⁰⁹ - Genesis 3:1

²¹⁰ - Satan - Serpent

²¹¹ - Cain

²¹² - Abel

²¹³ - «..... Abel was a keeper of sheep, but Cain was a tiller of the ground.» (Genesis 4:2)

²¹⁴ - «You are cursed from the earth..... A fugitive and a vagabond you shall be on earth.» (Genesis 4: 8 – 12)

²¹⁵ - Enoch

²¹⁶ - Irad

²¹⁷ - Lamech

²¹⁸ - Seth

دی چی ادم(ع) یوسل دیرش(۱۳۰) کاله ژوند وکړ. خو په ورپسې دوه ایتونوکی(خلورم او پنځم) کی راغلی دی چی دسیت له زوکړی وروسته د ادم(ع) «ورځی اته سوه کلونه وی»: ²²⁰

سیت یوسل پنځه(۱۰۵) کاله ژوندی و. وروسته د اینوش له زوکړی نه، سیت اته سوه او ه(۸۰۷) کلونه «ژوند وکړ». په دی ډول دسیت «ټولی ورځی» نه سوه دولس(۹۱۲) کلونه وی. (خلقت ۵: ۲ تر ۸).

وروسته له ادم(ع)، بی بی حوا، کین او ایبل نه په تورات کی ورپسې مهم شخصیت نواح ²²¹ و. د ادم(ع) ډیر لری لامیک نومیده چی د ادم(ع) د کړوسی ایراد ²²² کړوسی و. د لامیک ځوی نواح ²²³ نومیده چی په اسلام کی ورته نوح(ع) وایی. دنواح له زوکړی نه وروسته، لامیک نږدی شپږسوه(۵۹۵) کلونه ژوندی و. د لامیک «ټولی ورځی» او ه سوه او ه او یا(۷۷۷) کلونه رسیده. «نواح عادل سړی و، دخپل وخت بشپړ ²²⁴ سړی و.» خو «زمکه فاسده شوی وه» ²²⁵ او «له تاوتریخوالی نه ډکه شوی وه.» هسک څښتن نواح یانی نوح(ع) ته د دغه فساد مخنیوی لپاره وویل چی یوه بیړی په دی څنډو جوړه کړی: اوږدوالی نږدی یوسل پنځوس گزه، سوریانی پلنوالی پنځه ویشته گزه، اولوروالی پنځلس گزه(دتورات په ژبه دری سوه کوبیته، پنځوس کوبیته، او دیرش کوبیته. هر کوبیت ²²⁶ مساوی دی په یونیم فټ، یانی اتلس اینچونو). هسک څښتن نوح(ع) ته وویل چی په بیړی کی دی دخپلی کورنی د غړوسره دهر ژوندی موجود نارینه او بنځینه جوړی ځای په ځای کړی: ²²⁷

وروسته له جا کړ(طوفان) نه نوح(ع) دری نیم سوه کلونه ژوندی و، دهغه د ژوند «ټولی ورځی» نهه سوه کلونه وی(خلقت ۹: ۲۸ تر ۲۹). دهغه دری(۳) ځامن شیم، هم او جافیت ²²⁸ له بیړی نه راوتل، اوله هغوی نه یانی دهغوی له

زوزات

نه ټوله نړی ډکه شوه: ²²⁹ له جا کړنه وروسته د ادم(ع) د زامنو کورنی وی، اوله هغوی نه «قومونه په نړی کی تیت شول»

219 - Enosh

220 - «After he begot Seth, the day of Adam were eight hundred years. So all the days that Adam lived were nine hundred and thirty years, and he died.» (Genesis 5 : 3 – 5)

221 - Noah

222 - Irad

223 - Noah

224 - Perfect

225 - Corrupt

226 - Cubit

227 - Genesis 5 : 3 – 32, Genesis 6: 9 - 15

228 - Shem, Ham, Japhet

229 - «and from these the whole earth was populated» , Genesis 9: 19

هغه مهال «تولی زمکی (نری) یوه ژبه لرله، یوه وینا»²³⁰ له هغوی نه یو قوم په دی پسی ملا وتړله چی په بابل²³¹ کی یو د و مره هسک برج جوړ کړی چی څو که به یی «جنت» ته رسیږی، اوله دی امله به په نری کی نوم وباسی.²³²

خو هسک څښتن چی د چاد نوم ویستلو او غرور پلوی نه و، د دغه برج د جوړولو مخه ونیوله: داخل د جاکړ (طوفان) له لاری نه، بلکه دیوی ژبی په ځای د ډیرو ژبو د رامنځته کولو له لاری. د ژبو د گڼ والی له امله خلک دیو بل په وینانه پوهیدل. د پوهاوی د نشته والی پایله داشوه چی دهغوی گډه پروژه چی د هسک برج په جوړولو راجا پیره وه، ناکامه شوه. هسک څښتن وویل چی:²³³

د تورات په ورپسی ایات کی راغلی دی چی هسک څښتن²³⁴ هغوی «د زمکی په ټول مخ تیت کړل» او دهغوی د پروژی مخه یی ونیوله. په تورات کی د «بابل برج»²³⁵ نوم نه دی راغلی. یواځی د بابل نوم²³⁶ پکی ذکر شوی دی. دغه ځای چی پورتنی پروژه پکی ناکامه شوه، بابل²³⁷ نومیده. بابل بنایی د هیبرو²³⁸ یانی عبری ژبی یو ټکی وی چی د «مغشوش»²³⁹ مانا لری. دغه شان د بابل²⁴⁰ نوم په عبری ژبه کی بابیلون²⁴¹ ته ویل کیږی. دلرغونی بابیلونیا²⁴² مرکز بابیلون نومیده چی دیوفرات او د جلی سیند ونوپه شاوخوا کی د اوسنی عراق خاوره ده. دغه ځای په انجیلی تاریخ کی مهم رول لوبولی و، لوبوی یی، اووبه یی لوبوی. له تورات نه واورئ:²⁴³

بابل برج له کیسی نه وروسته یوه بله نسب نامه (شجره) په زاړه انجیل (تورات) کی پیل کیږی چی په تیرا، ابراهیم (ع)، سارا، اولوت راخرخی:²⁴⁴

²³⁰ - Genesis 11:1

²³¹ - Babel

²³² - «a tower whose top is in the heavens.» (Genesis 11:4)

²³³ - «Come let us go down and there confuse their language, that they may not understand one another`s speech.» (Genesis 11:7)

²³⁴ - Lord

²³⁵ - Tower of Babel

²³⁶ - Babel

²³⁷ - Babel

²³⁸ - Hebrew

²³⁹ - Confused

²⁴⁰ - Babel

²⁴¹ - Babylon

²⁴² - Babylonia

²⁴³ - « Therefore its name is called Bable, because there the Lord cinfused the language of all the earth, and from there the Lord scattered them abroad over the face of all the earth » (Genesis 11:9)

²⁴⁴ - Terah, Abraham, Sara, Lot

داسی برینسی چی په عدن باغ کی له گناه نه وروسته، هسک خبستن د ژوپه ژبه کی بدلون راوست، اود بابل برج په کیسه کی یی دانسانانو په ژبه کی بدلون راوست. یانی دیوی ژبی په خای یی گن شمیرژی راوستلی. په عدن باغ کی شیطان مار²⁴⁵ دبی بی حواسره خبری کولی، او هغه یی دخپلی ویناله لاری وغولوله چی هلته له منع شوی ونی نه میوه و خوری، ددغه نافرمانی له امله، انسانان د عدن باغ له نعمتو نونه محروم شواو په بهرنی نری کی په زحمتو نو او بخت

د زاړه انجیل یانی تورات یوبله سپاره «شمیرنه»²⁴⁶ نومیری. ددغی سپاری په دوه ویشتم (۲۲) سورت کی راغلی دی چی بلام²⁴⁷ نومی پیغمبر او دهغه د خره²⁴⁸ ترمنع خبری شوی وی. بلام په خپل خرسورشو چی یو چیری لارشی. خو هسک خبستن ددغه تگ سره مخالف و. یوی ملکی²⁴⁹ په یوتنگ خای کی د بلام مخه و نیوله، خرملکه ولیدله او په خپته خلاست چی لار بنده کړی. بلام خپل خرو واهه چی روان شی خوروته گیله وکړه چی ولی یی وواهه. خوروزیاته کړه چی دی خوتل د بلام په خدمت کی و او کوم بل وخت یی دغسې خه نه وو کړی، په دغه مهال هسک خبستن د بلام پیغمبر سترگی بیرته کړی. بلام ملکه ولیدله او په موضوع پوه شو.²⁵⁰

لرغونی یهودی مورخ جوزیفوس فلاویوس²⁵¹ (۳۷ تر ۱۰۰ زیږ کال) په یوه واعظه کورنی کی زیږیدلی و او پخپله هم واعظ و. نوموړی په خپله لیکنه²⁵² کی ویلی و چی «ټول ژوندی مخلوق یوه ژبه لرله»²⁵³

جوزیفوس دی ته هم گوته نیولی ده چی په عدن باغ کی ادم (ع)، بی بی حوا، او ژوو عینی ژبه کاروله ادم (ع) اوبی بی حوا نه خپل ماشومتوب لیدلی و، اونه بی نور انسانان لیدلی وو چی زده کړه یی ورنه کړی کړی وای ایا ژبه ددوی سره غبرگه زیږیدلی وه، که له هغوی نه مخکی یا وروسته؟! ایا بی بی حوا دهغی ژبی سره زیږیدلی وه چی ادم (ع) پری پوهیده؟ ایا هغی ژبه له ادم (ع) نه زده کړی وه؟ ایا ادم (ع) ژبه د ژووله ژبی نه مخکی زیږیدلی وه، که سرچپه؟ ایا انسان له ژوونه ژبه زده کړه، که سرچپه؟ ایا ادم (ع) اوبی بی حوا په دی پوهیدل چی «بڼه اوبد»²⁵⁴ خه ته وایی؟ ما په تورات کی داسی خه ونه لیدل چی دغو پوښتنوته ځواب و وایی. دا عمل چی ادم (ع) اوبی بی حوا وروسته له گناه نه له عدن باغ نه وویستل شول، داسی تعبیریدلی شی چی دواړه په «بڼه اوبد» پوهیدل اودواړه

245 - Satan-serpent

246 - Numbers

247 - Balaam

248 - Donkey

249 - Angel

250 - Number 22: 21-35

251 - Jasephus Flavius

252 - Antiquities

253 - All the living creatures had one language

254 - Good and evil

ازادوچی شه وکړی اوله شه نه خان و ساتی. که نه پری پوهیدلای او ازادنه وای، نوبیاخوبه بی گناه وای، اوله عدن باغ نه به بی ویستل سم نه وای؟!

په پنځمه قبل المیلاد پیری کی یونانی مورخ هیرو دوت لیکي چی فرعون سامیتیکا س²⁵⁵ دوه ماشومان په انزو اکی و ساتل چی د ژبی منشاپری معلومه کړی. یوڅه وخت وروسته دغو ماشومانود «بیکاس»²⁵⁶ په غریبولفظ راوویست چی په فریگی ژبه²⁵⁷ کی د «دو دی» مانالری. فرعون دی پایلی ته ورسید چی فریگی لومړی یا اصلی ژبه ده. دفرعون سامیتیکا س تجربه دوه ځلی تکرار شوه: د هوهین شتا و فین دوهم فریدریک²⁵⁸ دروم سپیڅلی امپراتور و. نوموړی عسکر، دیپلومات او عالم و او ویل کیږی چی په لاتین، عربی، فرانسوی، عبری، جرمنی، ایټالوی او یونانی کی د روانی وینا خاوند و. دمنځنیو پیړیو په پیل کی دغه امپراتور هم دوه ماشومان په یو ځانله ځای کی پریښودل. مخکی له دی چی هغوی کوم لفظ راویستلی وی، دواړه مړه شول. له دینه دوه سوه کلونه وروسته دسکاټلنډ پاچا شپږم جمیز²⁵⁹ (۱۵۲۷ تر ۱۶۲۵) دوه سکاټلنډی ماشومان بندی کړل. داسی برینسی چی هغوی به په نتیجه کی عبری ویلی وی.²⁶⁰

کلیساد پیړیو لپاره په دی باورشوه چی عبری²⁶¹ لومړی ژبه وه، خو پوهانو د پرو نورو سیالو ژبوته گوته و نیوله. په پنځلسمه زیږه پیړی کی مهندس او عالم جان ویب²⁶² د چینایی ژبی په برلاستیا ټینگار وکړ. دجان ویب استدلال دا و چی له جان کړ (طوفان) نه وروسته انجیلی نواح²⁶³ یانی نوح(ع) په چین کی کوز شوی و. چاینی ژبی دیوڅو پیړیو لپاره د لومړی ژبی مقام خپل کړی و. جوزیف اید کینس²⁶⁴ په خپله لیکنه کی (۱۸۸۷) کار ی چی چاینی ژبه باید د خپل لرغونتوب په مټ د نړی لومړی ژبه وي.²⁶⁵ امریکایی قاموس لیکونکی نواح ویبستر²⁶⁶ چی یوبله (۱۷۵۸ تر ۱۸۴۳) په زیږه کال ۱۸۳۰ کی په دې باورشو چی یوه بله سیمیتیک²⁶⁷ ژبه یانی ارمایک²⁶⁸ اصلی یالومړی

255 - Sammetichus

256 - Bekos

257 - Phrygian

258 - Frederick 2 of Hohenstaufen

259 - King James 6 of Scotland

260 - «Spak very guid Ebrew»

261 - Hebrew

262 - John webb

263 - Noah

264 - Joseph Edkins

265 - Joseph Edkins, The Evolution of the Chinese language, 1887.

266 - Noah Webster

267 - Semetic

268 - Armaic

ژبه وه. ²⁶⁹ارمیک د عیسی (ع) هیوادنی- اصلی ژبه وه. دنولسمی (۱۹) پیړی په دوهمه نیمایی کی دانگریز چارلز ډاروین له تکاملی تحلیل نه وړاندی، داسی فکر برلاسی وچی د قبل البشر موجودیت د نشتوالی له امله قبل السان بشری ²⁷⁰ تجربه هم ناشونی وه. ددغه ډول فکریا یله داشوه چی د ژبی لومړی ظهور ټول ټال په الهی الهام ودرید. لرغونی مصریان په دی اند ووچی د توت ²⁷¹ په نوم خدای ژبه خلق کړی وه. بابیلیانویانی لرغونو عراقیانو هم ژبه خپل نبو نومې خدای ²⁷² ته منسوبه کړی وه. نبو «دپوهی اولیکلو» خدای و. ولولی: ²⁷³ دنبو نوم په تورات کی هم ذکر شوی دی ²⁷⁴ دهند و انوپه دین (هیندو بییزم) ²⁷⁵ کی براهما ²⁷⁶ لومړی یا اصلی خدای دی. د خدایانو او دبشر خدای دی. هغه له خپل ځان نه خپله میرمن خلق کړه چی سراسواتی ²⁷⁷ نومیدله. دغه شان براهما له ځان نه دخپلی میرمنی په شان، دوه خدایان هم خلق کړل: یوبی ویشنو ²⁷⁸ نومیده چی ساتونکی یانی محافظ خدای و. دوهم خدای سیوا ²⁷⁹ نومیده چی ویجاړونکی ²⁸⁰ خدای و. دلته دپام وړ ټکی دوه دی: «یو» براهما دخپلی میرمنی په خلق کولو کی تقریباً هغسی رول لوبولی و، لکه دادم (ع) له اړخ نه چی هسک څښتن بی بی حوا خلق کړی وه.

«دوه» دبرهما او دوه نورو خدایانو (ویشنو، اوسیوا) اړیکی څه ناڅه هغه څه ته ورته بریښی چی په عیسویت کی ورته یانی دری گوتوب ²⁸¹ ویل کیږی (پلار، ځوی، اوسپیڅلی روح). دبرهما میرمنی سراسواتی بشرته ژبه لیکنه، او هنرور کړل. دنولسمی پیړی په نیمایی کی انگریز چارلز ډاروین دطبیعی تکامل نظر راوویست (د نوع منشأ). په ورته ډول، کارل مارکس اوفریدرینس انگلزد ټولنیز تکامل نظر انځور کړ. په دی ډول: لومړی (ابتدایی) ټولنه، مرییتوب (غلامی)، فیوډالیزم، بورژوازی، او کمونیزم په مارکسیزم کی دین «د خلکو اپین» وگڼل شو. دین دایدیالوجی، دولت، کلتور، قانون او ژبی په شان به بنسټ (اقتصاد) ولاړو. داسی جوتیری چی د چارلز ډاروین او کارل مارکس تحلیلونو به د ژبی د منشأ په امله موجه

²⁶⁹ - Kenneally, op.cit, pp.19-20.

²⁷⁰ - Human experience pre- linguistic

²⁷¹ - Thoth

²⁷² - Nabu

²⁷³ - « Minurita as the god of wisdom», by Amar Annus, paper presented in 47th Rencontre Assyriologique internationale, july 2-6, 2001, Hilsinki, Finland, electronic version, (july 1, 2008).

²⁷⁴ - Isaiah 46:1, and jeremiah 48:1

²⁷⁵ - Hinduism

²⁷⁶ - Brahma

²⁷⁷ - Sarasvati

²⁷⁸ - Vishnu

²⁷⁹ - Siva

²⁸⁰ - Destroyer

²⁸¹ - Trinity

دینی مفکوره لہر زولی وی. لہ نن نہ یوسل دوہ خلویبنت (۱۴۲) کلونہ وړاندی په زیر کال (۱۸۲۲) کی دپاریس
د ژبپوهنی ټولنی²⁸² د ژبی دمنشأ اود یوی نړیوالی ژبی درامنختہ کولو په اکلہ بحث حرام وگانه! پخپله ددغی علمی
موسیسی په وینا:²⁸³

پخوانی راهبه او اوسنی لیکواله کارین ارمستیرانگ د علومو او الهاتوپه اړوند کی کاربی چی که الهیات
د علومو خیری پیبسی وکړی «یواخی د منطقی بحث کاریکاتور تولیدولی شی...»²⁸⁴

پای: ۱ جولای ۲۰۰۸ توزند اوکس، کلیفورنیا، امریکا داکتر زیرکیار

²⁸² - Societe de Linguistique of Paris

²⁸³ - « The society will accept no communication concerning either the origin of language or the creation of a universal language.» Quoted by Kenneally, p.22, referring to volterra, Vrigina, at al, (Gestures and the emergence and development of language), in eds. Michel Tomasello and Isac Slobin, beyond nature-nurture: Essays in honor of Elizabeth Bates (Mahwah, N.J.: Lawrence Earlbaum Associates publishers, 2005).

²⁸⁴ - « Once theology tried to turn itself into science, it could only produce a caricature of rational discourse, because these truths are not amenable to scientific demonstration.» Karen Armstrong, The Battle for God, 2000, quoted in 100 words to make you sound great. Boston and New York: Houghton Mifflin company, 2008, p.6

د احمد شاه بابا بی کماله لمسیان په ارگ کې

مخکی له دی چې دیوی حساسی ملی موضوع په اکلہ خپل لیدلی خوب راوسپرم، سمه به وی چې د خوب لیدنی په اکلہ د ساه پوهنی خپرنوته یو غغلند نظر و اچوم. په دري (۳) د لیلونو: (۱) د خپل خوب د لیدلو مسولیت د خپلو اوږو څخه لری کړم.

(۲) د لیدلی خوب په پوهیدلو کی نوکی اسانتیار اولم، (۳) د رتې (جدي) موضوع سره د حساسیت غاښونه یو څه پخ کړم.

د ساه خپرنی پلار جرمن ژبی زیگموند فروید²⁸⁵ وایی:

«خوب لیدل مره ور شعور²⁸⁶ ته شاهی سرک دی.»

انسانانو له ډیر پخوا راهیسی خوب لیدنی ته پام کړی دی. پخوانو انسانانو فکر کاوه چې په خوب لیدنی کی الهی الهام خوندي شوی دی او د دغه الهام په رڼا کی انسانان خپل راتلونکی بدی سمولی شی. اټکل څلور زره (۴۰۰۰) کاله وړاندی، مصریانو د خوب لیدنی تعبیرونه په لیستونو کی تنظیم کړی وو. چینایی فیلسوف ژوانگری²⁸⁷ اټکل دوه زره دري سوه (۲۳۰۰) کاله وړاندی ویلی و: «نه پوهیږم زه هغه مهال یو سړی وم چې ځان می په خوب کی پتنگ لیدلو، او که اوس یو پتنگ میم چې ځان په خپل خوب کی سړی وینم.» یومنی انگریزی لیکوال او نقاد ویلیم هازلین²⁸⁸ (۱۷۷۸-۱۸۳۰) لیکي چې «مورپه خپل خوب کی دوه مخی نه یو.» اټکل یوسل (۱۰۰) کاله وړاندی دنولسمی (۱۹) پیړی په پای کی، زیگموند فروید لومړی ځل لپاره د خوب لیدلو منظمی او علمی خپرنی پیل کړی. دنوموړی ساه پوه دغه خپرنی په یو کتاب کی خوندي شوی چې (۹۲) کاله وړاندی په جرمنی ژبی²⁸⁹ کی اوورپسی (۱۳) کاله وروسته په انگریزی ژبه کی خپور شو. د زیگموند فروید په فکر، په خوب لیدلو کی د خوب لیدونکی هیلی پتی شوی وی²⁹⁰ دغه هیلی عموماً په اوبستلی مونی یانی بدل شکل²⁹¹، په خوب لیدنی کی منعکسی کیږی چې «د خوب لیدنی ژبه» یی هم بولی.

285 - Freud

286 - Unconscious

287 - Zhuangzi/ Chuangtse

288 - William Hazlitt

289 - Die Traumdeutung, 1900

290 - The interpretation of dream, 1913

291 - Latent content

292 - disguise

د ساه پوهنی څیړنی نبیې چې د اویا کلنی پوری دانسان د ټول ژوند څه د پاسه شل (۲۰) کاله په ویدیدلو (خوب کولو) کی تیریری، او خوب لیدل د خوب کولو څلورمه برخه (۵) کاله جوړوی. خو پیری ځلی د اسی پیښیری چې د خوب څخه در اوینیدلو سره سم، لیدلی خوب د هیرتیا سمخی ته غورځول کیږی. په خوب لیدلو کی کله نا کله مره ورفکرونه دوینن ژوند د واقعیتونو سره پو خلا کیږی. لکه د کمپیوتر د بخرکی²⁹³ په شان، په خوب لیدلو کی دانسان دوینن ژوند پت معلومات خوندي کیږی. د خوب لیدلو په حالت کی ډیره پت خود الهام څخه ډکه خواله (ډیالوگ) دانسان دوینن او مره ورفکر²⁹⁴ په مینځ کی چلیږی. ولولی²⁹⁵:

خوب لیدل دانسان د فکری ژوند پته خزانه ده. بیگا (۱۸ / ۸ / لمريز ۱۳۷۵ = نوامبر ۹ / ۱۹۹۲) می یو خوب ولیده چې غتی برخی را څخه هیری شوی نه دی، او راسپرل بی په ټول افغانستان کی د ملی گرتوب (نیشنلزم) د مباحثی د ژوروالی د پاره ارزښتناک بریښی. په ویده حالت کی دوینن ژوند لیدلو ته خوب لیدل²⁹⁶ ویل کیږی. له دی امله زه د خپل خوب د لیدلو مسولیت نه شم منلی. اوس به نور اشم زما لیدلی خوب ته:

دمزار شریف د (تروې غونډی) څخه یو سترگور، زړه وراو غوریالی شخصیت چې دروغی پوهی خاوندوه، راروان و. دی په فکرونو کی ډوب و او ځان بی کابل ته رساوه چې د احمدشاه بابا سره وویښی، په چاریکار کی د لمانځه لپاره تم شو. له جومات څخه چې راووت، نود هغه ځای د مامورینو گڼه گونډه او ښه راغلاست پیل شول. یو ځوان چې په چاریکار کی زیریدلی او ستر شوی و په هغه مجلس کی یوا ځنی افغان و چې د (پښتو بابا) سره په پښتو گڼیډه، او نوروشیراگانو، بیراگانو او چاراگانو ته به بی د بابا غورځوږی (نصیحتونه) ژباړلی. د خوالی په پای کی، پښتو بابا دغه ښاغلی ژباړن ته وویل: «رت پښتون بی، کورموودان!» ځوان ژباړن په ډیر درناوی و رغبرگه کړه چې: «بابا ډیره مننه! زه (رام چند) یم، د (کومار چند) ځوی او د (چترام چند) لمسی یم. زمانیکه چې د کابل په چند اول بازار کی غورځوله (حلوا) او ورپسی تودنی (بخاری) خرڅولی ستاسی نوم په ډیر درنښت سره یادولو.»

پښتو بابا که له یوی خواد (رام چند) په افغانیت خوښ شو، نوله بلی خوا به د ځان سره گوریدلو: «چترام چند په ۱۹۴۷ کی په لری خوا کی (سیکو ډیری) پرینسودله او د بری خوا په کابل کی میشت شو. په خپله چترام چند، ځوی بی او لمسی بی پښتو ټینگه و ساتله. خو سردارانو او همزادانو چی د پیړیوراهیسی بی په افغانستان کی خاپوړی کړی دی، د پښتو سره پښتو ونه کړه!؟»

پښتو بابا کابل ته راننوت او په پښتونستان و اوت کی بی دمه وکړه. ناڅاپه بی سترگی په سید جما الدین افغانی

293 - Chip

294 - Conscious and unconscious mind

295 - Charles Mcphee, stop sleeping through your dreams, New York, 1995

296 - Dreaming

ولگیدلی چی په ډیرتلوار سره راروان و. دیو بل سره یی روغبر وکړ او دواړه څنگ په څنگ د احمدشاه بابا د لیدنی دپاره دارگ د کیردې په لوری ورروان شول. دارگ د کیردې څخه یو تنکی ځوان راووت. پښتو بابا پری ږغ وکړ: «بابکه! نیکه مو چیری دی؟» دغه ځوان چی محمد څرگند نومیده په منډه کی ځواب ورکړ: «قتی قومای خود شسته!» احمدشاه بابا د خپل لمسی د ځواب د اوریدلو سره سم دارگ له خیمې څخه راووت، د دواړو سره یی په غاړه ستړی مشی وکړل، او ټول په ډیرتلوار سره دارگ خیمې ته ورننوتل ځکه هلته د نورو سیمو مشران د خپل تاریخ سره جرگه شوی وو. علامه سید جما الدین افغان ډیراندین منمن معلومیده. هغه په ولاړه کی احمدشاه بابا ته وویل: «زه چی ژوندی وم نو ځان می (افغان) ونوماوه، خواوس چی مریم ایرانیان می ایرانی گنی! څه وکړم؟» احمدشاه بابا سترپوه سید جما الدین افغان په حال ډیر خو اشینی شو، او سمدلاسه یی پښتو بابا ته نغوته (اشاره) وکړه چی څه نظر لری. پښتو بابا لومړی د علامه سید جما الدین افغان سره ډیر زړه سواندی وښود او بیایی احمدشاه بابا ته خپل نظر داسی جوت کړ: «بابا! که ویداند (علامه) سید جما الدین افغان یو څو ټکی پښتو لیکلای وای، ایرانیانو به یی هویت نه وای یرغمل کړای. هسک څښتن دی موږ ټول په نیا و (انصاف) غښتلی کړی! د پښتو سره پښتو کول د هرا فغان ملی هویت ټینګولی شی او د دین ښکلا یی خوندي کولی شی.»

ویداند (علامه) سید جما الدین افغان د خپل سر په خو ځولو سره وښودل چی د خبر لوخ غوږن (باخبره)، سترگور او بانډیسی څیراند پښتو بابا په درانه ږغ وویل:

نوری ژبی زده کول که دی کمال خپله ژبه هیروول بی کمالی ده

د پښتو بابا د شعر د اوریدلو سره سم، احمدشاه بابا د خپل بی کماله لمسی په لټی کی شو او زه له درانه خوبه راوینس شوم. گورم چی په وړاندی می د پښتو بابا (محمد گل مومند) په اکله د ښاغلو اسماعیل یون او همیش خلیل کتابونه غوړیدلی دی. له بدی مرغی وینم چی لاتراوسه پوری د میرویس نیکه کودیان او د احمدشاه بابا کړوسیان له همدغی بی کمالی څخه الهام اخلی او د ملی ژبی دغه سپکاوی په ډیری سپین سترگی سره د ژبنی تبعیض د نشتوالی په نامه هم څرخوی.

هسک څښتن دی هیچاته ددی وس ورنکړی چی د ټول افغانستان د ملی هویت د ټینګولو اغیزمن او پوخ مورچل پنگ کړی! پای

زیرک یار ۱۹۹۶ / ۱۱ / ۱۹

د الیکنه په مجاهد ولس (ناروی) او افغان ملت (یورپ) کی خپره شوی وه

ژبه په ټولنه کې، وینه په لابر اتوار کې!

د افغانستان ځینې سیاسي هیوادوالان (سیاسي اتباع) عملاً نه یواځې له دې نه ډډه کوي چې کلتوري هیوادوالان (کلتوري اتباع) شي، بلکې حساب هم نه مني. څوک چې حساب نه مني د مساو اتوپه منلو کې یې هم شک دی. د ایران پخوانی ولسمشر محمد خاتمی او وه (۷) کالونه وړاندې د ایران په شمال کې د ګرګیانو غونډې ته په خپله وینا کې په دې ټینګار وکړ چې: «د رایین دنیا نومی توان از کثرت صرف نظر کرد» (ولولئ: زیرکیار، ملی ستم، ملیت او خراسان، لاهور، ملت پریس، ۱۳۸۰ المریز، اپریل ۲۰۰۱ زیږ. خپروونکي: د پښتنې کولتور د ودې ټولنه، جرمني).

د افغانستان مفکر، غیرتمن او فقیر وزیر محمد گل مومند چې د کابل ښار په (اندرایو) کې زیږیدلی و او په اتیاکلنې کې د همدغه ښار د (بریکوټ) د سیمې په یو عادي خټین کرایي کور کې په حق ورسید (۱۳۴۳ المریز، ۱۹۲۴ زیږ.)، په خپل یو شعر کې د ښې منځ ویشتلې دې:

نوری ژبي زده کول که دی کمال خپله ژبه هیږول بی کمالی ده

زما په نیمګړې اند، په وروستني شاهي اساسی قانون (تله ۱۳۴۳، اکتوبر ۱۹۲۴) کې د فارسي په ځای درې ټکي خوندي شو، د دې لپاره چې د شاهي کورني لپاره اسانتیا راوړي. شاهي خیل او درباریان په پښتو کې امپیر (نالوستی، بی سواده) وو. په خپله پاچا محمد ظاهر شاه او د کورني نورغري بي دلزاند هويت په کړ او اخته وو چې په ساپوهنه يانی سایکولوجی کې ورته²⁹⁷ (سرحدی سپری) وایي. بس پاچا غټه (چم) وکړ او ځان بي له رسمي شرم نه په دې خلاص کړ چې فارسي ته په اساسی قانون کې درې و وایي. د پاچا لپاره درسي شرم رفع کول مهم وو، نه د ملي شرم. اوس خو افغانستان چې د (۹۱۱) له بخولي (فاجعی) سره جوخت پری امپریالیستی سقاوی نازل شوی ده، له ملي شرم نه محروم شوی دی. هرڅه ملي لارل او دریمه سقاوی راغله.²⁹⁸ (دمسعود اوربانی سپرک الطوائفی ته دوهمه سقاوی ویل کیږي، اپریل ۱۹۹۲ سپټمبر ۱۹۹۲. ولولئ: سمسور افغان، دویمه سقاوی. دویم چاپ. خپرندوی: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه-جرمني ۱۳۷۹، ۲۰۰۱ زیږ.).

هغه مهال چې زه د برلین په ازاد پوهنتون²⁹⁹ کې دواګپوهنې (سیاسي علومو) استادوم، یوانگریز چې په همدغه پوهنتون کې په کلک ګومان سره د هېږپوهنې (ایتنولوجی) استاد و راته ځان راوپيژاند: ده د پروان

²⁹⁷ - marginal man

²⁹⁸ - everything national-out, Third Saqawi-in

²⁹⁹ - FUB

ولایت په یوه ځانگړې سیمه کې بنایسته ډیروخت په څیر نه تیر کړی و. (زه دلته د دغی سیمی نوم نه اخلم هسی نه چی چاته د سرو مال زیان ورسپړی). دغه څیړونکی دیو جومات د ملاله خولی چی د بجه سقاو دوره یی لیدلی وه، یو شعر تپ کړی وه. زمانه یی هیله وکړه چی که د دغه ملا د غرله مخی دغه شعر ولیکم او بیایی ورته په جرمنی و ژباړم. همدغسی می وکړل. د دغه شعر سر یز بیټونه د اسی وو:

سقاو نومی یوغل و جوړ کړی بی سره چل و
بسته پری کوهد امان شو پارسیوانو خوبایی وه
خو ورځی پاچاهی وه

سرداران په تصادفی لحاظ (په وینه) پښتانه وو، خو په ارادی (کولتوری) لحاظ ورنه دا حمد شایبایی کماله لمسیان جوړ شوی وو. هغوی د پښتنو د کاریکاتور په څیر وو. وزیر محمد گل مومند به شلخیانو (لمبریدلو) او په پښتو کی لټانوته د اسی نغوره (نصیحت) کاوه: «بابکه! سردار کیره مه! د پښتو سره پښتو وکړه!» د سترگه وراو غورږن (باخبره) محمد گل مومند په اند، باید ملی ژبه (د ملت د اکثریت ژبه او د ټول افغانستان د ملی پیژاند [هویت]) په ټینگو لو کی اغیزمنه ژبه (په ښونځی، پوهنځی، دولت او اقتصاد کی چلن پیدا کړی. دهغه د کشر ورو عبد الکریم مومند په حواله د اسی راغلی دی: یوه ورځ د محمد گل مومند سره په ایبکو (سمنگان) کی، د یو ملاقات په وخت کی د افغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهر شاه په فارسی غږیده. خو محمد گل مومند ورسره پښتو ویله. پاچا ورته وویل چی «زه په پښتو پوهیږم خو ویلی بی نه شم» محمد گل مومند ورغبرگه کړه چی: «صاحبه! زه هم په فارسی پوهیږم خو ویلی نه شم». ولولی زما د ۵۵ لیکنو ټولگه: زیرکی ویناوی. څپرندوی: پښتویون، نیویارک، امریکا. لاهور، لاهور، ملک پریټینگ پریس ۱۳۸۱ل، ۲۰۰۲م، ۵۲۵ مخونه، دلته ۳۴۱ مخ، کولتوری امپرتیا (بی سوادی) د دی وس لری چی دیوه ملت د ټولنیزی تنستی مزی وشلوی. د افغانستان یو غټ کړکیچ په هغه توپیر راخرخی چی د سیاسی هیواد وال (تبعه) او کولتوری هیواد وال ترمنځ عملاً په دولتی رسمی ادارو کی لیدل کیږی.

د هیواد والی (تابعیت)³⁰⁰ مفهوم په حقوقی بریدونو کی خاپوړی کوی، په دی ډول چی څوک په سیاسی ټولنه کی شامل دی او څوک ورنه محروم. د کال ۱۹۲۳ په اکتوبر (تله ۱۳۰۲ لمریز) کی د افغانستان لومړی لیکلی اساسی قانون (نظامنامه) راووتله. په دغه اساسی قانون او ورپسی د افغانستان په هر لیکلی اساسی قانون کی هیواد وال (افغان تبعه) ته د دی موقع ورکړه شوی ده چی په خپله ټولنه کی د سیاسی هیواد وال (سیاسی تبعه) مقام ته ورسپړی. خو په افغانستان کی له بدی مرغی ټول ټال غیری پښتون سیاسی هیواد والان کولتوری هیواد والان نه

³⁰⁰ - Citizenship

دی.

په افغانستان کې کړکېچ په دې کې دی چې سیاسي هیواد وال ته حقوق خوند ورکوي خو له مسولیت نه ډډه کوي او په رسمي دولتي مقامونو کې په عمل کې ملي رسمي کفایت نه مني. په بله وینا، په رسمي موسساتي ډگر (دولت) کې یوه ډله بشپړ امتیاز لري چې په دولت کې دخپلې ژبې (فارسي دري) انحصار ټینګ کړي او مقابل اړخ (اکثریت) له دې نه محروم کړي چې خپله ژبه (پښتو) عملاً لږترلږه د فارسي سره مساوي مقام ته جگه کړي. ژبه له دې نه ډیره جگه ده چې یواځې او یواځې د پوهاوي (افهام و تفهیم) وسیلې ته راتیتیه شي. د سپي غپل یاسونګیدل سړي په خطریا خوښي پوهوي، خود هغه غپلواو یاسونګیدلو ته ژبه نشو ویلای. ژبه د انسان د معنوي (غیري مادي) کولتور چینه ده، د زړه او فگرار مانو نه اورازونه په الفاظو کې رانغاړي اوراتلونکو نسلونو ته یې رسوي. لکه په اینه کې چې د انسان مونه لیدله کیږي، په ژبه کې دمغزو او زړه بی جسمه موجودیت (فکر او احساس) ځلېږي. هو، ژبه د پوهاوي (افهام او تفهیم) لوبښي هم دی. د امریکي د نیواک په چاپیریال کې په افغانستان باندې په ورتپل شوي اساسي قانون (۱۳۸۲ لمريز، ۲۰۰۳ زیږ) کې «پښتو او دري د دولت رسمي ژبې دي» (ماده ۱۲)

دلته د (او) ټکي د کلک پام وړ دي. د «او» ټکي مساوي په «یا» نه دي. یانې د اساسي قانون د شپاړسمې (۱۲) مادي پورتنی جمله مساوي په دې جمله نه ده: پښتو یادري د دولت رسمي ژبه ده؟! خو غیر-پښتون افغانان د رسمي دولتي وظیفې په اجراء کولو کې له سپین سترګي نه کار اخلي، د اساسي قانون د شپاړسمې مادي په ذکر شوي جمله کې د «او» له ټکي نه سترګي پټوي، او په دې ډول په خپله رسمي ملي بی کفایتی څپونې غوړوي. به کال ۲۰۰۵ کې یو پښتون افغان امریکي ته د ژور نالیستي زده کړو لپاره راغلي و. مایلفوني روغې او پیژندګلوي نه وروسته هغه وپوښته چې په کابل کې یې څه وظیفه لرله؟ راغبرګه یې کړه چې دیو لور مقامه افغان ژباړن و ځکه هغه په پښتو نه پوهید. زما (زیرک یار) په گومان دغه لور مقامه افغان یو مرستیال ولسمشر و. دغه لور مقامه فارسیوان افغان یو سیاسي هیواد وال دی چې حقوق خوند ورکوي، خو کولتوري هیواد وال نه دی چې زړونه کوشیر کړي. موخه (هدف) دانه دی چې په دولتي ادارو کې یو مامور په یوه رسمي ژبه بسنه کوي؛ موخه دانه ده چې په دولتي ادارو کې به ملي کفایت یا په دې ژبه کې بنودل کیږي یا په هغه بله کې؛ موخه دانه ده چې په دولتي ادارو کې دی ملي کفایت په کلتوري بی کفایتی او امتیازو چلېږي. موخه دانه ده چې په کلتوري لحاظ بی کفایتی یا کم کفایتی رسمي مامور دې ژباړن ولري، او په دې ډول دې ملي بی کفایتی د پیسود لګښت په واسطه تامینه شي. موخه داده چې ځنځیرونه دی غوڅ شي. هغه ځنځیرونه چې ماشومان د ملي ټولني له جوړولو نه محروموي، هغه ځنځیرونه چې د متقابل درناوي (احترام) او عملي وروړولي ارمان یې شنډ کړي هغه ځنځیرونه چې ملي پیژاند (هویت) او ملي شعور ته یې پاتکونه اچولي دي. کولتوري هیواد والی (تابعیت) واقعی پوهاوي (افهام) ته ښه راغلاست وایي. هغه پوهاوي ته چې د «خپل» اود «بل» احساس کوشیروي، متقابل احترام رامنځته کوي،

ورورولی غبستلی کوی، اودملی ټولنی په جورولوکی کواند (فعال) رول لوبوی. په ملی ټولنه کی به هم د سیاسي-
حقوقی هیوادوال (تبعه) چغه اوریدل کیږی او هم به د کولتوری هیوادوال³⁰¹ وروری به په حساب چلیږی تر هغه چی
د سیاسی هیوادوال او کولتوری هیوادوال ترمنځ امتیاز پای ته ورسپږی. ۲۰۰۷/۴/۱۸

³⁰¹ - Cultural Citizen

پښتو په ارگ، جومات، او اساسي قانون کي

د پښتنو واکمنان (که زرين زي وواو که ختین زي، که برينباخيل وواو که تورتم خيل) عموماً ټول لږو ډير په دی بی کمالی کی سرتیری و وچی په خپل دربار کی خپلی ژبی ته پاتک ونیسی او په خپل ټاټوبی کی د ملت د معنوی کلتور د اړه ماران شی. دغسی ناوړه اعمال نورد زغم وړنه دی. شلخی تجربی بنیسی چی شلخیان د پښتانه حیثیت نه شی ساتلی.

باچا خان دننگرهار ولایت په یوه ولسوالی کی میلمه شوی و. یوه سپری ورسره ستړی مشی په پارسی وکړل. په څنگ کی یوبل سپری ورته وویل چی باچا خان خو پښتون دی، په پښتو به دی ورسره ستړی مشی کړی وای. هغه خپل ځواب په دی ډول وریږگ کړ: زمور غتپان په کابل کی پارسی وایی. مافکرو کړ چی باچا خان (فخر افغان) به لکه دنورو غتپانو په شان پښتو پریښی وی او په پارسی به اخته شوی وی!

(پټه خزانه) په ۱۳۲۳ لمریز هجری (۱۹۴۴ زیږیز) کی په کابل کی د پښتو ټولنی له خوا چاپ شوی وه.

اټکل ۳۵ کاله وروسته بناغلی غلام حضرت کوشان ددی فرصت و مینده چی «د پښتو سره د مینی» له امله د (پتی

خزانی) انگریزی ژباړه تکمیله کړی. پټه خزانه په انگریزی ژبه کی هغه مهال په کابل کی چاپ (۱۳۵۸ لمریز،

۱۹۷۹ زیږیز) شوه چی رټلی نور محمد تره کی ارگ په پښتو چلاوه. په دی ډول بناغلی کوشان ظاهر آد پښتو ژبی

خدمت وکړ، په باطن کی به پری هسک څښتن پوهیږی. په افغانستان کی به چی د استقلال په جشن پسې جوخت

د پښتونستان جشن نمائځل کیده، نو د کابل بناوړال (پارسی ژبی افغان ورور) به د کاغذ له مخی خپله وینا په

پښتو اوروله، خو په کابل کی به د ارگ مشرانو په پښتو تلپاتی روژه نیولی وه او ټولی ویناگانی به بی په پارسی

کولی. دغه طرز العمل د اسی هم تعبیرید لای شی چی پښتو د پښتونستان رسمی ژبه وه او فارسی د ارگ رسمی ژبه

وه. په نورو الفاظو: د کابل بناوړال بناغلی ډاکټر سهیل پښتو د کابل بناوړه چاپیریال کی له بناغلی عبدالمنان

دردمند زده کړه ترڅو دیوه افغان په حیث خپل ورسپارلی شوی رسمی تمثیلی وظیفه د پښتونستان په جشن کی

سرتو ورسوی، خود «برادران ارگ» معذرت به د اسی معلومیده چی د کابل بناوړی بی پښتو کړی

دی (عذر بدتر از گناه!).

مکناتین³² د اړتیا له مخی پښتو زده کړی وه، خو برادران ارگ په خپل ارگ کی پښتو ته د اړتیا احساس نه درلود،

او چی په ارگ کی پښتو ته اړتیا نه وه نو د دربار په دولت کی به ورته ولی اړتیا وی! حمید کشمیری په

خپله «اکبرنامه» (۱۳۲۰ هجری سپوږمیز کال) کی وایی:

شنید این سخن لات جنگی تمام که اموخته بود پشتو کلام

³⁰² - William McNaughten

په دی شعر کی دوزیر محمد اکبر خان او مکناتین ترمنځ دخبرو په جریان کی دمکناتین له خواد وزیر محمد اکبر تیاری انځور شوی دی، او «لات» دلور³³³ یا سرداریانی مکناتین په مفهوم استعمال شوی دی (ولولې: غوث خیبری، «دبرنس او مکناتین د وژل کیدو پینښی»، دعوت، پرله پسې ۷۲-۷۱ گڼه، د ۱۳۷۵ مرغومی، د ستمبر ۱۹۹۲).

اټکل څلور نیم کاله وړاندی په (۱۹۹۳) زیځ کال کی یوه سپین ږیری پښتون د امریکی (لاس انجلس) د بناریه «افغانستان ږغ راډیو» کی مرکه لرله. (اوریدونکو به د ټیلیفون له لاری پوښتنی او تبصری کولی او دراډیو له لاری به یی ځوابونه اوریدل). په ارگ کی د پښتونود قومیانو یولرې قومی (یوسپین ږیری سردار صاحب چی پخوا یی په کابل کی «کارهای فرهنگی و ادبی» سرته رسولی وو) په افغانستان ږغ راډیو کی د پښتو («افغانی») په اوریدلو سره یوڅه بی حوصلی شو. «این مرد فاضل» (سردار صاحب) هغه بل سپین ږیری افغان ته چی په «افغانی» (پښتو) یی په افغانستان ږغ راډیو کی توضیحات ورکول، په دی الفاظو و اگوانبیده: «اغای (و) چی پوف میکنی مانمی فهمیم، مردم نمی فهمند، این رادیو مردم است و شما پوف کرده راهی استین». دلته لکه چی فاضل سردار صاحب د افغانستان دوگرو د اکثریت ژبه (پښتو) د «مردم» ژبه نه گنی («مردم نمی فهمند»)، اونری احتمال لری چی د سردار صاحب دشعور په تل کی به پښتو د پښتونستان رسمی ژبه وی او افغانی به د افغانستان غیری مردمی (یانی درباری) ژبه وی؟! «بناغلی» و [«و» می د پښتنو مره کچی دنوم دمخفف په څیر استعمال کړی دی] د سردار صاحب په نارواغوبتنی «پوف» (پښتو) زندگی کړه، خپلو خبرو ته یی په «رادیو مردم» کی په فارسی ادامه ورکړه، او د فاضل سردار صاحب په خپله ژبه یی د سردار صاحب شعور د حافظ شیرازی په دی شعر ټکور کړی:

پدرم روضه رضوان بیک خوشه گندم بفروخت
ناخلف باشم اگر منش به جوی نفروشم

(د زیاتو معلوماتو لپاره ولولئ: نصرالله نیازی، «اهانت به پښتو و پښتون»، ایینه افغانستان شماره مسلسل ۳۴، مخونه ۱۵۷-۱۵۸).

اعلی حضرت محمد ظاهر شاه په افغانستان کی څلویښت (۴۰) کاله واکمن و (۱۹۳۳ زیږیز تر ۱۹۷۳). که هغه په کال کی یوځلی (د استقلال د جشن، د پښتونستان د جشن، د نجات د جشن، د کوچنی اختر او یادلوی اختر په مناسبت) په پښتو وینا کړی وای، نو ډیر گومان کوم چی د اعلی حضرت صدراعظمانو، وزیرانو، جنرالانو، سفیرانو او... به هم دغه لار خپله کړی وای او په دی ډول به له پورته څخه کښته³³⁴ د پښتو د زده کړی عملیه په دربار کی له برمتی (یرغمل) څخه خلاصه شوی وای. په دربار کی د پښتو یرغمل کیدل اوله دربار څخه بهر د پارسی و انو خویندو او ورونو لپاره د پښتو کورسونو جوړول د یوبل سره په کلک ټکر کښی وو. ملی ژبی پښتو په (پښتو ټولنه) کی رسمیت و مینده

303 - Lord

304 - Top - down

اودر بار اود دربار دولت بالعمل پارسی ټولنه وگرځیدل. په دی عملیه کی د پښتانه بچیان په خپل هیواد، په خپل پایتخت، او په خپل دربار کی د بی پښتو شویو دربار خیلو په لاس بی پښتو شول. اود لری پښتونخوا دیوه تکړه څیړونکی په الفاظو «پښتون په دریم نسل کی ختم» شو. په پارسی وانو خویندو او وروڼو چی غیرتمن افغانان دي خپله ژبه گرانه ده. پښتانه باید له دوی څخه زده کړه وکړی. رت (کلک، وتلی، جدي) پښتانه باید هغو پښتنوته کلکه پاملرنه وکړی چی د دربار په بازار کی بی پښتو خرڅه کړی ده اودلستونی ماران گرځیدلی دی. په شلمه پیړی کی افغانستان یو پښتون وزیر درلود چی غیرتمن مسلمان اود تکړه فکر خاوندو. له دی کبله به روغه وی چی د پښتو (ژبی او پښتونوالی) په هکله دده نظریه لنډه ول دروپیژنم:

«پښتو بابا» (محمد گل مومند) دکابل ښار په (اندرابیو) کی زیږیدلی و اود دغه ښارد (بریکوټ) په سیمه کی په یوه خټین کرایي کور کی د اتیا کلنی په عمر په حق ورسید (۱۳۴۳ لمریز، ۱۹۶۴ زیږی). دی سربیره پردی چی وزیرو، اولسی ژوندی لاره، د تکړه فکر خاوند و، او عملی بی له نظر څخه نه پتیده. وزیر محمد گل مومند وایی چی «د پښتو ترویج او تعمیم دپاره په هر ډول چی لازم او ممکن وی په یو منظم طور پښتو و خوځوله شی، پښتانه وینس کړی شی.» دلته د «منظم طور» ټکی د ډیر پام وړ دی. مفکر محمد گل مومند داسی سپارښتنه کوی چی د پښتنو پوهان دی اهمی چاری لومړی، معمولی چاری ورپسی، او کیفی او ذوقی شیانوته دی په پای کی پام وکړی پوهان باید تر هر څه دمخه «سمد لاسه درسی کتابونه» د ښوونځیو اومدرسو دپاره «تالیف اوترجمه کړی». په درسی کتابونو کی دی د زده کوونکو پام «دین، اخلاق، ادب، خپلو خصایلو او ملی خصایصوته وشي. د ماشومتیا نه دی د اشیان په زړه اودماغ کی ځای ونیسی، اود پښتانه بچی دی پښتانه شی.» د پښتو بابا په اند علم د زده کړی لپاره مورنی ژبه ډیر ارزښت لری. ځکه خودی ټینگار کوی چی «علوم اوفنون درست په پښتو واپرو». محمد گل مومند پښتانه بیژوگان نه گڼی چی «په هر څه کی به د نورو پیښی کوو.» دی زیاتوی چی «موربی نومه اوبی نښی نه یو، ورکوټی ولس هم نه یو. مور داسیا په مینځ کی د نامه خاوندان یو... اومهم جغرافیایی موقعیت لرو». محمد گل مومند په دی واقعیت پوهیږی چی «د فن اوصنایعوله پلوه» پښتانه لویدیزو هیوادونوته د زده کړی لپاره اړدی: «ځمونږ دین هم مورته امر کوی چی (الحکمة ضالة المؤمن اینما وجده اخذه). خو پرته له دغه نه ددوی نور څه ته اړنه یو اونه ښایی چی په هر څه کی ددوی پیښی وکړو... اوددوی هر څه په پتو سترگو و منو». محمد گل مومند د حکومت په ماهیت پوه دی او په ډاگه وایی چی «حکومت دبی پښتوگی. له امله اریان دی، اولاره بی ورکه کړی ده! او اولس دبی پښتوگی له لاسه بی پته، خوار، زاراو ورک دی؟ ټول دبی پښتوگی په اورسوی یو...» اوس نو پوښتنه داده چی پښتو بابا (محمد گل مومند) «پښتو» څه ته وایی؟ دده په فکر پښتو که له یوی خواد پښتو ژبه ده نوله بلی خواد پښتو ژوند طرز یانی «پښتو نولی» ده. «پښتو وییل، پښتو کول، پښتو چلول دی» اولکه «روح په کالبد کی» د پښتنو په ټولنه کی ارزښت لری. «پښتو دین، وطن او پښتانه اولس ته خدمت دی؟» د محمد گل مومند په اند «پښتو زړه ورتوب دی، ځکه پښتانه په دی خبره ایمان لری چی گټه اوتوان، عزت اودلت هر څه د خدای نه دی. بی دده

دارادی نه هیخوک هیخ عمل نشی کولای». محمدگل مومند هسک خبنتن ته په زاری دی چی پښتانه «په رښتیا سره دخپل کاله او ملک واکمن کړی، دکارسپری په کی شته کړی اودغی بدحالی نه نجات ورکاندی».

محمدگل مومند په دی فکر دی چی دیوه ملت د ژبی لری اوبری دهغه د ژوند د بد مرغی او نیکمرغی سره اړوند لری. «که دیو ملت ژبه د بل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نومانیی داده چی «په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی به بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب او پردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خوافکار، احساسات، اقوال، اعمال و افعال یی، اغوستنه، خواړه یی، ځواک او ژوند یی بشپړیانیمگړی د پردی اود بل وی... دغسی ملت به ورځ په ورځ چو کیرې ترڅو چی محوه شی». په «لنډ» ډول: «ژبه د ملی موجودیت، هوساتوب او سعادت، دلوروالی او جگوالی سته ده».

ددغه اهمیت له کبله «ژبه باید وساتله شی، وپالنه شی، ورزوله شی، هارته کړله شی، علمی شی، ادبی شی، په هر حیث سره د ملتو درستو اړینو ته» ځواب وواپی. د مفکر محمدگل مومند په فکر «پوه سپری خپل اود بل مال پیژنی... غیرت، لوړ همت، روغه پوهه (عقل سلیم) دغه نه منی اونه پریردی چی څوک خپل مال خوشی کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی او خلک یی بنکار یا په غلایوسی او کورتنی لاندی کړی» اود نوکر په شان «کونډی ختی. غیرتمن سپری خپله وچه د پردی په لنډ وښه بولی». خو سره له خپلو ډیرو هڅو، پښتو یا با (محمدگل مومند) دامشروع ارمان د ځانه سره گورته ویورچی «په درستی پښتون یانې (افغانستان) کی پښتو، د پښتانه د حکومت رسمی ژبه شی».

(داقتباساتو لپاره ولولی: محمدگل مومند، لنډ کی پښتو او پښتونواله، دکابل عمومی مطبعه، ۱۳۳۷ لمریز = م ۱۹۵۸/۱۹۵۹؛ محمدگل خان مومند، مرتب همیشه خلیل، پېښور، د سمبر ۱۹۹۵، محمدگل مومند، د پښتو د ژبی لپاره لیا پښتو صرف اونحو، د بلخ شرکت (رښتیا) له خوا په لاهور کی چاپ شو. بلخ ۱۳۱۷ لمریز چی ۱۹۳۸ زیخ کیری).

څه باید وشي؟

۱- تکړه پښتانه باید یو علمی او سیاسی سازمان ولری چی د محمدگل مومند په وینا «پښتو په منظم طور و خوځوله شی» او «پښتانه وینس کړی شی». زما په وړاندیز دغه ډول سازمان ته «د پښتو عمل جرگه»³⁰⁵ ویلی شو. د دغه سازمان غټه وظیفه به دا وی چی د پښتو سره پښتو وکړی، په ملی ژبه پښتوننگ وکړی. په دغه چوکاټ کی باید د هغو افغانانو، په تیره د هغو پښتنو کړنو ته کلکه پاملرنه وشي چی په شعوری یا غیر شعوری ډول د ملی ژبی پښتو (داکثریت ژبی اود ټول افغانستان د ملی هویت د ساتلو پوځ مورچل) سره بی انصافی کوی.

³⁰⁵ - Pashto Action Council

- ۲- په تعليمی نصاب کی د دینی او دنیوی علومو تر مینځ تفاهم او انډولتوب ته کلکه اړتیا ده، ترڅو د افغان ملت ملی او دینی هویت خوندي شي او د زماني د شرایطو په تناسب د عقل او ابتکار خاوند وگرځي.
- ۳- پښتونه یوازی په دولتي میچن کی چلن ته کلکه اړتیا لری، بلکه په جومات کی هم باید غښتلی شي. طالبان د گلستان او بوستان کتابونه دا خلاقیتونه زده کړی له کبله لولی. باید بوستان او گلستان په پښتو واپول شي.
- د پښتو په پښتو اکاډمی کی د «گلستان بزبان پښتو» نسخه لیدل شوی ده. ودی شي چی د روغی ژباړنی په لوری گټوره وگرځي؟ د «پښتو بوستان او گلستان» په اکلده دی داستاد حبیب الله رفیع سره خبری وشي.
- ۴- مسلکی اشخاص دی ته راوبلل شي چی په خپل مسلک کی په پښتو ژبه د پوهنتون د استعمال لپاره درسی کتابونه او نور مواد برابر کړی
- ۵- پښتو باید په ښوونځیو او پوهنتونونو کی د تدریس ژبه وی ترڅو په دولت کی د کار او دعوا مو د خدمت لپاره هیڅوک د ژبی د مشکل سره مخامخ نه شي. د پښتو د علمی کیدلو لپاره باید پښتانه له ماشومتوب څخه انگریزی په ښوونځی کی زده کړی
- ۶- د پښتو کلتوری-هنری اړخ یانی ټنگ ټکور (موسیقی)، ملی اتني، انځورونو، اوډرامو ته پاملرنه حتمی ده.
- ۷- دولت او حکومت مشران باید رسمی ویناگانی او مرکی په پښتو وکړی او په ترونونو (قراردادونو) کی دی د پښتو متن هم د اتبار وړ وښودل شي.
- ۸- د پښتو لیک یا لیک لاری یو کولو (املا بی یوشان والی) ته کلکه اړتیا ده. که هر څوک په خپل سرد خپل کلی یا سیمی پښتو لیکي، نو د نور و لپاره به ناشونی وی چی دی یوی پښتو پرځای «پښتو گانی» زده کړی. د هر چا خوښه چی یو ټکی څنگه تلفظ کوی، خو غټه خبره داده چی ذکر شوی ټکی په یوه شکل ولیکل شي. یانی: ویل بی ستا خو لیکل بی دټولو!
- د بیلگی په توگه «زموږ، زموږ، ځموږ، زمنگ، ځمنگ» ټکو ته ستاسې پام راگرځوم: «زموږ»، «ځموږ»، «زمنگ» او «ځمنگ» هر یو ټکی څلور (۴) توری لری او لیکل بی (د «زموږ» او «ځموږ» په تناسب) لږځای او لږوخت نیسی، یانی د لیک لاری د اقتصاد له نظره اغیزمن دی. که د تایب او چاپ لپاره د کمپیوټر د تورو د پاره³⁶ په کار و لویږی، نو گومان کوم چی د «زمنگ» او «زموږ» لیکل به له نورو اسان وی؟ زه دومره وایم چی پښتو دی د کمپیوټر سره پو خلا شي. ودی شي چی په دی اکلده د پښتو د ژبی او د کمپیوټر د متخصصینو له خوا کلک او غبرگ گامونه واخیستل شي.
- ۹- «د پښتو عمل جرگه» باید زرتزره «د پښتو د تفکر بانک»³⁷ جوړ کړی او په بیلابیلو چارو کی دی ورڅخه نظریی او مشوری وغوښتل شي. پښتانه له بل هر چا څخه دی ته ډیر اړدی چی د زماني د شرایطو په کچ وینن شي او د فکر په

306 - Keyboard

307 - Pashto think Tank

ډگرکی سیالی ته چمتو شی.

۱۰- په اساسی قانون کی دیوی ژبی «ملی» یا «رسمی» حیثیت خوندی کول یو قانونی - رسمی ټینګار دی چی د دولت په ادارې، تعلیمی، اقتصادی، او تبلیغاتو عملیاتو کی دهغی ژبی د چلن لپاره دیولیکلی سند اهمیت لرلی شی. په اساسی قانون کی باید پښتو د افغانستان رسمی ژبه وبلل شی او حکومت دی ته اړشی چی په دغه لار کی عملی ګامونه واخلی. خو که په عین وخت کښی «د پښتو عمل جرګه» فعاله نه وی، نو د اساسی قانون ټینګار به هغسی پنچرشی لکه پخوا چی یوی تشپ خبری ته راټیټ شوی و.

که په پای کی زما څخه پوښتنه وشی چی په ټول افغانستان کی د پښتو په رسمی کیدا باندی په اساسی قانون کی ټینګار غواړم او که د پښتو چلن په ارګ کی؟ د تیرو ترخو تجربو څخه د زده کړی په مټ زما (زیرک یار) ځواب داسی دی:

«زه پښتو په ارګ کی غواړم ځکه بی پښتو ارګ د پښتو مرګ دی؟!»

د ربار (حکومتي مرکز) چی بی پښتو وی، نو پښتو به درسمی کیدا په لوری له ټولنیزاتبار³⁰⁸ څخه لویدلی وی او ډیره به ناشونی وی چی د ربار دفتر، مطبوعات، د زده کړی موسسی، بازار او نور راشه درشه³⁰⁹ د ملی ژبی د پرمختګ لپاره روغ چاپیریال جوړ کړی شی.

پای

ډاکټر زیرک یار

د نومبر ۱۲، ۱۹۹۷ زیځ کال

³⁰⁸ - Prestige

³⁰⁹ - Communication

پښتو په گوانتا نامو کې او فارسي په ارگ کې

سروکار د خلگودی له ژبې د سرکار سره

کله به غریبه پښتو ژبه د سرکار شي

(گومان کوم دارو ابناء استاذ «گل پاچا الفت» شعردی. زیرکیار)

زما په اند، تر نن پوری دوه پښتون ساپوهان د پښتونازولۍ دی: یو یې پوهاند بها الدین مجروح دی چې د ساپوهنی او فلسفې په بریدونو کې د نیمې شپې لاروی شوی و، او ما به ورته شپږویش (۲۲) کالونه وړاندې د کال (۱۹۸۰) په می کې په پېښور کې غلي غلي شان امیر المنورین وایه. د امریکې یوتیزفکری ټوکی لیکوال پی جی اورورک³¹⁰ له نن نه (۲۹/۴/۲۰۰۶) پنځلس کالونه وړاندې په کال (۱۹۹۱) کې لیکلې و چې امریکې بهرنی سیاست نه لاره. خود لومړی ځل لپاره یې بهرنی سیاست د افغانانو په جهاد کې و میند. ددی لپاره چې د امریکې بهرنی سیاست له نږدې و ویني، باید اورورک³¹¹ په خپله جهاد و ویني چې څرنگه چلیده. په کال (۱۹۸۹) کې یې جهاد په پېښور/پښتونخوا کې ولید او دی پایلی ته ورسید چې افغانستان تقریباً یوروني اندی «منور» لاره خو هغه هم ووژل شو «اوداسی نور». (ولولې زما د چاپ لاندې کتاب، په دی سرلیک: «د نوی سیا ست الجبره»³¹²).

دویم پښتون ساپوه د اکتر ما ماو چې زه یې د ساپوهنی او پښتونوالی خان گڼم. په پښتنې ټولنه کې خان د پگړی خاوند او وتلی سړی ته هم وای. کیدای شی له همدې امله به خوشحال خټک بابا د پگړی سړی په شمار گڼلی وی. له نن نږدې شپږویش (۲۲) کالونه وړاندې د کال نولس سوه اتیا (۱۹۸۰) په نیمايي کې، زه له پېښور نه فرانکفورټ ښار (دهغه مهال لویډیز جرمني) ته کډوال شوم. یو څو ورځې وروسته د اکتر ما مال ه ستوری له کولن ښار نه فرانکفورټ ښار ته زما د ستړی مشی لپاره راغی. زموږ په ښایسته اوږده خواله کې، دلته د اکتر ما مادو (۲) پوښتنې او زما دوه ځوابونه پام وړ گڼم: ویی پوښتم چې باچا خان څه ویل؟ ورغبرگه می کړه چې د باچا خان په وینا «داد روس او امریکن جنگ دی» ویی پوښتم چې زه ولی له کابل نه پېښور ته لارم او بیا دیوی میاشتی په اوږدو کې له پېښور نه لویډیز جرمني ته کډوال شوم؟ ورته و می ویل چې له کابل نه می تن را خلاص کړ او له پېښور نه می

³¹⁰ - P.J.O`Rourke

³¹¹ - O`Rourke

³¹² - Algebra of New politics, 1989 - 2005

سر(داهغه مهال وچې نږدې شپږمياشتې وړاندې دکال ۱۹۷۹ په پای کې شوروی پوځونوپه افغانستان یرغل کړی و اوپه پېښور کې هم سیاسي خیرات مخ په تودید لوو). له نن نه اټکل اته دیرش (۳۸) کالونه وړاندې، دکال ۱۹۲۸ په شاوخوا کې مادافغانانو په یوه غونډه کې کبیرجان ته په ناڅاپي ډول «ماما» ووايه. ده هم سمدلاسه په خوربي ونازولم. داهغه مهال وچې مورډواړه دلویدیزجرمنی په گویتي پوهنتون کې پوهیدونکی (محصلین) وو. له هممهغې ورځې راهیسی زه یی خوربی یم اودی می ماما. کله چس کبیرماما د ساپوهنی ډاکترشو، ماهم پریکړه وکړه چس خپل درناوی ورته په «ډاکترماما» وړاندې کړم. ډاکترماما (کبیرمرداد خیل ستوری) یو دیرش (۳۱) کالونه وړاندې، په زیږکال ۱۹۷۵ کې دکړنی د ساپوهنی دنړی والی ټولنی (انیترنیشنل اسوسییشن اف اپلاید سایکلوجی) غړیتوب لاسته راوړ.

ماد ډاکترماما ستوری دری (۳) کتابونه لوستلی دی: «د قلم توره»، «دهوښیارتیاتله» او «ژب ساپوهنه». دری واړه کتابونه په پېښور کې «د پښتونخوا پوهنی دیري» له خوا اخیاره شوی دی. دهوښیارتیاتله او ژب ساپوهنه د ډاکترماماهغه پوهنیز کتابونه دی چس دلومړی ځل لپاره یی پکی ساپوهنه (سایکالوجی) د پښتو ژبی د بډاینی بهیرته ورننویستلی ده.

زما د معلوماتوله مخی، ډاکترماما ستوری په لره پښتونخوا کې لږترلږه هغومره اغیزمن دوستان لری لکه په بره پښتونخوا کې چس یی لری.

د ډاکترماما ستوری دغه سریتوب دهغه د سیاسي سترگه ورتیاغته ځانگړتیاښی. د شورویانو له یرغل راوروسته تر نن پوری شپږویشته (۲۲) کلن پیرد جا کړپه شان پښتون وهلی دی. ډاکترماما ستوری د ملی سیاست هغه گوربت وچس دلراوبرپښتون دیووالی په کلکوالی یی وزری غورولی وی. «د قلم توره» د ډاکترماما ستوری د شعرونو ټولگه ده، په ماباندی یی د «یوتبر» شعر ډیراغیزوکړ، ځکه په دی شعر کې ډاکترماما سیاست ته د ساپوهنی چلونه (مینه، خپلوی، هویت) ورنښی:

یوه ورځې چا ویلې چس اسمان ته مې کتلې
یوه غټه وریځه راغله دوه وړې یی ښکلولې
وړې شوې غټې کی غیبې بیاموسترگونه لیدلې
ښکاری داوې کوچنی وریځې چس دمورغیرې ته تللې
دیو کورد یوتبروی دیوبل نه ځاریدلې
چس همجنس وی جمع کبیرې عقل کله بیلولې
په ویشلی پښتون قام یی ستوری اوبنکې تویولې

تیرکال (۲۰۰۵) می د اکتیرما مستوری سره تلفونی خواله وکړه. غږیې غږند خرگندیده. راته ویی ویل چی زړه بی بی وسه شوی و. ددی لپاره چی په زړه یې زور رانشی، له سیاسی خوالې می نوکې ډه ډه وکړه. دده شعری ټولگه می وستایله، په تیره د «یوتیر» شعر. ورزیاته می کړه چی دغه شعر زما د ساییزو پینښود واره مرکزونه (ماغزه او زړه) ټکوروي. ډاکتیرما راته په خنداکی وویل چی که زه ورته هغه یوه «لنډه جمله» ورکړم، دی به یې په بدل کی راته خپله ټوله شعری ټولگه راکړي. له هغی لنډی جملی نه بی مطلب **زما دا چغه** (شعار) وه:

«بې پښتوارگ د پښتنو مرگ دی!» ورغبرگه می گږه چی گوره ما ما «دغټې کټی-دماستو» چل راسره ونکړی. «دغټی کټی-دماسته» هغه ټکی ووی چی ډاکتیرما می د زړه له کومی د خندا میلمه کړ. ډاکتیرما راته په جرمنی کی دغټی کټی-دماستو کیسه داسی کړی وه:

یوې کونړی موربه خپلو هغو ماشومانو ته چی په کورکی به یی چغې او کوکې ویستلې، ټینگ ماسته ورکول. خو هلته یی یو بل غلی خوی هم و. نورو ماشومانو چی ماسته خوړل، موربه هغه غلی خوی ته په لوړ غږو ویل چی هغه ته به دغټی کټی-دماسته ورکوي! غلی خوی له بنایسته اوږدی مودی وروسته پوه شو چی ماسته یی نه وو خوړلی، بلکه شلومبې (تروې) یی خښلی وې. بله ورغ غلی خوی وچولی تریونیولی و. مورپری پوه شوه. سم دلاسه یی له ټینگو ماستو یوغټ کنډولی ورکړ، خو غلی خوی یی په ژړا لاس پورې کړ. موربی دخان سره گوریدله چی غلی خوی یی ولې ژړل. غلی خوی په تیره ژړاکی هغې ته وویل چی د ټینگو ماستو د کنډولی سره دې دغټی کټی-نوم هم واخلي. وروسته له دې همدغه غلی ماشوم د ټینگو ماستو د کټی-واکمن شواو هغو نورو خویندو وروڼو ته یی دغټی کټی-دماسته ورپښودل. په تلفونی خواله کی می ډاکتیرما ماته وویل چی اوس امریکه پښتنو ته په افغانستان کی دغټی کټی-دماسته «کوچنی مشر» جلالت چین حامد کرزی + «تش مشر» اعلیحضرت محمد ظاهرشاه) ورکوي.

زماله هغی «لنډی جملې» نه چی ډاکتیرما مستوری راسره په خپله شعری ټولگه مارچه کوله، زه پوه شوم چی زما منلی دوست ډاکتیر کبیر میرداد خیل ستوری دناروغی په حال کی هم د پښتو پښتنگ و. په ټوکه کی می ورته وویل: پخوانی پاچا او حامد کرزی وایی چی دوی خو خلکیان نه دی چی په ارگ کی یې هم پښتو ویله او هم یی پکی اتیونه کول! ډاکتیرما ما وپوښتلم چی څه به کیږی؟ ورغبرگه می کړه چی پښتوله ارگ نه شړل شوی ده، خو په گوانتانامو کی لکه چی رسمی ژبه شی؟ دی خبری ته د ډاکتیرما ما خوله گوری گوری شوه، ډیری وخنډل، اوزیاته یی کړه چی زه هم دپوهاند... په شان هرڅه ته یو دلیل راوباسم

دخوالی په اوږدو کی می ورزیاته کړه چی په افغانستان باندی د امریکی دیرغل په لومړیو وختونو کی د امریکی دملی امنیت دجرگی په بحثونو کی پخوانی پاچا محمد ظاهرشاه «تش مشر» (فیگرهید) او حامد کرزی «کوچنی مشر» (ماینر ټرایبل لیډر) گڼل شوی و. امریکی غوښتل چی د افغانستان وگړو اکثریت (پښتانه) د ظاهرخان او کرزی په واسطه وغولوی اوله دی لاری په افغانستان کی د کلکی ملی ټولنی رامنځته کیدلو ته پاتک و اچوی.

داوه زماو دې اکتیرما ماوروستنی خواله. اوس نو پوښتنه داده چې ډاکټیرما ما کبیرمیرداد خیل ستوری څه ډول سیاسی شخصیت و؟

ډاکټیرما ما ستوری هغه پښتون عالم و چې دنظریه کچه ډیرد عمل خاوند و. که په پښور کی یې د پښتونخوا د پوهنی دیره توده ساتله، نو په جرمنی کی یې د ملی سیاست دیره پالنه. ډاکټیرما ما کبیرمیرداد خیل ستوری د خپلې مړینې پورې د «پشتون سوشل ډیموکراتیک پارټی» یانې د «پښتنو ډولنیز ولسولیز گوند»³¹³ مشرواود دې گوند د بنسټ ایښودونکو مخکښانو چورلیز (محور) یې جوړکړی و.

که دشاعری په نړی کی په ډاکټیرما ما ستوری باندی داجمل خټک دگل بڼ وږمه لگیدلی وه، نو په سیاست کی یانې دپښتنو دیوالی، خپلواکی اوسوکالی لپاره ورباندی دباچاخان (فخرافغان) د نظر او عمل پیرزوینه شوی وه. پښتو ژبه د ډاکټیرما ما ستوری لیلا وه. په افغانستان کی د ملی ټولنی جوړیدل بی له ملی پیژاند (هویت) ناشونی کاردی، اوملی پیژاند په پښتو ژبه رامنځته کیدلی اوتینکیدلی شی، نه په بل څه! په پښتو ژبه کی دافغانستان سره کلکه ژمنه خوندي شوی ده. دافغانستان نوری خوری ژبی دغه تومنه نه لری. په افغانستان کی د ملی ټولنی دجوړیدلو په اړوند کی ډاکټیرما ما کبیرمیرداد خیل ستوری هغه لارخپله کړی ده چې دافغانستان مفکر او فقیر وزیر محمد گل مومندی سپارښتنه کړی وه - هغه وزیر چی دکابل ښار په بریکوټ کی یې په یوه خټین کرابی کور کی سا وختله، په هغه خټین کور کی چی عبدالعزیز خاوری به «پښتوارگ» گانه

د ډاکټیرما ما ستوری له برکته، پښتون سوشل ډموکراتیک گوند په یو ډول سیاسی دیره واوښت چې دهر ډول سیاسی یادی پښتون درناوی پکی کیږی. ډاکټیرما ما کبیرمیرداد خیل ستوری په هډ پښتون، په پرگنه یوسفزی، او په تېرمیرداد خیل دی. ډاکټیرما ما ستوری دبری پښتونخوا د کونړ په تنر نومې کلی کی زیږیدلی و او په جرمنی کی یې د زیږ کال ۲۰۰۶ د اپریل په څلورمه نیټه چی دگل دورځی سره سمون خوری له نړی سترگی پټی کړی. هسک خښتن دې پرې ور حمیږی. زه د ډاکټیرما ما کبیرمیرداد خیل ستوری درنی کورنی اود پښتنو ډولنیز ولسولیز گوند پاتی مشرتابه ته خواخوږی اوتسلیت وړاندی کوم. منلی ډاکټیرما ما ستوری د ملی سیاست سترگور، زړه وراونوښتگر شخصیت و. له هغه نه پښتنو ته ډیر څه په میراث اوارمان ورسیدل. زما په اند، اوس دپښتنو ډولنیز ولسولیز گوند مسولیت دی چی دخپل جرگه مار مشرار و انباد ډاکټیرما ما کبیرمیرداد خیل ستوری په کړنلار و خوځیږی.

ډاکټر رحمت ربی زیرک یار

د کليفورنيا ايالت، د توزند اګس (زرخپړی) ښار.

پای: ۲۹ اپریل ۲۰۰۶

ژب سیاست او ژب پلان: ملي او رسمي ژبې

ننتو

« قوه الانسان في عقله ولسانه» د پوهنی د ډاکټر او ستلر د پنډ کتاب سریزه په دغه عربي مقوله پیل شوی ده.³¹⁴ د ډاکټر ولستریه شپږویشته (۲۲) ژبو پوهیږی او کتاب یی «د نړی» د غټو ژبولو مړنی تاریخ دی. پښتو بابا محمد گل مومند د افغانستان هغه ولسی او فقیر و زیروچی د کابل د ښار د بریکوټ په سیمه کی یی په عادی ختین کرایي کور کی په اتیاکلنی کی ساوختله (۱۳۴۳ لمریز ۱۹۲۴ زییز کال). هغه د ژبی په اهمیت پوهیده، د ټول افغان د پیژاند (هویت) د ساتنی لپاره یی پښتو یو پوخ مورچل ګانه، اوله دی امله یی د ملی ژبی پښتو په تعمیم او ترویج ټینګار کاوه.

مفکر محمد گل مومند په دی فکر وچی دیوه ملت د ژبی لری او بری دهغه د ژوند د بدمرغی او نیکمرغی سره تړاو لری: «که دیوه ملت ژبه د بل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نو مانایی داده چی: «په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب او پردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خوافکار، احساسات، اقوال، اعمال او افعال یی، اغوستنه، خواړه یی، ځواک او ژوند یی بشپړ لیا نیمګړی د پردی اود بل وی... دغسی ملت به ورځ په ورځ چو کیږی ترڅو چی محوه شی.» په لنډه ډول: «ژبه د ملی موجودیت، هوساتوب او سعادت، د لور والی او جګوالی سته ده.» د دغه اهمیت له امله «ژبه باید و ساتله شی، و پالنه شی، و روزله شی، ارته کړله شی، علمی شی، ادبی شی، په هر حیث سره د ملت درستو اړینوته» ځواب و وایی. د مفکر وزیر محمد گل مومند په اند، «پوه سړی خپل اود بل مال پیژنی... غیرت، لوړ همت، روغه پوهه (عقل سلیم) دغه نه منی او نه پریردی چی څوک خپل مال خوشې کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی او خلک یی ښکاره لیا په غلا یوسی او کورتنی لاندی کړی.» (محمد گل مومند، د پښتو ژبی لپاره لیا پښتو صرف او نحو. د بلخ شرکت [رښتیا] له خوا په لاهور کی چاپ شو، بلخ ۱۳۱۷ لمریز = ۱۹۳۸ زییز). تراوسه زموږ پوهه داده چی انسانان له بل هر ټولنیز موجود نه زیات سیاسی ژوی دي. په طبیعت کی هر شی ګټوره و وظیفه لری، او انسانان یو اځینی ژوی دی چی طبیعت و رباندی د وینا پیرز وینه کړی

³¹⁴ - Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language history. New York and London: Harper perennial, 2006, xix

ده. که ژبه نه وای، فکر به ځانله وای. که ژبه نه وای، تاریخ به چیری اوڅه وای. دا ژبه وه چی تاریخ پکی خوندي شو، او دا ژبه وه چی فکر پکی څرگند شو.

د تاریخ یو پوهاند د استاد انوپه یوه غونډه کی ویلی وو چی تاریخ «جهانی او بنیادی دی»: ³¹⁵ د ژبپوهنی یو استاد ورسره سرو خوځاوه، خویوه پخه پوښتنه یی هم وروتوغوله: «بی له ژبی به تاریخ څنگه ثبت او تفسیر شی؟». هو، بی له ژبی تاریخ نه تثبیتید لی شی او نه یی تفسیر کید لی شی. ژبی دانسان په دی ظرفیت یا استعداد کی چی ځان وپیژنی او مجرد ³¹⁶ فکر وکړی لږ تر لږه اسانتیا راوستلی ده. د ژبی منشأ لاتراوسه روغه نه ده معلومه، خود لرغون پوهنی شواهد دینه گوته نیسی چی د ژبی پواسطه پوهاوی ³¹⁷ به نږدی دوه سوه زره (۲۰۰۰۰) کلونه وړاندی را منځته شوی وی. بنایی له دی امله به ژبپوه روزین ³¹⁸ له نن نه شپږ کاله وړاندی په زیږ کال (۲۰۰۲) کی ویلی وی چی «ژبه پیل دی او دهغه څه برخه ده چی مورڅوک یو»: ³¹⁹ له دینه چی «ژبه پیل دی» سړی داسی هم پوهیدلای شی چی ژبه نه یواځی د پوهاوی وسیله ده، بلکی د ځان پیژندنی او هویت منشأ هم ده («دهغه څه برخه ده چی مورڅوک یو»).

که له یوی خوا ژبه لوبنی (وسيله) ده د پوهاوی لپاره، نوله بلی خوا ژبه تړون دی او غوټه ³²⁰ ده د پیژاند «هویت» لپاره. ژبه له یوی بلی ځانگړتیا هم ځان نشی خلاصولی. هغه داچی له ژبی نه د ټولنیز توپیر او اتبار لوبنی هم جوړیدلی شی. ³²¹ د ژبی درسمی کیدا یانی حکومتی کیدا په عملیه کی د ټولنیز توپیر او ټولنیز مقام تومنه پرته ده. دبیلگی په ډول سینگاپوریو کوچنی بناری دولت دی چی څلور نیم میلیونه وگړی لری (۲۰۰۷) او څلور رسمی ژبی لری. انگریزی، ملای ³²² ماندارین (چینایی) او تمیل. هغه سینگاپوریان چی په انگریزی ژبه کی لاس لری، عموماً په سیاست او اقتصاد کی دغتی برخی خاوندان دی: ³²³

³¹⁵ - Universel and basic

³¹⁶ - Abstract

³¹⁷ - Communication

³¹⁸ - Rosen

³¹⁹ - « Language is the beginning, it is part of who we are. » Quoted in Ralph w. Fasold and Jeff Conner – Linton (eds.), An Introduction to linguistics, 2006, pp.1 and 375.

³²⁰ - Tie

³²¹ - Social class differentiation

³²² - Malay

³²³ - « English – knowing bilinguals govern the country, walk the corridors of power, preside at boardroom meetings, teach in schools, and rule in the courts of law. » Anne pakir at national university of Singapore, «Bilingual education with English as an official language: Socio cultural implication», Georgetown university press. Georgetown university round table on languages and linguistics, 1999, electronic version, pp. 341-349

سره له دی چی په سینګاپور کی چینایان ډیره کیان (۷ سلنی) دی ملای ژبه ددغه هیواد ملی ژبه ده، د سینګاپور یانود پیژاند (هویت) او احساس ژبه ده. د اسراییل د دولت په جوړولو (می ۱۹۴۸) او د ملی احساس په پیاوړی کولو کی د عبری ژبی را ژوندی کولو ستر رول لوبولی دی، او د عبری ژبی په ساتنه کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سینګاپور او اسراییلو په ژب سیاست (لنگویج پالیسی) ³²⁴ به وروسته ورغیرم

(الف) - ملی او رسمی ژبه

د ملی او رسمی ژبی ترمنځ په توپیر کی پخپله د امریکی سترخانوال او د بندیانود غذا بونویو غټ پلوی حقوق پوه البرتو گونزالیس ³²⁵ ښکیل شوی و (۲۲ می ۲۰۰۶). اوس په امریکه کی ځینی خلک په دی پسی اړم شوی دی چی انگریزی ژبه د اساسی قانون د تعدیل له لاری رسمی ³²⁶ ژبه کړی. دنورو هیوادونو د خلکو په شان، امریکایان گډ قومی نیکونه او گډ تاریخی احساس نلری. د گډ دین احساس هم پکی غښتلی نه دی. بنایی له دی امله د خپل پیژاند لپاره انگریزی ژبی ته مخ وراړوی. د امریکی سترخانوال گوانزالیس تیروت او په خپله توضیح کی یی ملی ژبه د رسمی ژبی په ځای وکاروله. گوانزالیس راپور ترانوته وویل چی «ولسمشر (ډبلیو جورج بوش) هیڅکله ددی ملاتړ نه دی کړی چی انگریزی دی ملی ژبه شی» ³²⁷ په همدغه ورځ (۲۲ می ۲۰۰۶) لږ وروسته سپینی مانی خپل سپیناوی وکړ: ³²⁸ **هغه ولس چی خپل دولت یی نه وی جوړ کړی، رسمی ژبه نه لری، خو په مقابل کی یی ملی ژبه لری.** که یو ولس د خپلواکی په جگړه یوه ژبه کارولی وی، همغه ژبه یی چی بالعمل د ملت کیدنی هویتی چینه ده، د خپلواکی په گټلو سره او د خپل ملت په جوړولو سره د رسمی ژبی وظیفه هم په غاړه اخلی. د بیلگی په ډول دوه هیوادونوته گوته نیسم: د امریکی په اساسی قانون کی د ملی یار رسمی ژبی په امله هیڅ نه شته. خود خپلواکی اعلامیه (جولای ۱۷۷۲) او دوه اساسی قوانین یی په انگریزی ژبه لیکل شوي وو (د کنفیډریشن مادی په نومبر ۱۷۷۷ کی، او اساسی قانون چی تر نن پوری چلیږی په ۱۷۸۷ زییز کال کی). له دی امله انگریزی په امریکه کی طبعاً ملی او بالعمل رسمی ژبه ده. بل مثال په افریقا کی د تازه جوړ شوی دولت دی. په ایریتریا ³²⁹ کی چی نهه قومونه پکی ژوند کوی دیو نیسف ³³⁰

³²⁴ - Language policy

³²⁵ - Gonzales

³²⁶ - Official language

³²⁷ - « Never supported making English the national language.»

³²⁸ - « The attorney general [Alberto Gonzales] got caught in a linguistic snare. He took 'national' language to mean what we describe as 'official' language. We have no problem in identifying English, our common linguistic currency as national language.» White House spokesperson Dana Perino in «Adventures in semantic: CBS News, electronic version, posted by Hillary Profita (22 May 2006).

³²⁹ - Eritrea

(۱۹۹۴) دمعلوماتوله مخی د (تیگریگنا) ³³¹ قوم پکی ترتیلو دیروگری لری. خو هلته دیوه قوم ژبه هم رسمی ژبه نه ده گیل شوی، ددی لپاره چی د ژبو کړکیچ رامنخته نشی. ددی په مقابل کی کیسوا هیلی ³³² ددغه هیواد ملی ژبه منل شوی ده، دلیل یی دادی چی کیسوا هیلی دخپلواکی په جگړه کی د سیاسی سروالی پتی دراشی درشی ژبه وه ³³³ رسمی ژبه هغه ژبه ده چی حکومت پری چلیبری او په حکومت کی چلیبری. رسمی ژبه هغه ژبه ده چی حکومت رسمی اعلان کړی وی، او یایی عملاً دخپلو وظیفو او مسولیتونو په ادا کولو کی کارولی وی (لکه په ترونوکی، په قوانینو کی، په محکمو کی، په گډو اعلامیو کی، او په سیاسی دریځونو کی). رسمی ژبه هغه ژبه ده چی د دولت د شتون په حالت کی رامنخته کیږی، یانی حکومت یی اعلاموی او یاپه یوډول بنی چی دغه ژبه دهغه ملت ژبه ده چی د دولت د حاکمیت لاندی وی ³³⁴.

په تاریخ کی یوه استثنا هم شته. په داسی حال کی چی یهودانو په فلسطین کی دولت نه لاره، دیوی سیاسی ډلی ³³⁵ په خیرد هغوی ژبه عبری ³³⁶ په فلسطین کی د انگریزی او عربی ژبو په شان د برتانوی واکمنانو له خوا رسمی اعلان شوه. په زیږ کال (۱۹۲۲) کی فلسطین د ملتونو د ټولنی ³³⁷ د پریکړی له مخی د برتانیی په حاکمیت (قیمومت) ³³⁸ کی ورغی ³³⁹.

رسمی ژبه د حکومت په ورځنی فعالیت کی کارول کیږی او یو اورگاری ته ورته ده چی له یو بندرنه یو ښارته مالونه رسوی؛ یولونبی (وسیله) دی چی د حکومت کارونه سرته رسوی (په پارلمان کی قوانین، په محکمه کی د قوانینو تفسیر او تطبیق، دفورمو او لایحو جوړول، د اساسی قانون تعدیل، د اساسی قانون تفسیر، عسکری او ملکی اداره، عسکری او ملکی تعلیم او تربیه، ترونونه ... او اعلامی).

د دولت شتون دیوی ژبی د رسمیت لپاره عموماً اساسی شرط دی. وړاندی له دولت نه رسمی ژبه نشته، خوملی ژبه

³³⁰ - UNICIF

³³¹ - Tigrigna

³³² - Kiswahili

³³³ - C.M. Rubagumya (ed.), 1990, quoted in "Multilingualism and nation building: language and education in Eritrea". By Chefena Hailmariam, university of Asmara, Eritrea, sjaak kroon, Tilburg university, Netherlands, and Joel Wolters, Bar – Ilan university, Israel – electronic version, pp. 475 – 493.

³³⁴ - declared by a government to be the language of the governed nation.

³³⁵ - entity

³³⁶ - Hebrew

³³⁷ - mandate

³³⁸ - League of Nations

³³⁹ - "All ordinances, official notices and official forms of the government..... shall be published in English, Arabic and Hebrew"

شته. دیوه دولت په رسمی سند کی چی رسمی ژبه نه وی بنودل شوی، ملی ژبه یی رسمی ژبه ده لکه په اندونیزیا کی. په اندونیزیا کی له پنځه نیم سو نه زیاتی ژبی او لهجی شته. بها سا اندونیزیا³⁴⁰ په اساسی قانون کی د اندونیزیا «ملی ژبه» ده چی په تجارتي، تربیوی او حکومتی چارو کی چلیږی.

ملی ژبه هغه یوه ده چی دیو ملت ډیرکیان پری غږیږی او د ملت لپاره د اصالت³⁴¹ او پیژاند (هویت) ارزښت لري. ملی ژبه له تاریخی احساس او ویاړه ډکه تیره زمانه منعکسوی. ملی ژبه د ملی بیرغ او ملی ترانی په شان د سمبول مقام لری. ملی ژبه د همغه ملت کلتوری ماهیت او اتبارښی. ملی ژبه د خلکو په منځ کی د ملی تړون احساس او ژمنه منعکسوی. ملی ژبه په خلکو کی د واحد ملت احساس غښتلی کوی. ملی ژبه د خلکو ته خوند ورکوی او زړونه کوشیروی، او په اوږده ډگر کی د ملی ټولنی په را منځته کیدلو کی اسانتیا را ولی. ملی ژبه د «ویلی کیدلو بټی» ده. امریکی ته³⁴² د ویلی کیدلو بټی وایی. زما په اند، په ټولنیز لحاظ امریکی ته «د سلاتی کنډولی» ویلی شو ځکه چی ټول ټال امریکه د بیلابیلو نژادونو د سلاتی کنډولی ته ورته ده. خو پخپله انگریزی ژبه پکی هغی بټی ته ورته ده چی بیلابیل نژادونه په بنوونځی او پوهنځی کی په کلتوری لحاظ ویلی کوی اور اتلونکی تړون او بریالیتوب ته یی سیخیوی. یوهیواد چی ملی ژبه ونلری، د ملی دولت په کفایت کی به یی شک وی. یوهیواد چی ملی ژبه ونلری، ملت به یی د یتیم احساس کوی. پردی ژبه ملی ژبه کیدلی نشی، خورسمی ژبه کیدلی شی. ملی ژبه عمومی تړونکی او کوشیرونکی ژبه ده. ملی ژبه اصلاً د ملی کلتور برخه ده، نه د دفتري کلتور. ملی ژبه د ولتونه زیږوی، او د ولتونه رسمی ژبه غوره کوی. هغه د ولتونه نیکمرغه دی چی رسمی ژبه یی په ولس گرانه وی، یانی ملی اورسمی ژبه یی یوه وی. هغه د ولتونه نیکمرغه دی چی رسمی ژبه یی د ملی ژبی په خدمت او پالنه کی وی. هغه د ولتونه نیکمرغه دی چی په رسمی ژبه کی یی د بل دولت لاس نه وی. هغه دولت بد مرغه دی چی رسمی ژبه یی د ملی ژبی سره په ټکر کی کوی.

په کامرون کی انگریزی او فرانسوی دواړه رسمی ژبی دی، او پاتی نوری دهیواد خپلی ژبی ملی ژبی دی. که دیوه هیواد په اساسی قانون کی یوه ژبه ملی گڼل شوی وی، مطلب ورنه رسمی ژبه هم ده. په سعودی عربستان کی په یوه مشخص سند کی لیکل شوی اساسی قانون نشته، خو عملاً عربی دهیواد ملی، رسمی او دینی ژبه ده. **د ایران**

د اسلامی جمهوریت په اساسی قانون (۱۹۸۹) کی راغلی دی: «زبان و خط رسمی و مشترک مردم ایران فارسی است اسناد و مکاتبات و متون رسمی و کتب درسی باید به این زبان و خط باشد.» اټکل پنځوس سلنی (۵۰٪) ایرانیان په فارسی غږیږی. بله نیمایی یی په ترکی، عربی، کردی، اوبلوخی ژبو غږیږی. **عربی سره له دی چی د سپیڅلی قران او مبارکو حدیثونو ژبه ده، د ایران په اسلامی جمهوریت کی رسمی ژبه نه ده.**

³⁴⁰ - Bahasa Indonesia

³⁴¹ - authenticity

³⁴² - melting pot

اروپایی اتحاد³⁴³ در ویشست (۲۳) رسمی ژبی لری. فنلند دوه (۲) ملی ژبی لری: سوامی (فینی ژبه) او فنلند ز سوینسکا³⁴⁴ یانی فنلندی سویڈنی. په فنلند کی سویڈنی ژبه چی شپړ سلنی (۲%) ویونکی لری، ددغه هیواد په هرځای کی اتبار لری. په مقابل کی یی فنلندی ژبه چی دوه نوی سلنی (۹۲%) ویونکی لری، په ارته کچه کارول کیږی، خو هلته هر چیری قانونی اتبار نلری. په فنلند کی ځینی پوهنتونونه یواځی په فنلندی ژبه چلیږی. ټول زده کوونکی باید سویڈنی زده کړی. څوک چی د سویڈنی ژبی بری لیک ونلری، دولتی ماموریت به یی په برخه نشی. ورته شرایط په اقلیتی سویڈنیانو باندی چی فنلندی ژبه زده کړی، په لږه اندازه ایښودل شوی دی. په مالټا کی مالټایی ژبه چی اکثریت پری پوهیږی، ملی ژبه گنل شوی ده، اود انگریزی سره غیره رسمی ژبه هم ده. په فلپین کی فلپینو ملی ژبه ده، اود انگریزی سره غیره رسمی ژبه هم ده. په پاکستان کی اردو ژبه چی اته سلنی (۸%) وگړی پری غږیږی، ملی ژبه ده اولاری چارې باید مینده شی چی اردو رسمی ژبه شی. انگریزی چی په پاکستان کی د سروالی پتې (نخبی) ژبه ده، هلته رسمی ژبه هم ده (د اپریل ۱۹۷۳ اساسی قانون، ۲۵۱ ماده: اتر ۲ بندونه). په پاکستان او پښتونخوا کی د ژبو د بحث لپاره د دې کتاب اتم فصل ولولئ. د هند په اساسی قانون یابل کوم قانون کی کومی ملی ژبی ته گوته نه ده نیول شوی، خو هندی په اساسی قانون کی د هیواد رسمی ژبه گنل شوی ده. ایالتونه کولای شی چی یو یا څو ژبی دخپلو ایالتی حکومتی چارو لپاره رسمی معرفی کړی، لکه پنجابی، بنگالی، اردو.... سانسکریت. **که د مرکزی حکومت کوم لیک دهند ایالاتو یا سیموته په انگریزی ژبه استول کیږی، باید هندی ژبه یی ورسره مل شوی وی.** دلته وینو چی انگریزی ژبه هم دهند رسمی ژبه ده. د ژبني سیاست له نظره، فلپین او هند یو بل ته ورته دی. په فلپین کی هم سیمه ییزو ژبو ته اجازه ورکول شوی ده چی په خپلواړوندو سیمو کی درسمی ژبو به څیرو کارول شی. **د تاجکستان رسمی ژبه تاجکی ده. د ازبکستان رسمی ژبه ازبکی ده، اود حکومت ماموران باید په دغه ژبه وپوهیږی.** د ترکمنستان رسمی ژبه ترکمنی ده. د زیمبابوی³⁴⁵ رسمی ژبه انگریزی ده. د مالیزیا رسمی ژبه بهاسامیلایو³⁴⁶ ده چی اکثریت پری غږیږی. په کمبودیا کی خمیر³⁴⁷ قوم ستر اکثریت (۹۲%) لری او ژبه یی چی خمیر نومیږی، رسمی ژبه ده. دولسی چین په شان، ماندارین³⁴⁸ چینی ژبه د تایوان رسمی ژبه ده.

343 - EU

344 - Finlands svenska

345 - Zimbabwe

346 - Bahasa Melayu

347 - Khmer

348 - Mandarin

(ب) - و لي ژبني ټکرونه؟

اوولس (۱۷) کلونه وړاندي د زيير کال (۱۹۹۱) پوري په سهيلي ترکيه کي په گړدي ژبه سندري ويل منع شوي وو. شپږ کلونه وړاندي په زيير کال (۲۰۰۲) کي هغه پوهيدونکي (محصلين) د پوليس له خوا ونيول شول چي په پوهنتون کي يي په گړدي ژبه د تدريس غوښتنليکونه³⁴⁹ د پوهنتون مسولينو ته وړاندي کول په ولسي چين کي د «تام او جيري»³⁵⁰ په نوم تلويژيوني کارتون ډير مينه وال لرل

دغه تلويژني کارتون په جنګي پيشو او مورک راخرخیده. د ۲۰۰۴ زيبز پوري به (تام او جيري) دولسي چين په سيمه ييزو ژبو (لهجو) غږيدل. خو ورپسي مرکزي حکومت په سيمه ييزو ژبو (لهجو) کي ذکر شوي کارتوني پروگرام منع کړ. ياني نوري نه غوښتل چي تلويژني پروگرامونه دې په لهجو کي خپاره شي. د دې پرځاي تلويژني پروگرامونه دولسي چين په رسمي ژبه ياني ماندارين³⁵¹ کي پيل شول. له دي لاري ولسي چين غوښتل چي ماندارين (پوتونگهوا) ژبه د ملي پيژاند د سمبول په څير پياوړي کړي او ديوبل سره سيمه ييزي ژبني سيالي د ملي پيژاند د کلک سمبول په قالب کي ويلې کړي. په ولسي چين کي لهجي له يوبل سره غټ توپيرونه لري. پوتونگهوا په ماندارين لهجه ولاړه ده، او ماندارين دولسي چين په مرکزيجن (پخواني پيکينګ) کي چليږي. ياني د پاي تخت لهجه ماندارين رسمي اتبار لري.

شپږ کلونه وړاندي په زيير کال (۲۰۰۲) کي د سينګاپور حکومت په يوه کميدي فلمي لړي باندي د «ان سي-۱۷»³⁵² برغولي کينود، ياني څوک چي اوولس (۱۷) کلن شوي نه وي، د دغي لړي فلمونه نشي ليدلي. په دغه کميدي فلمي لړي کي کوم بدڅه نه وو چي ځوانان په اخلاقي لحاظ بي لاري کړاي شي. د سينګاپور د حکومت دليل داوچي په دغه فلمي لړي کي «بدگرام»³⁵³ کارول شوي و. پورتنی دري بيلګي موږ د دي پوښتنو سره مخامخ کوي:

الف -- و لي د ترکيبي حکومت ته ارزښت لري چي کومه ژبه دي په پوهنتون کي و کارول شي؟

ب -- و لي د سينګاپور حکومت د «بدگرام» مخه نيسي؟

پ -- و لي د ولسي چين حکومت د دي سره علاقه لري چي کارتوني پيشو او مورک (تام او جيري) دې څنگه

349 - Petitions

350 - Tom and Jerry

351 - Mandarin (Putonghua)

352 - NC- 17

353 - bad grammar

وغڙپڙي؟

ددغودري وارو پوښتنو جواب په يوه ټڪي كې پروت دي: پيژاند (هويت) !: «ژبه پيل دي»³⁵⁴.

(پ) - د ژبې معياري كول: ژب سياست

د ژبو معياري كولو ته ژب سياست (لنگويج پاليسي)³⁵⁵ هم ويلى شو. هغه څه چې پاس مي ورته په تركيه، سينگاپور او ولسي چين كې گوته ونيوله، د ژب سياست درې بيلگې نيسي.

د ژبې معياري كول يو سياسي حكومتي ځواب دي چې د ژبې يوي خورامهمي ځانگړتيا ته ور كول كيږي: ژبه ولاړه نه ده، بلكې «بدليږي او اوږي»³⁵⁶: د مثال په ډول په ولسي چين كې له ډيرو لهجونه دهيواد د پايتهخت (بيجينگ) لهجه ماندا رين درسمي ژبې به خير غوره شوه. ځينو هيوادونو د ژبې دمعياري كولو لپاره علمي موسسي رامنځته كړي دي چې د ژبو پرمختگ او بدلون وڅيړي، لكه دفرانسوي ژبې اكاډمي، دهسپانوي ژبې اكاډمي، په جرمني ژبو هيوادونو كې دليكډو د جرگه³⁵⁷ په اسراييلو كې د عبري ژبې اكاډمي او د عربي ژبې اكاډمي (د عربي ژبې اكاډمي نږدې څلورمياشتي وړاندي د ۲۰۰۷ زيږ كال په ډسمبر كې پرانيستل شوه)، په شاهي دوره كې پښتو ټولنه په كابل كې، پښتو اكاډمي په پيښور كې، ملي كيسوا هيلي جرگه په تانزانيا كې، د كيسوا هيلي انستيتوت په تانزانيا كې... او كويچوا³⁵⁸ اكاډمي په پيرو كې.

په دي ډول حكومتونه د ژبې دمعياري كولو پريكړي كوي او د ژبې سياست ټاكي او چلوي. هو، وگړي او شخصي سكتور هم ديوي ژبې په معياري كولو كې رول لوبوي. ورځپاڼي، مجلي، خبري اژانسونه، او بريښنايي زېږونې عموما د مطالبو د خپرولو لپاره مقررات³⁵⁹ لري. انگريزي خپرونكي وليم كاكستين³⁶⁰ د پنځلسمي زېږونيزي پيړۍ په دوهمه نيمايي كې يوه چاپخونه لرله او د خپل چلونكي كنترول³⁶¹ له لاري يې دهغه مهال په خپرونو كې خپل اغيز خوندې كړ او په دي ډول دراتلونكي انگريزي په معياري كولو كې دمت خاوند شو. دوه (۲) نورو وگړو ډير مهم

354 - " Language is the beginning , it is part of who we are." (Rosen).

355 - Standardization

356 - Language policy

357 - it varies and it changes

358 - Der rat fuer Rechtschreibung

359 - Hebrew

360 - Quechua

361 - editorial guidelines

362 - Coxton

363 - editorial

انگریزی سیندونه (قاموسونه=ډیکشنری) راوویستل: ډاکټر سامویل جانسن³⁶⁴ (۱۷۰۹ تر ۱۷۸۴) په انگلستان کی، اونواه وییستر³⁶⁵ (۱۷۵۸ تر ۱۸۴۲) په امریکه کی. وییستر په امریکایی انگریزی کی داسی املا وکاروله چی په انگلستان کی د مروجی املا سره بی یوڅه توپیر لاره، لکه د³⁶⁶ (معیاری کول) او³⁶⁷ (سلوک، چلن) ټکي په امریکایی انگریزی کی. دغه شان ایلیزر بن یهودا³⁶⁸ (۱۸۵۸ تر ۱۹۲۲ زییز) هغه زړه عبري³⁶⁹ ژبه راژوندی اونوی (مورن) کړه چی دوه زره کلنې دوړې پرې پریوتلې وې او چا په ورځنی عادی ژوند کی نه کاروله (په دی اکل به وروسته وغږېږم). وروسته له روغ پام نه سپری وینی چی معیاری کول د ژبنيو نوسانونو او اوبنتنود چنولو او یوشکل کولو عملی ته ویل کیږی³⁷⁰. هغه مهال سپری وینی چی معیاری کول یو ډول رسمی (تشریفات) ³⁷¹ ژبه رامنځته کوی. ډیر ځلی خلک فکر کوی چی معیاری (رسمی، تشریفات) ژبه د علمی موسسو، د لیکدود د کتابونو، سیندونو (قاموسونو) او غټو خپرونو ژبه ده. په معیاری ژبه کی نه یواځی دیوه ټکی املا بی خیره اهمیت لری، بلکه گرامری مقررات او د ستورونه هم مهم دی. د مثال په ډول، په یوه جمله کی دوه (۲) منفی کارول بی خونده ویناده: هغه نه غوښتل چی ښوونځی ته لاړنشی. په روغه پښتو (هغه غوښتل چی ښوونځی ته لاړشی).

د ژبی د معیاری کیدلو موخه داده چی ژبه عمومی شی، یانی هر څوک پری په اسانی سره پوه شی. دلته باید زیاته کړم چی مسلکی تخصصی ژبی حتماً عمومی ژبی نه دی. معیاری ژبه عموماً په اداری، کلتوری او اقتصادی مرکزونو کی را پورته کیږی. پښتانه چی کلتوری ملت دی، خوملی دولت نلری، باید دخپلی ژبی دپالنی او معیاری کولو لپاره یوه بریښنا ییزه جرگه ولری، دیلگی په ډول³⁷² (پښتو عمل جرگه)! ددغی جرگی یوه موخه باید داوی چی د پښتو لغاتونو بریښنا ییز بانک³⁷³ جوړ کړی

مخکی د زیږ کال ۱۹۹۲ له انقلاب نه، انگریزی د سومالیی په حکومتی او تعلیمی ادارو کی برلاسی وه اوله دی امله د برلاسی او چتی پتی ژبه وه چی له نږدی لسو سلنو (۱۰٪) نه جوړه شوی وه. شپږدیرش (۳۲) کلونه وړاندی په زیږ کال (۱۹۷۲) کی سومالیی په لاتین تورو کی ددغه هیواد رسمی ژبه شوه. یو څو کلونه وروسته د (۱۹۷۰) کلونو په وروستیو کی په سومالیی کی کافی مواد برابر شول چی سومالیی له پوهنتون نه په ټیټو تعلیمی موسسو کی د زده کړی

³⁶⁴ - Johansen

³⁶⁵ - Webster

³⁶⁶ - Standardize

³⁶⁷ - behavior

³⁶⁸ - Eliezer ben - Yehuede

³⁶⁹ - Hebrew

³⁷⁰ - Sorting through the variation

³⁷¹ - Formal

³⁷² - Pashto Action Council

³⁷³ - Pashto terminological databases

اوبنووونی ژبی ته جگه کړی. عربی په لومړنیو او منځنیو زده کړو کی کارول کیدله. د سومالی ژبی په معیاری کولو کی گړندی گامونه پورته شول: ددغی ژبی لیکدود، ویی پانگی (دلغتونو ذخیری)، تلفظی نظام، اولاتینی پتی. (الفبا) ته کلک پام وشو، او په (۱۹۷۲) کی لومړی ځل غټ سیندونه (قاموسونه) راوتل. ددی لپاره چی د خپلی رسمی ژبی اړتیاوی پوره کړی، د سومالیی چارپوهانو په غټه کچه له نوې ویی پانگی (نیولو جیزم)³⁷⁴ نه کارواخیست. په سومالیایا کی په ۱۹۹۰ کلونو کی کورنی جگړی زورومیند او مرکزی حکومت پښه شو، خوبیا هم سومالیی ژبه د بیلابیلو سیمه ییزو وکمنیو رسمی ژبه یا ملی ژبه پاتی شوه.

ژب سیاست³⁷⁵ (ت)-

د پرهیوادونه له ژب سیاست نه کاراخلی چی له یولی ژبونه عموماً دیوی ځانگړی ژبی په پلویتوب او ملاتړ اړخه یا دهغی په کمزورولو او منع کولو کی لگیاوی. د تاریخ په اوږدو کی دولتونو عموماً دیوی ژبی درسمی کولولارغوره کړی وه. خو اوس ځینی دولتونه هڅه کوی چی سیمه ییزی ژبی له مړینی نه وساتی. ژب سیاست هغه څه ته وایی چی حکومت یی د ژبی په اکل کوی: د قانون له لاری، د محکمی د پریکړوله لاری، او د حکومتی مقرراتو³⁷⁶ له لاری، حکومتونه غواړی چی د ژبی استعمال وټاکي، د ملی اړتیاو د پوره کولو لپاره د ژبی په زده کولو کی اسانتیا راوولی، یاد اقلیتی ژبو په ساتنه کی اغیزمن شی.

اوس د ژبی او کلتوری تنوع ساتنه پوهانو، لیکوالانو، واگیالانو (سیاستمدارانو)، او د اقلیتی ټولنو مشرانو ته اهمیت لری. اټکل داسی دی چی په یو ویشتمه (۲۱) پیړی کی به د شپږزره ژبو نیمایی برخه د مړینی د خطر سره مخامخ شی. دیوی ژبی په خوبالی کیدا او مړینه کی دیر لاملونه کواند رول لوبوی. د محلی ژبی د ویونکو د شمیر کچه، د دولت په رسمی راشه درشه³⁷⁷ کی دهغی استعمال، دهغی د ویونکو جغرافیایی تیتوالی، او دهغی د ویونکو ټولنیز-اقتصادی وزن. ملی ژب سیاست یا دغه شرایط مهارولی شی، یاد هغوی اغیزمنتوب پر سولی شی او دیوی ژبی د مړینی عملیه گړندی کولای شی. د ژب سیاست طریقې په لاندنیو غټو زده بندو (کتیگوری) راڅرخي:

۱- د³⁷⁸ ادغام پالیسی په هغو حکومتی اقدامونو لاره وی چی دیوی ژبی یا ژب د ادغام او ورکیدلو عملیه گړندی کړی او په دی ډول یوه مسلطه ژبه رامنځته کړی. د ادغام سیاست په پاکستان، اندونیزیا، سوریه، عراق، ایران

³⁷⁴ - negologism

³⁷⁵ - Language policy

³⁷⁶ - Official language act

³⁷⁷ - Formal communication

³⁷⁸ - assimilation

.... او اوسنی نیول شوي افغانستان کی لیدل کیږي. د امریکي د بنکیلاک لاندی افغانستان کی «کابل د مشهد په شان» دی.

۲- د نه مد اخلي سیاست³⁷⁹ ژبی خپل منځه «حسن تفاهم» ته پریږدی. خو په واقعیت کی دغه ډول حسن تفاهم یوې برلاسي (مسلطی) ژبی ته لار اواری چی نوری ژبی سوکه سوکه و خوری او په مسلطه ژبه کی یې جذب کړی. بیلگی یی په انگولا، جرمنی، برتانیه، سعودی عربستان، سینیگال، بنگلادیش... او جاپان کی لیدل کیږی

۳- د متمایز کولو او توپیر منلو سیاست³⁸⁰ دیوې ژبی په ځانگړي قانونی مقام را تاویږی. دلته اکثریت ټول ژبني حقوق لری. او دلږه کیانو (اقلیتونو) په ژبو هم لږو ډیرد حفاظت او حمایت و زرونه غوړیدلی وی. بیلگی یی د امریکي په کلیفورنیا ایالت، ولسی چین، اروپایی جرگه، گواتیمالا،... او دکاناډا په اوتاریو او کویبیک ایالتونو کی لیدل کیږی.

۴- د رسمي ژبی د تشویقولو او ارزښتمند کولو سیاست³⁸¹ په دی فکر ولاړدی چی دیوې ژبی سره دې مینه او نازولتیا ونسودل شی. دا ډول سیاست په یو ژبتیا³⁸² را څرخي. کله د یو هیواد ملي ژبی ته د رسمی مقام پتکی ورپرس کیږي، او کله په استعماری ژبه دغه ډول پیرزونه کیږی. دلته کله ناکله دا اقلیتی ژبو حفاظت ته هم پاملرنه کیږی. کله ناکله د اسی پیښیږی چی رسمی ژبه د ملت د اکثریت لومړی ژبه وی. بیلگی یی د ادی: فرانسه، الجزایر، برازیل، مراکش، شمالی کوریا، اسرائیل، ایتالیه، ایران، مصر، کمبودیا، تونس، لبنان، هند... او ویتنام. په افریقا کی انگریزی په شپاړس (۱۶) هیوادونو کی، فرانسوی په اووه لس (۱۷) هیوادونو کی، پرتگالی په پنځه هیوادونو کی، او هسپانوی په یوه هیواد کی رسمی مقامونه لری. عربی او فرانسوی په غبرگ ډول د تونس، مراکش او موریتانیا رسمی ژبی دی. وگورئ برېښنا ییزه چین³⁸³

دیوې ژبی په تعمیم (عمومی کیدلو) کی یو څو عملیاتی ساحې غټ رول لوبوی: رسمی ژبه، ملی ژبه، د تدریس ژبه، تعلیمی ژبه، مطبوعاتی ژبه، تجارتی ژبه... او دینی ژبه. د یهودانو د ژبې (عبری) په ساتلو کی یهودی دین ستررو لوبولی دی. د سانسکریت په ساتلو کی هندو ویت ستررو لوبولی دی، او د عربی په ساتلو کی اسلام ستررو لوبولی دی. د ژب سیاست لپاره دوه هیوادونه بیلگه کوم: سینگاپور او اسرائیل.

379 - non - intervention

380 - Differentiated legal status policies

381 - Valorization of the language policy

382 - unilingualism

383 - Language policy – Wikipedia, electronic

لومړی مثال - سينگاپور

په سينگاپور کې ژب سیاست په بنایسته بڼه کچه په اغیزمن ډول اداره کېږي. په جنوب ختیځه اسیا کې سينگاپور یو کوچنی بناری دولت دی چې څلور (۴) رسمی ژبې لري: انگریزي، ملي³⁸⁴، ماندارین، اوتمیل. ملي په عین حال کې ملي ژبه هم ده. هره ژبه په بیلی بیلی ژبني کورنۍ پورې تړلې ده. په سينگاپور کې ژب سیاست کوم هدفونه لري؟ هلته **ژب سیاست په دی موخو راڅرخي**:

۱- په یو کوچنی دولت کې چې نه طبیعي منابع لري او نه له ساحل نه شاته زمکه لري، ژب سیاست باید ګړندی اقتصادي ودې ته زمينه برابره کړي

۲- ژب سیاست باید په یوه غیر متجانسه ټولنه کې د پوهاوی راپوهاوی وسیله را منځته کړي

۳- په هیواد کې د سترچیني قوم په غټول هجو کې چې دیوبل سره پوهاوی پکې مشکل دی، ګډه وسیله راوباسي.

۴- ژبني او کلتوري ټولپالنې³⁸⁵ ته رسمی پټکي ورپرسر کړي

۵- ژب سیاست باید په سينگاپور یانو کې وفاداری وپالی او پیژاند (هویت) یې غښتلی کړي - هغه هویت چې د جنوب ختیځی اسیا په میراث ډک شوی دی.

۶- ژب سیاست باید سينگاپور په هغه سیمه کې همرنګی کړي³⁸⁶ چې په ستره کچه په ملي³⁸⁷ ژبه غږیږي، او ژب سیاست باید

۷- بین المللی پیوند کلک او ګړندی کړي

سينگاپور ولی انگریزي ژبه خپل اساسی رسمی ژبه کړه؟ لاملونه یې دوه دي:

۱- انگریزي د تخنیک، معلوماتو او تجارت ژبه ده، او دغه شان انگریزي د جنوب ختیځی اسیا د ملتونو د ټولنی³⁸⁸ رسمی ژبه هم ده.

۲- انگریزي د درې نورو قومی - رسمی ژبو په منځ کې «نایبیلې»³⁸⁹ ژبه ده. په سينگاپور کې د دوه ژبتي سیاست³⁹⁰ د اسی دی چې په ښوونځي کې به هر زده کوونکی دوه رسمی ژبې زده کوي: یوه به یې انگریزي وی او بله به یې مورنی ژبه وی. سينگاپور یان کلکه هڅه کوي چې مورنی ژبه او انگریزي ژبه روغه زده کړي، ځکه چې د ژبو د زده کړې کنډه

³⁸⁴ - Malay

³⁸⁵ - Pluralism

³⁸⁶ - integrate

³⁸⁷ - Malay

³⁸⁸ - Association for South East Asian Nations

³⁸⁹ - neutral

³⁹⁰ - bilingual policy

دلوروزده کړو او پوهنتونې تحصیلاتو لپاره اهمیت لری³⁹¹

د جنوب ختیځی آسیا د قومونو پنځه نوری ژبی هم د پوهنی او بنسټو په سیستم کی زده کیری: هندي، اردو، بنگالی، پنجابی او گجراتی. دلته وینوچی د دوه ژبتیا د سیاست له مخی، باید هر سینګاپوری انگریزی زده کړی او هر سینګاپوری باید د هیواد په یوه بله رسمی ژبه (معمولاً مورنی ژبه) وپوهیږی. په دی ډول په سینګاپور کی د زده کړی نظام د دغه هیواد په پرمختګ راتا ویری او په ټولو هیوادو الو (اتباعو) کی ملی احساس او ملی تړون غښتلی کوی، او د ملی تړون د جوړولو عملیه گړندی کوی. یانی تعلیمی نظام هلته د اقتصادی ودې او ملی تړون په خدمت کی دی. سینګاپوریان په دی پوهیږی چی انگریزی دیوه عملی انتفاعی لوښی په څیر کاروی، نه دیو احساسی هویتنی هدف او تړون په څیر³⁹²

په سینګاپور کی د مورنی ژبی او انگریزی ژبی په زده کړه نږدی یواندازه وخت لگیږی:

د بنسټو نځی ډول	مورنی ژبه هره اونی	انگریزی هره اونی
لومړی بنسټو نځی Primary School	لس، نیم ساعته دوری = پنځه گینتی	دولس، نیم ساعته دوری = شپږ گینتی
دوهمی بنسټو نځی secondary School	شپږ، څلویښت دقیقه یی دوری = څلور گینتی	شپږ، څلویښت دقیقه یی دوری = څلور گینتی
دوه کلن کالج Junior College	شپږ، څلویښت دقیقه یی دوری = څلور گینتی	شپږ، څلویښت دقیقه یی دوری = څلور گینتی

³⁹¹ - "the constant desire to upgrade" both languages "is translated into gate-keeping procedures in terms of student admission to higher levels of education, for example, secondary school to junior college and from junior college to university entrance." Georgetown university Round table on languages and linguistics, 1999, pp.342 – 343.

³⁹² - "In brief Singapore wants English as a tool rather than a tie, it wants English to serve a utilitarian but not an emotional purpose." Ibid, p.344.

دوهم مثال: اسراییل

دشلمی پیړی په اوږدو کی د عبري ژبې³⁹³ د راژوندی کولو³⁹⁴ او وطنی³⁹⁵ کولو لپاره ژبنی مفکورې (ایدیالوجی) او ژب سیاست ته اړتیا وه. دلومړئ نړیوالې جگړې په پای سره، فلسطین دانگریزانو د حاکمیت لاندی راغی. شپږ اتیا کلونه وړاندی په زیږ کال (۱۹۲۲) کی د ملتوتولنی³⁹⁶ فلسطین دانگریزانو حاکمیت³⁹⁷ ته وروسپاره. که څه هم دغه مهال یهودانو خپل دولت نه لاره، دهغوی ژبه (عبري) دانگریزی او عربی ژبو په شان دانگریزانوله خوار سمی اعلان شوه. دایوه استثنا وه چی دیوه بې هیواده او بې دولته ډلی ژبه دې رسمی ژبی ته لوړه شی³⁹⁸.

د اسراییل د دولت نږدی شپیته کلونه وړاندی د زیږ کال ۱۹۴۸ په می کی د لویدیزی نړی د قوی اډی په څیر په منځنی ختیز کی رامنځته شو. د دغه دولت په خصلت کی یو یهودی عالم ایلیزر بن یهودا³⁹⁹ سازونکی رول لوبولی دی، بن یهودا د صیهونیزم د موسس پلرونو په ډله کی یوه وتلې څیره وه. ډیر خلک ورته دنوی یهودی ژبې (عبري) پلار⁴⁰⁰ وایی.

یوه سړي ایلیزر بن یهودا (۱۸۵۸ تر ۱۹۲۲) هغه زړه عبری ژبه راژوندی او غنی کړه چی دوه زره (۲۰۰۰) کلنی دوړی پری پریوتلی وی او څوک پری په ورځنی عادی ژوند کی نه غږیدل. د ایلیزر بن یهودا له ژبنی فعالیت نه وړاندی یهودی ژبه یواځی په دینی وعظونو او دعاگانو راچاپیره وه. هغه د یهودی هیواد په اکله خپل فکرونه په یهودی ژبه (عبري)⁴⁰¹ کې خپاره کړل. د ایلیزر بن یهودا په فکر کې هغه ارمانونه خوندي شوی وو چی دیهودانو دخپلواکی، ملی هیواد او ملی ژبې درې گوتی (مثلث) یی جوړ کړی و. د روسیې او ترکیې جنگ (۱۸۷۷ تر ۱۸۷۸) او د بالکان دولسونو دخپلواکی جگړو په ایلیزر بن یهودا کی یهودی ملی شعور راپورته کړ (ایلیزر بن یهودا په لتوانیا کی په یوه دینی کورنی کی زیږیدلی و). ایلیزر بن یهودا په خپل یونا مکمل ژوند لیک⁴⁰² کی چی دلومړئ نړیوالې جگړې په وروستیو کلونو (۱۹۱۷ تر ۱۹۱۸) کی یی په امریکه کی لیکلی وه، داسی کارې چی دیهودی ملت جوړید ا په دوه ستونو ولاړه وه: «هرڅومره زیات چی می د ملي بقا په اکله فکر وکړ، هغومره پوه شوم چی یوه ژبه د ولس دیووالی لپاره څه کولی شی». بن یهودا وایی چی هغومره چی یهودان دخپلې ژوندی ملت کیدا لپاره خپل «لرغونی هیواد»

393 - Hebrew

394 - Revitalization

395 - Vernacularization

396 - League of Nations

397 - mandate

398 - " All ordinances, official notices and official forms of

399 - Eliezer Ben- Yehudal

400 - Father of modern Hebrew

401 - Hebrew

402 - unfinished autobiography

ته د راستنیدا اړتیا لري، هغومره دیتته هم اړتیا لري چی د «خپلو پخوانیانو ژبې» ته راستانه شي، یانې د هغوي ژبه را ژوندی او اباده کړي⁴³

ژبه د ایلیزر بن یهودا لپاره د پاڅون وسیله وه او د تړون سمبول. ایلیزر بن یهودا دهغه اصلی نوم نه وه، بلکې اصلی تولدی نوم یې ایلیزر ییخاک پرلن⁴⁴ و. هغه غوره گڼل چی (نگه) سوچه یهودی نوم ولری: بن یهودایي⁴⁵ نوی نوم شو. بن یهودا په لیتوانیا کی په یوه دینی کورنی کی زیږیدلی و (۱۸۵۸). روسی، جرمنی، فرانسوی او عربی یی زده کړی وی. بن یهودا دری غټ عملیاتی پلانونه لرل: «لومړی، عبری ژبه په کورکی، دوهم، عبری ژبه په ښوونځی کی، او دریم، لغات، لغات، لغات».

لکه چی وینود بن یهودا نشنلیم (ملی گري) په ژبه ولاړه وه. نوموړی په دوه ویشت (۲۲) کلنی کی په زیږ کال ۱۸۸۱ کی له روسی نه فرانسوی او ورپسی فلسطین ته کډه وکړه. هغه له خپلی میرمنی نه ژمنه اخیستلی وه چی زوزات به یی په - یهودی یانی عبری ژبه کی روزل کیږی. دیبورا⁴⁶ اصلاً په روسی ژبه غږیدله، خود خپل میره سره د کلکی ژمنی له مخی یی خپله ژبه یانی عبری⁴⁷ زده کړه.

لومړی ځوی یی بن زاین بن یهودا⁴⁸ و نوم او ه. بن زاین لومړی یهود وه چی دخپلی ژبی⁴⁹ په تغرلوی شوی و. په دی ډول بن یهودا او میرمن یی دیبورا لومړئ یهودی کورنی وه چی په عبری ژبه گږیدله

ایلیزر بن یهودا په جیروزالم (القدس) کی دوه سا زمانونه رامنځته کړل: (تخیات اسراییل)⁴⁰ د اسراییلو بیا ژوندی کیدل، او «سفابراور»⁴¹ روغه ژبه یانی نگه او روانه ژبه. په مهالیزو کی به بن یهودا د خپلو لیکنو لپاره نوی لغات راویستل، ځکه چی پخوانئ عبری ژبی د نوې زمانې اړتیا وې او واقعیتونه نشول منعکسولی. ایلیزر بن یهودا یوه ژبنی ټولنه جوړه کړه، په دی نوم⁴² (د عبری ژبی خانگه). موخه یی دا وه چی د عبری ژبی پرمختگ غښتلی او اداره

403 - " But the more I Thought of the national survival the more I realized that just as the Jews could not become a living nation except by returning to their ancient homeland – so also they could not become a living nation exceptly by returning to the language of their ancestor... - just like every other nation each with its tongue. That was the decisive moment in my life, when I saw that the two things without which the jes could not become a nation are the land the language." The history of Eliezer Ben – Yehuda Hebrew, electronic version, 5 pages.

404 - Eliezer Yitzhak perelman

405 - Ben - Yehuda

406 - Deborah

407 - Hebrew

408 - Ben – Zion Ben - Yehuda

409 - Hebrew

410 - Rebirth of Israel

411 - Clear Tongue

412 - Hegr ew language council

کړې. پخپله ایلیزر بن یهودا د عبری ژبې د جرگی مشرو (دغه ټولنه د اسراییلو د دولت له جوړولو (۱۹۴۸) نه وروسته په (۱۹۵۳م) کی د عبری ژبې اکاډمی⁴¹³ ته جگه شوه). د عبری ژبه په جرگه کی به ایلیزر بن یهودا په ورځ کی اتلس (۱۸) گینتی لگیاو چی «د پخوانی او اوسنی عبری ژبې بشپړ سیند»⁴¹⁴ راوباسی.

څه کم سل (۱۰۰) کلونه وړاندی په (۱۹۱۰) کی بی د خپلوشپرو ټوکونو لومړی ټوک خپور کړ. دهغه له مړینی (۱۹۲۲) نه وروسته، د ذکر شوی قاموس او وه لس (۱۷) ټوکونه د ایلیزر بن یهودا د دوهمی میرمنی او دوهم ځوی ایهود⁴¹⁵ په زیار خپاره شول. په دغه سیند (قاموس) کی ټول لغتونه خوندي شوی دی چی د حضرت ابراهیم (ع) له زمای نه تر نوي زمانی پوری په عبری ژبه کی کارول شوی دی. ایلیزر بن یهودا د لغتونو در او یستلو لپاره بیلابیلی نسخی وخیلی اوله هغوی نه بی هغه لغات غوره کړل چی دنوي ورځنی ژوند او دروانی ژبې لپاره گټور وو. هغه یوه اونیزه⁴¹⁶ راویستله. په هغی کی به بی خپل روڼ اندیز فکر ونه خپرول او نوی لغاتونه به بی پکی معرفي کول. نوی لغتونه به بی په ډیرو لیکنو کی تکرارول او په دی ډول به بی د خپلی خپرونې د لوستونکو په مغزو کی خوندي کول. ایلیزر بن یهودا دنوي عبری ژبې لپاره سیفردیک تلفظ⁴¹⁷ غوره وگاڼه (سفردي هغه یهودان وو چی عموماً په هسپانیه، پرتگال، او شمالی افریقه کی اوسیدل). په دی ډول ایلیزر بن یهودا خپل ارمان پوره کړ: په فلسطین کی د لویدیز په مټ نوی یهودی دولت د اسراییلو په نوم جوړ شو چی په خپله پخوانی، خود خپلی زمانی د اړتیاوو لپاره په ارته شوي او معیاري شوي عبری ژبه چلیږی

له نن نه نوی (۹۰) کلونه وړاندی د زییر کال (۱۹۱۸) په اوړی کی صیهو نستانو⁴¹⁸ د برتانیی په توافق سره په جیروزالم (القدس) کی دیوی غونډی یوه برخه را نیوله، او دنړیوال صیهو نیستی سازمان مشرد اکثر خایم وایخمن پکی د عبری پوهنتون⁴¹⁹ د بنسټ ډبره کېښوده. جیمس ارتربلفور⁴²⁰ چی د انجیل په تغړلوی شوی و، د برتانیی لومړی وزیر (۱۹۰۲ تر ۱۹۰۵) و چی بیا وروسته د لومړی نړیوالې جگړې په مهال د برتانیی د بهرنیو چارو وزیر (۱۹۱۲ تر ۱۹۲۱) شو. بلفور چی د یهودانو د «ملي هیواد» پلوی و، فلسطین بی لومړی ځل په (۱۹۲۵) کی ولید او په القدس کی بی عبری پوهنتون پرانیست. د اسراییلو په اکله د زیاتو معلوماتو لپاره ولولی: زیرک یار، دنوی سیاست الجبره: د امریکې دامپراتوری لپاره فکرونه، ستراتیجی، پلانونه، عملیات، ډنډورې او غولونې (۱۹۸۹ تر ۲۰۰۲)، خپرندوی: د پښتنی کولتور د ودې او پراختیا ټولنه - جرمنی، چاپ ځای: د دانش خپرندوی ټولنه، پینبور، ۲۰۰۲،

413 - Hebrew Language Academy

414 - Complete Dictionary of Ancient and Modern

415 - Ehud

416 - Zvi

417 - Sephardic

418 - Zionists

419 - Hebrew university

420 - Balfour

مخونه ۴۲۲ تر ۴۷۲.

دشلمې پېړۍ په لومړۍ نیمایي کې یانې داسرايیل دولت د جوړولو د کال (۱۹۴۸) پورې، عبري یوژبتیا دومره غښتلې شوې وه چې د فلسطین اتیا سلنو (۸۰٪) یهودانو د عبري ژبې د پوهیدلو ادعا کوله. دغه شان هلته څه د پاسه پنځوس سلنو (۵۰٪) یهودانو ادعا کوله چې عبري یې یواځینې ژبه وه. دغه شمیرنې ښیې چې د فلسطین یهودان په څومره لنډه، پنځوس (۵۰) کلنه، موده کې له گڼ ژبتیا⁴²¹ نه ایډیالوژیک یوژبتیا⁴²² ته واوښتل. داسرايیلو دولت د جوړیدلو (می ۱۴، ۱۹۴۸) سره سم، عبري ژبه د دولت برلاسې رسمي ژبه شوه او انگریزي عملاً دوهم مقام ته راټیټه شوه، خو په عین حال کې دوهمه اغیزمنه ژبه پاتې شوه. په اسرايیلو کې عبري ژبه هم رسمي ژبه پاتې شوه خو عملاً یې مقام له انگریزي ژبې نه خټ ته شو. په بله وینا عبري⁴²³ ژبه لومړۍ درجه رسمي ژبه شوه، انگریزي ژبته دوهم درجه مقام ورپه برخه شو، او په عبري ژبه باندې د دریمې درجې رسمي ژبې پیرزونه وشوه. په اسرايیلو کې عبري ژبه په نږدې ټولو عامه (دولتي) او شخصي فعالیتونو کې یواځینې برلاسي مقام ته جگه شوه: عبري⁴²⁴ د حکومت، ښوونځي، پوهنتون، تجارت، عسکري، روغتیا، راډیو، تلوېژن... او کور ژبه شوه. له نورې نړۍ به چې یهودي کډوالان اسرايیلو ته راوړسیدل، د عبري ژبې د زده کړې پروگرام به یې تعقیباوه چې په (۱۹۴۹) کې د الپان⁴²⁵ په نوم راوتلی و. د ښوونځي، پوهنتون او حکومت سره د نوو کډوالانو تماس په هغوی زورواچاوه چې زرتزره عبري ژبه زده کړي. د ډاکټرۍ د علمي درجې د لاسته راوړلو تحقیقي څیړنې⁴²⁶ باید په عبري ژبه کې ولیکل شي. عرب اسرايیلیان د لوړو پوهنو⁴²⁷ لپاره مجبور دي چې عبري ژبه زده کړي. وروسته له دې چې عبري ژبه په اسرايیلو کې رسمي او کلکه شوه، هلته له (۱۹۹۰) کلونو راهیسې څوژبتیا⁴²⁸ ته د مطلوبې موخې (هدف) په څیر پام وشو، بې له دې چې د عبري⁴²⁹ ژبې برلاستیا زیانمنه شي. په دی ډول، هلته عبري ژبه او د یهودي کډوالانو ژبې منل شوې دي. په یهودي برخه (سکتور) کې عبري د تدریس ژبه ده، او په عبري سکتور کې عبري د تدریس ژبه ده (په نږدې شل سلنو ۲۰٪ ښوونځیو کې). په عربي ښوونځیو کې باید عبري⁴³⁰ د دوهمې ژبې په څیر زده شي، او په یهودي

421 - Plurilingualism

422 - Ideological monolingualism

423 - Hebrew

424 - Hebrew

425 - ulplan

426 - dissertations

427 - higher education

428 - Multilingualism

429 - Hebrew

430 - Hebrew

بنوونخيو کي بايد عربي ژبه خلور کاله تدريس شي. په بين المللي ژبو کي انگريزي لومړي مقام لري چي بايد دلومړئ بهرنئ ژبي په خير زده شي. ورپسې فرانسوي ده. چي دانگريزي يا عربي په خاي ياد د و همي بهرنئ ژبي په خير تدريس سيري. د ژبي نوي سياست نوي يهودي کړوال د يته هخوي چي په مورنئ ژبه ورته تدريس ورکړل شي، او په عين حال کي په دې ټينگار شوي دي چي د ژب د زده کړي لپاره ځانگړي بنوونخي جوړ شي. عملاً په يهودي بنوونخيو کي د عربي ژبي تدريس کړکيچو (مات گود) دي. د عربي ژبي د تدريس لپاره د يهودي بنوونخيو نيمايي برخه په اقلي پروگرام⁴³¹ چليږي.⁴³²

اسراييل چي د دولت په خير په (۱۹۴۸) کي په فلسطين کي رامنځته شو، په لومړيو پنځوس (۵۰) کلونو کي يي ژب سياست «يو اخي عبري» ته خدمت کاوه يانې يو اخي په عبري ژبه⁴³³ را چاپيرو. د دغه ژب سياست په اوږدو کي د عبري ژبي هويتني او سمبوليک وظيفه غښتلې شوه. وروسته له دې چي عبري⁴³⁴ د ملي هويتني چيني په خير پخه، ارته او برلاسي شوه، اسراييلي دولت نورې ژبي لکه عربي، روسي، او ييديش⁴³⁵ د پوهاوي راپوهاوي (افهام او تفهيم) دوسيلو په خيرگتوري وگنلې او هغوي ته يې د⁴³⁶ ملي ژبني ظرفيت په خير پاملرنه وکړه. به بله وينا، کله چي اسراييلو خپله يهودي ژبه يانې عبري د خپل ملت د هويت د ساتنې لپاره غښتلې او برلاسي کړه، نو بيا يي گني ژبتياته په خپل سياست کي خاي ورکړ او له دې اصل نه چي عبري ژبه «لومړي» ده د ژبني تنوع په خوا و خوځيد «زما ژبه ستاسي د ژبي په څنگ کي»⁴³⁷

⁴³⁸ (ت) - ژب پلان

د ژبو تماسونه د يرغل او نيواک (اشغال)، د کډوالتيا، د نويو ملتونو د جوړولو،... او تجارت له لاري له لاري منځته کيږي. يوه پوښتنه اهميت لري: **ژبه کوم مشکلات لري؟**

⁴³¹ - minimum program

⁴³² - "barely 2,000{ two thousand} pupils continue studying it to the end of high school." Berard spalsky at Bar-Ilan university, "Language in Israel: Policy, Practice, and ideology", Georgetown university round table on languages and linguistics, 1999, pp. 164 – 172.

⁴³³ - Hebrew – only approach

⁴³⁴ - Hebrew

⁴³⁵ - Yiddish

⁴³⁶ - national language capacity

⁴³⁷ - from "my language first" to "my language alongside yours" ibid

⁴³⁸ - Language planning

په یوه سیاسي واحد کې د ګډې ژبې نشتوالی، د لیکلود نظام نشتوالی یا کموالی، د تخنیکي او علمي لغتونو نشتوالی... د درسي کتابونو نشتوالی یا کموالی. هر ګڼ ژبي سياسي واحد ته چې یوه یا څو ژبې پکې قوي وي او نورې پکې کمزورې وي، د ژبنيو مشکلاتو سیمه ویل کېږي. دغه ډول سیمه ژب پلان ته کلکه اړتیا لري. ژب پلان په ملي سويه د ژبې د پراېلمونو (مشکلاتو) د حل کولو «منظمې پالنې»⁴³⁹ ته ویل کېږي. په بله وینا، ژب پلان په ملي سويه د ژبې د مشکلاتو منظم حکومتی فعالیت ته وایي (کارل ایرلند ګاډیلي د آیو بمګبوزې په حواله)⁴⁴⁰ زه له دی اثر نه د ژب پلان په اګله غټې ټکي راخلم اولنډوم یی.

ژب پلان دوه برخې لري: لومړئ برخه یی د شان یا مقام ژب پلان نومېږي⁴⁴¹ چې په ژب سیاست راڅرخي، لکه د ژبې توزیع یا ویش په بیلابیلو قلمرونو کې (د ژبې رسمي مقام په حکومت کې، په تجارت، په زده کړه او پوهنه کې، او دروغتیا په چارو کې).

دوهمه برخه یی جسمي پلان⁴⁴² نومېږي چې د ژب سیاست په پلي کولو (اجراً) راڅرخي. په جسمي پلان کې د ژبې جسمي شتون راځي، لکه د ګرامر، املا، سیندو نو (قاموسونو) د درسي کتابونو... او د لیکلویا خطی نظام تولید. په بله وینا، د شان یا مقام پلان ته رسمي پریکړې هم ویلی شو، او جسمي پلان ته رسمي پریکړې پلي کول ویلی شو چې د ژبې په مشخصو جسمي موادو راتا ویږي. د یوې ژبې د مقام پلان ګټه نلري، خود اچي عملی شی یانی په جسمي پلان او وړي. بې له مقام پلان یا ژب سیاست یا رسمي پریکړې نه، جسمي پلان ډیر لږ امکان لري چې ګټور شي.

په یوه هیواد کې دیوې ژبې د غښتلتیا (تقویې) لپاره مهمه ده چې څومره وګړي پرې غږیږي، په کومه کچه د ملي احساس او ملي تړون مرستندوی ده، او په ملي تاریخي ځانګړتیا (پیژاند) کې څومره رول لوبولی شي، یانی ولس ورته دخپل مال په سترګه کسي که د بل چا مال یی ګڼي. ژب پلان لاندینیو سريزو فعالیتونو ته اړتیا لري:

۱- غونډی (کنفرانسونه)

۲- ژب ټولنیزې سروې ګانې⁴⁴³

⁴³⁹ - Organized pursuit

⁴⁴⁰ - Karl Erland Gadellii, Language planning:

Therory and practice, Evaluation of language planning cases worldwide, 1999, electronic version, 27 pages, for the languages Division (Education sector) of UNESCO

⁴⁴¹ - Status planning

⁴⁴² - Corpus planning

⁴⁴³ - Sociolinguistic surveys

۳- از ماینستی پروژې (پایلټ پراجېکټز)⁴⁴⁴

۴- حکومتی کمیسیون

۵- خپلواک کمیسیون

۶- د ژبې په اړوند کی د بین المللی کنفرانسونو پریکړې

د یوې ژبې د مقامی پلان کولو لپاره لاندینی ټولنیز قلمرونه ارزښت لري:

حکومت، پارلمان (ولسی جرگه او مشرانو جرگه)، محکمې، اداره، دروغتیا چارې، دښوونې او پوهنې وزارتونه، تجارت، او وگړیزې رسانې (ماس میډیا). په یوهیواد کی چی دوه یا خورسمی ژبې منی، ډیرارت او دقیق ژب پلان ته اړتیا ده. په ژب پلان کی د زده کړې او لوړو پوهنو قلمرو زښت ډیر اهمیت لري، ځکه دلته دنوی اوراتلونکی نسل په زړه او فکر کی د ملي تړون زړې کرل کیدلی شي. د زده کړو او لوړو پوهنو په وزارتونو کی غټې مفکورې په ورځني ژبني سلوک او ورځني متقابل احترام او پرې چی په خپل و ارسره ملي تړون ته لار او رووي⁴⁴⁵ هغه ژب پلان چی

لاندنیو حالتونو ته ځواب ووايي، د بريالیتوب تومنه لري:

الف: عمومی معلومات

۱- د وگړو شمیر

۲- د اکثریت (له نیمايي نه زیات ویونکو) ژبه

۳- د اقلیت ژبه

ب: د ژبې قانونی مقام:

۱- رسمی ژبې

۲- نورې ژبې چی مقام یی ټاکل شوی وي

۳- هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي (د اساسی قانون ماده یا مادې، د ژبو قانون، د محکمې پرېکړه/پرېکړې).

پ: په قانون سازی کی د ژبو استعمال:

۱- د ژبو استعمال په پارلمان کی (وینا، لیکنه)

⁴⁴⁴ - Pilot projects

⁴⁴⁵ - "Educational institution is recognized not only as an agent of implementation but also as an interface of macro-level ideologies and in macro-level linguistic behaviors in the everyday life speakers."

- ۲- دقوانینوپه لیکلو کی د ژبو استعمال
- ۳- دقانون په اعلامولو کی د ژبو استعمال
- ۴- هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی.
- ت: په قضایی نظام کی د ژبو استعمال:
 - ۱- مجاز ژبی
 - ۲- هغه ژبی چی معمولاً استعمالیږي
 - ۳- د قضاوت (پریکړې) ژبی
 - ۴- هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی
- ت: په اداره کی د ژبو استعمال:
 - ۱- د اجرایې ژبی
 - ۲- ولایتي او محلي حکومتونو ته د مرکزي اجرایې د رسمي مکتوبونو ژبی
 - ۳- بهرنیو هیوادونو ته د مرکزی حکومت د رسمي مکتوبونو ژبی
 - ۴- هغه ژبی چی په ایالتي او محلي ادارو کی استعمالیږي
 - ۵- د انتخاباتي مبارزو د غونډو ژبی
 - ۶- هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی
- ت: د زده کړی او پوهنې ژبی
 - ۱- د وړکتون او روزنتونو ژبی
 - ۲- د ښوونځي ژبی (لومړنی، دوهمی، لیسسه)⁴⁶
 - ۳- د لوړو زده کړو (پوهنتونو ژبی)
 - ۴- د غټانو لپاره د لیک لوست د کورسونو ژبی
 - ۵- هغه ژبی چی په ښوونځي (لومړنی، دوهمی او لیسسه کی) او پوهنځي کی زده کیري باید وښودل شي چی په کومه موضوع کی حتمي دي که اختیاري.
 - ۶- هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی
- ج: په تجارت کی د ژبو استعمال:
 - ۱- هغه ژبی چی په تجارتي اعلانو کی کارول کیږي
 - ۲- هغه ژبی چی په اداري اطلاعیو یا اعلامیو کی کارول کیږي

⁴⁶ - په کوم ټولگی او په کوم مضمون کی

- ۳- هغه ژبې چې داموالوپه نومونې⁴⁴⁷ کې کارول کېږي
- ۴- هغه ژبې چې دمقرراتواود زده کړې لارښودونه پرې لیکل شوي وي⁴⁴⁸
- ۵- هغه ژبې چې په تجارتي چاپ پانو⁴⁴⁹ کې کارول کېږي
- ۶- هغه متن چې د ژبو استعمال ټاکي

چ: په مطبوعاتو کې د ژبو استعمال:

- ۱- هغه ژبې چې په چاپي خپرونو کې کارول کېږي (د غټو مهالیزو دنو مونولیسټ باید مل شی او په هغه کې ونښودل شی چې خوځلی او په خومره شمیر خپریږي.)
 - ۲- هغه ژبې چې په راډیو کې کارول کېږي (په اونۍ کې خوگینتې)
 - ۳- هغه ژبې چې په تلویزیون کې کارول کېږي (هره اونۍ کې خوگینتې)
 - ۴- هغه متن چې د ژبو استعمال ټاکي
- ح: رسمي ژبې په عمل کې
- ۱- کومه ژبه عملاً رسمي ژبه ده؟
 - ۲- عملاً کومې ژبې په کومو کچو (خوسلنې %) رسمي ژبې دي؟

⁴⁴⁷ - Labelling

⁴⁴⁸ - Policy and instruction manual

⁴⁴⁹ - Printed matter

لــنــدیز

انسان یواځنی ژوی دی چی د ویناپیر زوینه پرې شوې ده. که له یوې خوا ژبه لوښی (وسيله) ده د پوهاوي راپوهاوي (افهام او تفهیم) لپاره، نوله بلې خوا ژبه تړون دی او غوټه⁴⁵⁰ ده د پیژاند (هویت) لپاره. هغه ولس چی خپل دولت یې نه وي جوړ کړی، رسمي ژبه نلري خوملي ژبه لري. عموماً ملی ژبه دولتونه زیږوي، اودولتونه رسمي ژبه ټاکي. داچی ژبه ولاړه نه ده، معیاري کولوته یی اړتیا ده. د ژبی په معیاري کولوکی دواړه دولت اوشخصی سکتور رول لوبوي. د ژبی دمعیاری کولوموخه داده چی ژبه عمومی شی، یانی هرڅوک پری په اسانی سره پوه شی. خومسلکی تخصصی ژبی حتماً عمومی ژبی نه دي. گڼ ژبتیا ارت اودقیق ژب پلان ته اړتیا لری. که دوه ژبی یا ډیری ژبی رسمي وي، باید ټولې روغې زده شي او باید د زده کړې کنده (اندازه) یې دلورو زده کړو او پوهنتوني تحصیلاتو لپاره اهمیت ولري

د ژب پلان موخه داده چی خلکو ته د خپلې ژبې دکارولو امکان برابر کړي او گڼ ژبتیا تشویق کړي. یواځې قانوني احکام نشي کولی چی یوه اقلیتی یا کمزورې ژبه وساتي او غښتلې یې کړي، بلکې په ژب ساتنه او ژب پرمختیاکی نور عوامل هم کواند رول لوبوي. بیلگې یې دادي: د ژبی دو یونکو شمیر، په یوه تړلی سیمه کی دهغوی تیتوالی، دخپلی ژبی سره دهغوی مینه، دهغوی اقتصادی وزن، دهغوی سیاسی تنظیم، دهغوی د ژبی اتبار، یانې د ژبی سره مثبت پیوند لکه دولت مندي، کار مندي، تعلیم،... اود اصالت احساس. دیوې محرومې شوې او غفلت زپلې ژبې په ژوندي کولو او پرمختیاکی څلور پریکړې روغ رول لوبولی شي:

- یوداچی په ژب سیاست کې یې مناسب حق په برخه شي

- دوهم داچی ژب سیاست پلی شي

- دریم داچی دهغې لپاره ټولنیزه اړتیا خلقه شي

- څلورم داچی ملي تړون او غبرگون ته لار اواره شي. یانې په ټولو ټولنیزو قلمرونو کې (اجراییه، قضاییه، قانونیه،

معارف، تجارت... او مطبوعاتو کې) **په دې بسنه ونشي چې «یا زما ژبه یا ستا ژبه»**، بلکې پرخای یې دتړون

او غبرگون دریخ پیاوړی شي: **«دواړه زما ژبه اوستا ژبه»**⁴⁵¹

په ژب پلان کې درې ټکی کوتلی رول لوبوي:

⁴⁵⁰ - Tie

⁴⁵¹ - "It is not a question of either A or B but of both A and B."

۱- هغه ژبه چې پلان يې جوړېږي، بايد رسمي مقام يې منل شوی وي.

۲- محرومه شوې او غفلت و هلي ژبه بايد له بنسټونو نه ترپوهنځي پورې د تدریس ژبه وي، او څوک چې يې بری ليک و نلري او ليکل، لوستل او وينا پرې نشي کولی، بايد لوړرتبه دولتي او علمي مقامونه ورته ونه سپارل شي. دلته بايد دواړه ملي کفايت او مسلکي کفايت ديوبل سره څنگ په څنگ غبرگ روان شي. پښتانه بايد (د پښتو عمل جرگه)⁴⁵² جوړه کړي چې مایې په ۱۹۹۷ کال کې او بيا په کال ۲۰۰۰ کې وړاندیز کړی و. د دغې جرگې يوه موخه بايد د اوي چې د پښتو لغتونو بريننا ييز بانک⁴⁵³ راوباسی. په دغه امله د اکتري نبي مصداق هم دوی مياشتی وړاندې څه ناڅه ورته او گټور وړاندیز کړی دی (ايبينه افغانستان، فبروری ۲۰۰۸، دلوه ۱۳۸۲، مخ ۷۷). د دغه کار لپاره دې د سریزو چارو کمیته⁴⁵⁴ جوړه شي او د مثال په ډول لاندیني اشخاص دې پکې کواند شي: پوهاند جهان زيب نياز، پوهاند محمد همايون هما، د اکتري راج ولي شاه خټک، د اکتري اکبر اکبر، د اکتري بیری گل وزير، د اکتري محمد اکبر وردگ، د اکتري ثريا خادم، منلی عبد الباري جهاني، منلی پلوال، منلی شپون، منلی عبد الله بختانی خدمتگار، منلی ننگ يوسفزی، پوهندويه کبرامظهری، منلی سيد صابر شاه صابر، منلی بارکزی، منلی حداد فرهاد، منلی وطنپال دياني، منلی حبيب الله رفيع، پوهندوی اسماعيل يون، منلی زرین انخور، منلی محمد معصوم هوتک، د اکتري نبي مصداق، د اکتري عثمان روستار تره کي، پوهاند مجاور احمد زیار، پوهاند گل جانان ظریف، پوهاند سرزمین کیمور، پوهاند محمد حسن کاکي، د اکتري عبد القیوم کوچی، د اکتري عبد القیوم مومند، منلی محمد اصف صمیم، د اکتري بسم الله امیر، منلی غلام محی الدین زرمالوال، منلی غلام محمد زرمالوال، منلی ننگیال، منلی محمد اصف وردک... (اونوری خویندی ورونه). د تماس مزی دې د اکتري نبي مصداق او منلي محمد اصف وردک په لاس کې وي. په افغانستان کې د شاهي دوری په وروستني اساسي قانون کې (تله ۱۳۴۳ المریز = اکتوبر ۱۹۲۴ م) راغلي وو چې د افغانستان د نورو ژبو له منځ نه «پښتو او دري رسمي ژبې» دي. (دریمه ماده). د همدغه اساسی قانون په پنځه دېرشمه ماده کې پښتو ملي ژبه گڼل شوې وه او دولت موظف شوی و چې دهغې د پالنې، پرمختیا او زیات استعمال لپاره «اغیزمن» پروگرام راوباسي او عملي يې کړي. له دینه یو کال وروسته (تله ۱۳۴۴ یانی اکتوبر ۱۹۲۵) پارلمان ته دهغه مهال لومړی وزیر د اکتري محمد یوسف ورغی. د حامد کرزي پلار عبد الاحد کرزي چې د ولسي جرگې غړی و په د اکتري یوسف نیوکه وکړه چې ولې يې د اساسي قانون د پنځه دیرشمې مادې سره د ملي ژبې پښتو د پرمختیا او ترویج لپاره پروگرام نه و جوړ کړی. د اکتري محمد یوسف ورغبرگه کړه چې د ژبو قانون به جوړ کړي او پارلمان ته به يې ولیږي.

452 - Pashto action council

453 - Pashto terminological databases

454 - Task force

د ۲۰۰۱ زیز په اکتوبر کې د امریکې په مشرۍ د لویدیځې امپریالیستي نړۍ جنګي سازمان ناټو په افغانستان یرغل وکړ او خپله وحشي تنده یې د ټول (لر او بر) پښتون په وینه ، ژبه او سیاسي کلتور ماته کړه. د امریکې مرکزي استخبارات (سي.آی.آی) د هر کال په جولای کې «د نړۍ د معلوماتو کتاب» خپروي. د ۱۹۹۱ زیز (۱۳۷۰ لمريز) پورې، د مرکزي استخباراتو په دغه کتاب کې پښتانه د افغانستان د وګړيو پنځوس سلنې (۵۰٪) جوړولولې او د پښتو ژبې برخه هم پکې پنځوس سلنې ښودل شوې ده. خو یو کال وروسته، د سي آی آی په ذکر شوي کتاب کې (۱۹۹۲م=۱۳۷۱ل) د پښتنو شمیر آته د پېرش سلنې (۳۸٪) او د پښتو ژبې برخه یې پنځه دېرش سلنې (۳۵٪) معرفي کړل. له دې نه دوه میاشتې وړاندې (اپریل ۱۹۹۲=ثور ۱۳۷۱) شمالي ټلوالې په کابل کې سرک الطوايفي پیل کړې وه. د ۹۱۱ بخولې سره جوخت، له اکتوبر ۲۰۰۱ راهیسې امریکې د روسیې، ایران او پاکستان د خونۍ لپاره ټول پښتون او د پښتو ژبه ژوبل کړل، او د افغانستان په استعماري اساسي قانون کې یې د ډیورنډ لیکې وویستلې. اوس پوښتنه داده چې جلالت چین حامد کرزی به د خپل پلار پوښتنې ته (چې له صدر اعظم ډاکټر محمد یوسف نه یې کړې وه) څه ډول ځواب ووايي؟! -!

زرخېږی، کلیفورنیا، امریکا

اپریل ۸، ۲۰۰۸=۲۰ وری ۱۳۷۸

ډاکټر زیرکیار

«په اردو کې پښتو ژبې ختم»: د ژبې سياسي اقتصاد

پورتنی سرلیک می له کومه کړي؟ پوهاند محمد همايون هماپه پښتونخوا (مردان، هسکه مینه) کې د پښتو ژبې تکړه محقق او وتلی نقاد دی. یوه ورځ یې راته په تلیفون کې (۲۰۰۱م) د پښتو د وضعی په امله خپل احساس په پورتنی سرلیک کې څرگند کړ. د پوهاند هماپه دغه کوتلی جمله کې د پښتو ژبې سياسي اقتصاد ځلیږي چې په دې لیکنه کې به پرې د پښتونخوا په مثال وگڼو.

انگریزانو نږدې ۲۱ کلونه وړاندې د ۱۹۴۷ زیږ کال په اوږو کې ټول هند په «اینډیا» او «پاکستان» ویشه او په دې ډول یې دواړه هیوادونه له خپل تمدنی هویت نه محروم کړل. د هند نوم د «اینډوس» یا اباسین سره تړاو لري. پاکستان یو ترکیبی نوم دی چې دوه الفونه پکې افغانستان او افغانستان (صوبه سرحد) تمثیلوي. د «بنګال» د نوم استازی توری د «پاکستان» له ترکیبی نوم نه لویډلی و. انگریزانو د پاکستان په نوم د دولت د یوه جبهی دولت په څیر راوتوبه چې د کمونیزم نفوذ ته پاتک و اچوی.

الیکس فون تانزلمن په خپل مهم کتاب کې لیکي چې برتانیه د هند نه وتلی نشی خو دا چې «د مسلمانانو لپاره یې یو جلا هیواد» جوړ کړی وی. فون تانزلمن زیاتوی چې که محمد علی جناح ته «د پاکستان د پلار په سترګه کتل کیږي، چرچل باید د پاکستان د تره مقام ولري»⁴⁵⁵.

د الیګر کالج د مدیر ارکوبالډ (۱۹۰۵ تر ۱۹۱۰) په تشویق د اغاخان (۱۸۷۵ تر ۱۹۵۸) په مشرۍ د جګ پوره مسلمانانو یوې ډلګۍ د هند د ویسرا سردار مینتو سره وکتل. (۱/ اکتوبر / ۱۹۰۲). له دینه درې میاشتې وروسته (۳۰ د سمبر ۱۹۰۲) د نواب وقار الملک په مشرۍ د مسلم لیګ گوند جوړ شو، او د ۱۹۴۷ د اګست په ۱۴ پاکستان خلق شو. د انگریزو واکمنانو دغی سياسي جادوگری ته پخپله یو انگریز «د تاریخ معجزه» وویل، او ملي شاعر محمد امین ملنگ جان (۱۹۰۸ تر ۱۹۵۷ م، ۱۲۸۷ تر ۱۳۳۲ المریز) ورته په خپل شعر کې «د مکرگوډی» ووايه. ولولې: زیرک یار (راویستونکی)، ملنگ جان د بی درباره ملی ژبې ملی شعر، کب ۱۳۷۳ المریز، فبروری ۱۹۹۵، مخونه ۸ تر ۹. په دې ډول «د تاریخ د معجزې» او «د مکرگوډی» په راتوبلو سره د پښتو د احق چې خپل برخه لیک په خپله وټاکي، غصب شو.

مخکی له برتانوی هندنه، په هند کې مغلی واکمنی چې په اردو او فارسی ژبو چلیدله، د الیګر د خوځښت لپاره هویتي چینه وه. د دغه خوځښت د پلویانو په فکر کې اردو ژبې غښتلی مقام لاره، او دغه مقام یې د خپل راتلونکی مغل ډوله سياسي نظام لپاره مناسب گانډه. همزمان د برتانوی هند په او تار پر ایش او بیهار سیمو کې د هندیانو د ژبني

⁴⁵⁵ - Winston Churchill " must qualify as its uncle, and therefore, as a pivotal figure in the resurgence of political Islam" Alex von Tanelmann, Indian summer: The secret history of on Empire. New York, 2007, p.128.

ملی گری (لنگویچ نیشنلزم) احساس راوتو کیده چی په مغلی هند کی دارد وژی د امتیاز سره په تکر کی شو. د هند ژبنيو ملي گرانو غوښتل چی په هند کی دمغلی اردو امتیاز پای ته ورسوی، او پرځای یې خپله هندي غښتلی کړي چی په «دیوانگری» پتی. (الفا) اوله سانسکریت نه په راوتلو الفاظوبه و دانه وی. په دی هندي - ژبني خوځښت کی د احساس هم غلی شوی و چی هند دی دهند یانو لپاره وی. دغه احساس دمسلم لیگ مفکران دیته لازیات وهڅول چی اردو ژبی ته دغتی هویتی چینی یانی «دمسلمانانو د ژبی» په سترگه وکسی (لنگویچ اف مسلیزم). که دمسلم لیگ د مشرانو لپاره د اردو ژبی ملی کولو «دینی اهمیت» (ریلیجس زیگنیفیکنس) لاره، هم مهال دغه ډول اهمیت ته دهند د ویش نور وپلویانو (ختیزو بنگالیانو) سر نه ټیټه وه. هغه مهال ختیزو بنگالیان په ټول پاکستان کی ډیرکیان وو (۵۲٪).⁴⁶⁶

د اچی پاکستان د بنگالیانو لپاره «څه مفهوم لاره»، ایسا ایریس په یولمن لیک (فوټ نوټ) کی سپارښتنه کوی چی د فیلیپ اولډینبورگ لیکنه ولولو:⁴⁶⁷

دغه سپارښتنه مورته په گوته کوی چی د ژبی مسلې په دې کی یوغت رول ولوباوه چی ختیزو پاکستان (ختیزو بنگال) له پاکستان نه په ۱۹۷۱ زیبر کال کی جلاشي. په

پاکستان کی د قاید اعظم پوهنتون د ژبیو هنی پوهاند طارق رحمن لیک کی چی د بنگالی ژبی خوځښت (۱۹۴۸ تر ۱۹۵۲) په ختیزو پاکستان کی د بنگلادیش جوړولو ته لار پرانیستله.⁴⁶⁸

دمسلم لیگ مشرانو اردو ژبه چی د ډیر کوچنی اقلیت یانی اووه اعشاریه دری سلنو (۷،۳٪) مهاجرو ژبه وه، د ملی اسلامي ژبی په څیر په پاتی ټول ولس ورو تپله (مهاجر هغه څوک وو چی له هیند نه پاکستان ته کډوال شوي وو او په غټه کچه په کراچی او حیدر اباد کی میشت شوي دي).

ایسا ایریس لیک کی چی د ژبني پیژاند (هویت) په سر کړی کیچونه «ځانله» د ژبی په موضوع نه راخرخی، بلکه د دغو کړی کیچونو سره هغه مبارزې هم غبرگیږی چی قدرت په رسیدلو راچاپیره وی. په اوسنی پاکستان کی د قوم له مخی جگ پوره دولتی - اداری مقامونه په دی ډول اټکل شوی دی: پنجابیان (تقریباً ۴۹٪)، پښتانه (نژدې ۸

⁴⁵⁶ - "According to the 1951 census, 56 percent of Pakistan's population counted Bengali as their mother tongue."

Alyssa Ayres, "The politics of language policy in Pakistan", in Michael E. Brown and Sumit Ganguly (eds.), *Fighting words: Language policy and Ethnic Relations in Asia*. Harvard university preses, 2003, pp. 55 – 57.

⁴⁵⁷ - Philip Oldenburg, "< A place In sufficiently Imagined>: Language, Belief, and Pakistan crisis of 1971", *Journal of Asian studies*, Vol.44, No.4* August 1985), pp. 711 – 733.

⁴⁵⁸ - "The Bengail language movement of 1948 – 52 in East Pakistan fulfilled the emergence of Bengali ethno – nationalism, which lead to the creation of Bangladesh and the breakup of Pakistan in 1971." Tariq Rahman, "language, power and ideology", *JSTOR : Economic and political weekly*, Vol. 37, No.44 (Nov. 2 – 15, 2002), pp.4556 – 4560.

(%)، مهاجر (۳۰) عشاریہ (۲۹%)، سیندی (دوہ نیم%)، بلوچ (صفر عشاریہ ۲۵%)، بنگالی (نہہ عشاریہ ۳۵%)⁴⁵⁹؛
د پاکستان د خپلو اکی له اعلان (۱۴ اگست ۱۹۴۷) نه څه کم دوه میاشتی وروسته، محمد علی جناح د «شمال
لویدیز سرحدی صوبی» ایالتي اسامبلی شنډه کړه - ددی لپاره چی د پښتنو د زیاتی خود مختاری غوښتنی ته
پاتک و اچوی. دلته یو ځل بیا وینو چی د ژبی هویتی رول اهمیت لری! په دی اړه ایسا ایریس داسی کاری⁴⁶⁰؛
د ۱۹۵۲ په جنوری کی چی په ختیز بنگال کی اردو رسمی ژبه اعلان شوه، سمدلاسه بی د پوهیدونکو (محصلینو)
مخالفت او مظا هره راو پارول. له دی امله د شپی قیودات وضع شول. د همدغه کال د فبروری په ۲۱ نیټه چی
پوهیدونکو د پولیسوله امر نه سر وغړاوه، د پولیسوله خوا په د زوکی څلور پوهیدونکی ووژل شول. دغه ورځ په
بنگلادیش (په پخوانی ختیز بنگال = پخوانی ختیز پاکستان) کی «د ژبی ورځ» په څیر نمانځل کیږی.⁴⁶¹
ختیز بنگال چی په ۱۹۷۱ کی خپلو اک بنگلادیش (د بنگالی نو هیواد) شو، پخوانی لویدیز پاکستان په اوسنی
پاکستان واوښت. د پاکستان په پایتخت اسلام اباد کی د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنې پوهاند طارق رحمن د ملی
اور رسمی ژبی په اړه داسی نظر لری: د پاکستان په بین المللی الوتو کی اعلان سربیره په اردو ژبه، په انگریزی ژبه هم
کیږی. په سړکونو کی د تجارت خایونو لویو چی په انگریزی او اردو ژبو لیکل کیږی. دی وایی چی اردو د پاکستان ملی ژبه
ده، او انگریزی بی رسمی
د پاکستان د لیکلی اساسی قانون (۱۰ اپریل ۱۹۷۳) په ۲۵۱ ماده کی هم په څرگند و الفاظو راغلی دی چی
اردوی «ملی ژبه» ده او انگریزی بی «درسی هدفونو» لپاره کارول کیږی (یانی: انگریزی رسمی ژبه ده).⁴⁶²
د پاکستان او ووه نوی سلنی (۹۷%) وگړی مسلمانان دي چی په ۷۲ ژبو وغږیږی. اردو په ښارونو کی دغټې راشې درشې
ژبه ده، او انگریزی په پاکستان کی د سروالی پټی (ایلیټ) درسمی او غیر رسمی راشې درشې ژبه ده. په رسمی راشه
درشه (کمونیکشن) کی شخصی خبری اتری، تفریحی موضوعگانی، لوستل او سفر کول شمیرل کیږی. انگریزی
ژبه د پخوا په کچه (د انگریزانو د پیر په کچه)، نن د یرزیات چلن لری.⁴⁶³

⁴⁵⁹ - Punjabi (48.89%), Pashtuns (8.12%), Mahjir (30.29%), Sindhi (2.50%), Baluchi (0.25%), Bangali (9.35%).

⁴⁶⁰ - The Pakhtun movement sought the official use Pashto in the provincial Assembly as well as in the schools. (p.57)

⁴⁶¹ - "This event has been memorialized in Bangladesh as language day (or Ekushe)" (ibid., p.59).

⁴⁶² - Article 251

"1. The national language of Pakistan is Urdu, and arrangements shall be made for its being used for official and other purposes..."

"2. Subject to clause 1, the English language may be used for official purposes until arrangements are made for its replacement by Urdu."

⁴⁶³ - "It is perhaps more today entrenched than it was during the British period." Tariq Rahman, "The Role of English in Pakistan with special reference to tolerance and Mititary", in Amy B.M Tsui and James W.

پوهاند طارق رحمن په پښتونخوا کې «پښتو ژبه او هویت سازی» په مشخص ډول د خیرنی لاندی نیولی دی.⁴⁶⁴ مخکې له دې چې ددی لیکنی د مهمو ټکو سره لوستونکی اشنا کړم، د پاکستان د اساسی قانون (۱۰ اپریل ۱۹۷۳) د ۲۵۱ مادې دریم بند ته دهغوی پام راگرځوم: «بی له دې چې د ملی ژبی موقف ته زیان ورسیري، ایالتي اسمبلی (جرگه) اجازه لری چې سربیره په ملی ژبه د قانون له لاری دیوی ایالتي ژبی د تدریس، غښتلتیا او کارولو لپاره اقدامونه وټاکي».⁴⁶⁵

داسی بریښی چې د ۱۹۷۳ اساسی قانون به له هغې ژبنی ویری نه الهام اخیستلی وی چې په ۱۹۷۱ کی یی په ختیز بنگال کی د بنگلادیش جوړولو ته لاریاښتله. مادې پاکستان د ۱۹۷۳ کال د اساسی قانون د ۲۵۱ مادې دریم بند د پوهاند طارق رحمن د پورتنی لیکنی تلی ته و اچاوه: سره له قانونی اجازی او وعدی، پښتوپه پاکستان کی د قدرت په قلمرو (اداره، عسکری، قضایی، تجارت، تحصیلات، تعلیمات، او تحقیقات = ریسرچ) کی ددی وس ونه میند چې پایی واخلی. د مغلوله برکته اردو چې د ډیر کوچنی اقلیت (اووه عشاریه ۳٪) ژبه وه هم ملی شوه او هم اسلامی. د پښتو ژبی د خوښت لارښود د خدایي خدمتگار سازمان وچې غړویی ځانونه د لیکنو، شعرونو، غونډو، ډرامونو، نښوونځیو او خپرونو له لاری د خپل قوم او ژبی خدمت ته چمتو کړی وو. په ۱۹۲۸ م کی یی د «پښتون» په نوم مجله راوویستله. دغه مجله د «انجمن اصلاح الافغانه» (۱۹۲۱ م) د ترجمان په څیر پیل شوه. د باچا خان (فخر افغان) د مشر ځوی عبد الغنی غنی لومړی شعر به په پرله پسې ډول د پښتون مجلی په تندی خپریده: چې خازې شنې مې په قبروي ولاړې که غلام مړ شوم راحی توکې پرې لاړې چې په خپلو وینونه یم لمبید لی موری ما پسې په کوم مخ به بیا ژاړې د ۱۹۴۲ په اپریل کی عبد الغنی غنی د «زلمی پښتون» په نوم یو تنظیم جوړ کړ. د باچا خان خورزی پوهاند جهان زیب نیاز لیکي چې د دغه تنظیم د جوړولو «هدف د شیر شاه سوري او احمد شاه ابدالي په تگ لاره د عمل تاییا کول وه.» په بنوکی دلوی جری پریکړه (۲۱ جون ۱۹۴۷) په پښتو و لیکل شوه. په دغه پریکړه کی کوتلی سیاسي مطالب خوندي شوی وو. د دغه حقوقی او تاریخی سند د اصل د کوی. (فکسیمیلی) لپاره ولولئ د المن لیک: ⁴⁶⁶

Tollefson(ed.), Languages policy, culture, and Identity in Asian context. New Jersey: Earlbaum Assoc., Inc., Publisher, 2007, 219 - 220

⁴⁶⁴ - Tariq Rahman, "Pashtu language and identity – formation in Pakistan," Contemporary south Asia, Vol.4, No.2 (July 1995, pp. 151 – 20)

⁴⁶⁵ - "without prejudice to the status of the national language, a provincial assembly may be law prescribe measures for the teaching, promotion and use of a provincial language in addition to the national language." (Article 251,3)

⁴⁶⁶ - Rahmat Rabi Djan – Zirakyar, Stammesgesellschaft, Nationalstaat und Irredentismus am Beispiel der Pashtunistanfrage. Frankfurt am Main: Haag+Herchen Verlag, 1978, p.332.

بیرته به راوگرخم دپوهاند طارق رحمن خیرنی ته: دی لیکې چې په «پاکستان کی پښتو دولتی (رسمی) ژبه نه ده. او په شمال غربی سرحدی صوبه کی هم ډیر کوچنی رول لوبوی.» که څه هم پاکستان په گڼ ژبتوب (مالتی لینگو الیزم) سترگی نه پتوي په ۱۹۷۱ م په وگرشمیرنه کی د ژبی په اکلله پوښتنه «نه وه خوندي شوي»⁴⁶⁷ پاکستان کی دحاکمې طبقې («سالاریت») جگ پاتکي انگریزي استعمالوي، اود دی لپاره چی لږه پرمختللي صوبایي (ایالتي) حاکمه طبقه («پرووینشل «سالاریت») په خپله ولکه کی وساتي، د حکومت له لاری اردو ژبه نیغه نیغه کوي. هغه ازادبنوونځي (ازاد سکولز) چی باچا خان جوړ کړی وو، په پښتو چلیدل. د باچا خان مشرخی اود پښتو ژبی وتلی فیلسوف شاعر عبدالغنی غنی وایی⁴⁶⁸ چی هلته د پیل کوونکو شاگردانو لپاره د تدریس ژبه پښتو وه. پخپله باچا خان هم د ملت کیدنی لپاره د ژبی په اهمیت پوهیده.

عبدالغفور خان په (سیدو) کی په ۱۸۵۴ کی لومړی ضد امپریالستی اخبار د اسلام په نوم راوویست چی په پټه به چاپیده او ویشل کیده. په دې اخبار کی به د امپریالیزم په ضد، خود پښتو او اسلام لپاره تبلیغات کیدل. طارق رحمن په دی چینو حواله ورکوي: سلطان صابر، پښتو صحافت (په اردو ژبه کې) ...⁴⁶⁹

یوه څوارلس ورځنی مهالیزه هم د «انگار» به نوم خپریدله چی زیاته برخه به یی پښتو او لږه برخه به یی په اردو ژبه کی وه. چلونکی یی خدایی خدمتگار امیرنواز خان جالبه و (د سلطان صابر ذکر شوی اثر چې په پورتنی ۴۷۰ لمن لیک کې ښودل شوی دی، مخ ۱۸۹). طارق رحمن لیکي چی په ټولو کی اغیزمن ارگان د «پښتون» خپرونه وه چی د پښتو ژبی لپاره د ژب پلان په موضوع یی ټینگار کاوه. دلته به په پښتو ژبه د پښتون قوم د هویت د غښتلی کیدلو لپاره ټینگار کیده، اودغه شان پښتو او ادارو ته به یی سپارښتنه کوله چی پښتو دې په رسمي او غیري رسمي ساحو کی وکاروي. باچا خان د پښتون مجلی په دوه گڼو کی (اگست او سپتمبر ۱۹۲۹ م) د انگریزانو په تعلیمی نظام نیوکه کړی وه چی خلک «اجنبی» کوي او خپل حاکمیت «دایمی» کوي. دغه شان د باچا خان غوښتنه دا وه چی پښتو ژبه دې په لومړیو زده کړو کی د «تدریس» وسیله وي⁴⁷⁰

دغه شان یوبل چاهم وړاندیز کړی و چی هر څوک دې خپل ورځنیکارونه پخپله په پښتو کوي. له حکومت نه هم هیله شوی وه چی یوه «پښتو اکیډمی» دی جوړه کړی او هر کال دی ورته څلو بیست زره روپی لگښت حواله کړی. دغه شان غیري پښتون خلک هم د پښتو زده کړی ته رابلل شوی وو، «خاصاً که هغوی غواړی چی شمال غربی سرحدی

467 - "..... the census of 1971"

468 - دغنی خان سره د طارق رحمن مرکه په اتمانزو کی (۲ / نومبر / ۱۹۹۳)

469 - Sultan Sabir, "Pashto sahafat" (Urdu: Pashton Journalism) in Nawaz M. Tair, Suba sarhad par paeqli Lisani aur Saqafati Conferece ke Muqalat ka Majmua (Urdu: A collection of papers on the first linguistic and cultural conferece of the frontier province) (Peshawar: Pashto Academy, 1986), p.186.

470 - According to Tariq Rahman, pashtun magazine "gained widest popularity Badshah Khan criticized the British school system for "alienating" the people and "perpetuating" their rule. Prof. Rahman" (Pashtu Government schools and the pakhtuns). Also, see para 417 of the police abstract of Intelligence: Acc 479 (NDC)

صوبه کی کارو کړي» پوهاند رحمن په دی چینه حواله ورکوي⁴⁷¹

ډاکټر خان صاحب (د باچا خان مشرورور) هم غوښتل چې پښتون ماشومان دی په پښتو زده کړه وکړي (د رای

بهادر ایشارداس اورای بهادر مهر چند خاننا ویناگانې، د صوبی د قانون سازی اسمبلی بحثونه⁴⁷²

په ۱۹۳۸ م کی د ډاکټر خان صاحب حکومت په دی بریالی شو چی د پښتنی سیمو په بنوونخیو کی لمړنی زده

کړي (پرایمري ایجوکیشن) په پښتو شی⁴⁷³.

خو عملاً دغسی و نشول. یانی پښتو د تدریس ژبه نشوه، بلکی پښتو به دیو مضمون په حیث بنودل کیدله.

پوهاند رحمن په لاندی چینه حواله ورکړی ده⁴⁷⁴.

زما په اند، انگریزانو غوښتل چې پښتو ژبه دې د پښتو د پیژاند (هویت) په غښتلی کولو کی رول ولوبوي.

بنکیلاکگر حکومت په ۱۹۰۱ کی په پښتو نڅو اېږ خونده نوم (شمال غربی سرحدی صوبه) ورو تاپه چی د اصلي

هیواد افغانستان سره یی دخپلوی او ورورولی. مزی غوڅ کړي او د بې هویتۍ په سیند یی لاهو کړي. ولې به

بنکیلاکگره برتانیه دومره لیونی شی چی د پښتو ژبی د پرمختگ په واسطه دې د پښتنو هویت تأمین کړي.

پښتو خولاڅه کوی چی انگریزانو فارسی ژبه هم په قضایي محکمو کی نشوه زغملی - بنایي په دې دلیل چی

د افغانستان دربار خیلو پښتنو خپل دربار په فارسی چلاوه؟ بنکیلاکگر و انگریزانو پښتو ژبه یواځې په غیر مهمو،

د طارق رحمن په وینا په «څنگونو ساحو کی» زغملی شوه چی «تمثیلی ارزښت» یی لاره. «نه به د قانون سازی اسمبلی

قوانین په پښتو کی چاپیدل» او نه به یې دهغې هغو غړوته «د پښتو اجازه ورکوله چی په انگریزی پوهیدل»

د سوات میاگل عبدالودو چی دیوسفزو مشرو، په ۱۹۲۲ کی د انگریزانو لخوا د والی په حیث په رسمیت وپیژندل

شو. هغه د پښتو لپاره د پام وړ ژب سیاست غوره کړ:

۱- پښتویي په سوات کی رسمی حکومتی ژبه اعلان کړه. خاصی فورمی او لیستونه یی په پښتو چاپ کړل چی په

دفتر و نو او محکمو کی به استعمالیدل.

۲- ولس او مامورین باید ساده لیکلی ژبه په خپله ورځنی وظیفه کی وکاروي، او په لنډ ډول دې خپل اصلي ټکي

معرفي کړي.

۳- د سوات د والی عبدالودو په هڅه یو څو کتابونه دبیلابیلو ژبونه په پښتو وژباړل شول. خو د نور صوبه سرحد په

شان، په سوات کی هم د تدریس ژبه اردو او انگریزی پاتی شوې.

په ۱۹۴۷ کی د مسلم لیگ گوند مشرانو غوښتل چی په پښتو نڅو کی دی ریفرنډم په پاکستان او هندوستان وشي.

⁴⁷¹ - M. Mosharaf Babar, "Zamung Jaba o Mung" (Pashto: We and our language), Pakhtun) 1 Nov. 1945) pp. 17 - 18

⁴⁷² - Legislative Assembly Debates: F28 september 1937, p.622, quoted in Rahman

⁴⁷³ D.G. Tendulkar, Abdul Ghafar Khan: Faith is battle (Gandhi press foundation), p. 229, quoted in Rahman.

⁴⁷⁴ - Report on public Insrution: N.W.F.P. 1940 - 41 (Peshawar: Manger of Government printing, 1941), p.61

ددې په ضد ، باچا خان غوښتل چې دغه ریفرنډم دې په پښتونستان او پاکستان وشي. دلته طارق رحمن د باچا خان په کتاب «مای لایف انډ سټیرکل» ، نویز ډیلی ، ۱۹۲۹ ، مخ ۱۷۸) حواله ورکړې ده.

نصرالله خان نصر د «ادبي ټولې» منشي و چې په زیږیز ۱۹۴۳ کی جوړ شوی و. دی په دې کې لگیا و چې پښتو دې د ژوند په ټولو ساحو کې عملي شي. نصرالله خان نصر «د پښتو شهید» نوم گټلی دی (مارتیراف پښتو) له جنوبی وزیرستان نه د سیاسی ایجنټ له خوا د صوبه سرحد د حکومت مشر سرکری ته لیک ، ۱۹ جنوری ۱۹۵۰ ، ډی او نمبر ۱۲/ ايس ۸ / ۴۹ ، نیشنل ډاکیومنټیشن سنټر - د پوهاند رحمن په حواله

په ۱۹۵۰ کی د صوبه سرحد قانون سازي اسمبلی چې د عبدالقیوم خان مسلم لیگ ډله پکې برلاسی وه ، په محکمو کې د انگریزی ژبې په ځای داردو ژبې د استعمال وړانديز وکړ. خواردو ژبه په لومړیو (ټیټو) محکمو کې کاریدله ، اولورې محکمې د پخوا په شان په انگریزی ژبه چلیدلې. د پوهنی وزیر میا جعفر شاه کا کا خیل په اسمبلی کې د اسی دریغ و نیو: د پښتني سیمو په ټولو لومړنیو او منځنیو ښوونځیو کې او په پوهنتون کې دې د پښتو مضمون درس ورکول کېږي.

خو واقعیت دا و چې پښتو ژبه د معتبرو ښوونځیو انگرې ته نشو ورننوتلی:⁴⁷⁵

دغه شان په حکومتی ښوونځیو کې چې پښتو پکې په لومړی او دوهم ټولگی کې د تدریس ژبه وه او ترینځم ټولگی پوری حتمی مضمون و ، پښتو پکې «سمه نه ښودل کیدله» (ډیل ناک ټیچ پښتو وېل). کله به د ښوونکو کمښت و او کله به زده کوونکي د پته نه تشویقیدل چې په خپله خوښه د پښتو مضمون په لوړو ټولگیو کې (شپږم تر لسم) تعقیب کړي.

لیکوال پوهاند طارق رحمن کارې چې پښتو د تدریس د وسیلې (میډیم اف اینسټرکشن) په څیر حتی په لومړیو ښوونځیو کې (۱-۴ ټولگیو) هم د ۱۹۸۴ کال پوری نه وه استعمال شوی. دا هغه وخت چې د شوروي فوځونو په ضد د افغانانو د جهاد پیغه توده وه او په میلیونونو افغانان پښتو نخواست کولو شوي وو. **که د پښتو وضعې ته په پاکستان کې کلک پام وکړو ، دې پایلې ته به ورسېږو چې د پښتو مشکل د ژبې په سیاسي اقتصاد کې پروت دی:**

دا واقعیت چې کار په انگریزي اواردو ژبو کې میندل کېږي ، کورنۍ ولې د خپلو ماشومانو او ځوانانو وخت په پښتو ضایع کړي. **په بله وینا ، په پښتو کې زده کړه او د پښتو زده کړه د قدرت او اقتصاد قلمرو ته نشي ورننوتلی او مولده او گټوره وظيفه نه لري.** په پاکستان کې د پښتو ژبې د پرمختگ هڅو سینگاری (کاسمیټک) جنبه لرله ، نه واقعی وظيفوی. د پوهاند طارق رحمن په وینا:⁴⁷⁶

ډاکټر طارق رحمن په خپله څېړنه (پښتو لنگویچ اینډ ایډینټیټی - فورمیشن ان پاکستان) کې دی پایلې ته رسېږي:

⁴⁷⁵ - Actually, "Pashto could not be introduced in the elite schools at all.....Thus, the English medium schools of the NWFP never included Pashto in their curricula."

⁴⁷⁶ - "Pashto – speakers still cannot aspire to positions of power in Pakistan without learning Urdu and English."

د اچی دپنستو «خوځښت دامپرياليزم په ضدو، برتانويانويی د برياليتوب مخه ونيوله»⁴⁷⁷
پاکستان هم چی دلويديز دگتولپاره د جبهې دليکې هيواد (فرنټالين کنټري) دی، دپنستنو او د دوی د ژبې په
ضد هغه لار خپله کړې ده چی انگريزان پرې روان وو.

زرخپړی (توزند اُکس)، کليفورنيا، ۲۵ جولای ۲۰۰۸. ډاکټر رحمت ربی زیرکيار

⁴⁷⁷ - "As the movement was anti – imperialist, the British did not allow it to succeed."

پایله

له ډیر پخوا راهیسې انسانانو د غوره (کمال مطلوب) ټولنو په اکله بشپړ خوبونه لیدلي دي خو له بدې مرغې تر نن پورې رښتوني شوي نه دي. د نورو ټولنو په شان، افغاني ټولنه هم بې عیبه نه ده. نسبتا کلکه ملي ټولنه په نسبي مساواتو چلیبې او مساوات په حساب. په حساب کی د یوې ټولنې وگړي، شتمني او عایدات، د سیاسي قدرت مقامونه، ټولنیز اتبار، او د کلتوري هویت اسانتیاوي او امتیازونه راځي.

نن د نړۍ د وگړو ستر اکثریت خپله راشه درشه په هغو هیوادونو کې چلوي چې خو قومونه پکې ژوند کوي او گڼ ژبتي پکې برلاسي ده. په بله وینا، د نړۍ خورا ډیر هیوادونه گڼ ژبي دي، او په مقابل کی یې یو څو گوتې په شمار یو ژبي دي.

افغانستان هم د نړۍ په هغو گڼ شمیر هیوادونو کی راځي چی په قومي لحاظ نامتجانس دي (د افغانستان خلک په څه د پاسه دیرش ژبو/لهجو غږیږي). **افغانان هم باید** د نړۍ د گڼ شمیر نامتجانسو ټولنو په شان لار وباسي او **د خپلو لرې او نږدې گاونډیانو نه زده کړه وکړي**.

ژبه له دې نه ډیره ده چې یواځې او یواځې د افهام او تفهیم (پوهاوي راپوهاوي) په وظیفه کې رالښه شي. ژبه یوه «معجزه» ده چې په وینا کې نه ځایيږي، توپیر نه لري چې له کومې څنډې نه ورته وگورو.

که ژبه نه وای، دینونه به ناشونی وای او انسانان به یو بل ته پردیان وای. بې له ژبې به استعدادونه پټ وای او فکرونه به شپړ وای. کمپیوټر نیټ (کمپیوټري جال) نن سبا یوه اریانوونکې پرمختیاده او د پخواني بې جسمه واقعیت (ژبې) سیوری دی.

ژبه هغه بې وسلې او بې لښکره امپراتوري ده چې په ټوله نړۍ یې د خپل حاکمیت وزرې خپرې کړې دي. ژبه هغه بې جسمه نړیواله امپراتوري ده چې د خپلو اتباعو د معنوي کلتور دیره یې توده ساتلې ده او احساس یې ټکوروي.

ژبه یواځې د پوهاوي راپوهاوي (افهام او تفهیم) لوبڼی نه دی، بلکې د هویت چینه هم ده، او له همدې امله ده چې هیوادونه ملي او/یا رسمي ژبې لري. د برېښنا ییزې ټکنالوجۍ په مټ د ژبې د پوهاوي راپوهاوي وظیفه اسانه شوې ده، خو د هویت سازی وظیفه یې لاتر اوسه د هیوادونو او ملتونو په اړه بار ده. گډه خاوره، گډه ژبه، گډه دین او گډه تاریخ د قبیلوي ملاتړ او ملي-سیاسي تړون په رامنځته کولو کې اغیزمن رول لوبولی شي. هر څومره چې د ملت کیدا عناصر گڼ او غښتلي وي، هغومره د ملي-سیاسي تړون بنسټ کلک وي.

برتانوي پاکستان د خپلې هويت سازۍ لپاره د مغلو د دربار ژبه (اردو) مناسبه وگڼله چې د يوه غير قابل ملاحظه اقليت (اووه عشاريه د رې سلنو) ژبه وه، خو په مقابل کې يې پښتو ژبې ته د دې مجال ورنکړ چې د قدرت په قلمرو کې پايې واخلي. له دې امله په پښتونخوا (افغانيه) کې پښتانه مجبور شوي دي چې «په اردو يې وگتې او په پښتو يې وختې». په غټ گمان سره ارواښاد گل پاچا الفت به هم په لاندې شعر کې د پښتو ژبې کرغړنې وضعې ته گوته نيولې وي چې په اوسني افغانستان کې هم د قدرت او اقتصاد قلمرو ته نشي ورننوتلی:

سراو کار د خلکو دی د ژبې له سرکا سره

کله به غريبه پښتو ژبه د سرکا رشي

دپته د ژبې سياسي اقتصاد (پوليتيکل ايکائمي آف لنگويج) ويل کيږي.

دا ناشونې ده چې په نړۍ کې د نږدې شپږ زره ژبو/لهجو له مخې دې بيل بيل هېوادونه جوړ شي. ماشومان او تنکي ځوانان په اسانۍ سره کولی شي چې ژبې په طبيعي ډول (د ژبو په چاپېريال کې) زده کړي. **اوسني افغان نسل** او راتلونکو افغان نسلونو ته بايد په ورکټون، ښوونځي او پوهنځي کې د دې زمينه برابره شي چې دوه غټې **ملي/رسمي ژبې** او لږترلږه يوه مهمه بهرنۍ ژبه زده کړي. دا کار دوه غټې گټې لري: يوه گټه يې ملي ده، په دې مانا چې دوه غټو ملي/رسمي ژبو زده کول ملي نږدې والي ته لار پرانيځي. دوهمه گټه يې شخصي ده، په دې مانا چې په دوه ملي/رسمي ژبو او لږترلږه په يوې مهمې بهرنۍ ژبې مسلط افغانان په اسانۍ سره د ټول افغانستان په بيلا بيلو سيمو کې کار ميندلی شي او هم مهال خپل مسلکي کفايت عملا په خپل ملي کفايت غښتلی کولی شي. دې ته ژمنه ويلى شو.

زما په اند، افغان ملت نن سبا د دې اقتصادي وس نه لري چې زده کوونکو ته دې په کوچنيو محلي مورنيو ژبو کې درس ورکړي، په داسې حال کې چې دوه غټو ملي/رسمي ژبو په منځ کې د انډول لپاره کوم تدبير نه ليدل کېږي.

په اوږده ډگر کې به روغه دا وي چې په ټول افغانستان کې دې د د رې (۳) ژبو نصاب پلي شي: دوه غټې ملي/رسمي ژبې او يوه بهرنۍ ژبه (لکه انگرېزي او/يا عربي).

د دې لپاره چې ژبه دې د بېلتون په ځاي د غبرگون لـونـی (وسيله) شي، بويه دا چې د ژبې سياسي اقتصاد دې د عدالت په ستونو ودرېږي!

په افغانستان کې دې په لومړي پړاو کې جگ پورې دولتي او علمي مقامونه هغو افغانانو ته ورو سپارل شي چې په دواړو رسمي ژبو کې لیکل، لوستل او ویل کولی شي او بې له ژباړن نه خپلې رسمي وظيفې اجرا کولی شي. دلته دواړه ملي کفایت او مسلکي کفایت د یو بل سره اوږه په اوږه روانیږي، او په دې ډول د ژبې سیاسي اقتصاد د عدالت په ستونو ودریږي.

دوه ملوننه

(الف) دهغو هیوادونود نومونولړی، چې په اساسی قوانینو کی یې د ژبې په اکله مقررات خوندي شوي وي

Alphabetical List of Countries with constitutional provisions related to language:

Afghanistan	Barbados	Burundi
Albania	Belarus	Cambodia
Algeria	Belgium	Cameron
Andorra	Belize	Canada
Antigua and Barbuda	Benin	Cape Verde
Argentina	Bolivia	Central African Republic
Armenia	Bosnia & Herzegovina	China
Austria	Botswana	Comoros
Azerbaijan	Brazil	Congo (Democratic Republic of)
Bahamas	Brunei Darrusalam	Costa Rica
Bahrain	Bulgaria	Croatia
Bangladesh	Burkina Faso	Cuba
Cyprus	Iraq	Mauritania
Djibouti	Ireland	Mauritius
Mexico	Italy	Dominica
Micronesia (Federated States of)	Ivoray Coast	East Timor
Moldova	Jamaica	Ecuador
Monaco	Jordan	Egypt
Mongolia	Kazakstan	El Salvador
Morocco	Kenya	Equatorial Guinea
Mozambique	Kiribati	Eritrea

	Namibia	Estonia	Korea(People's Democ Republic)	
Nauru		Kuwait		Ethiopia
		Nepal	Kyrgeyzstan	Fiji
New Zealand		Laos		Finland
Nicaragua		Latvia		France
Niger		Lebanon		Gabon
Nigeria		Liberia		Georgia
Norway		Libya,Arab Jamahiriya		Germany
Oman		Liechtenstein		Greece
Pakistan		Lithuania		Grenada
Palau		Luxembourg		Guatemala
Macedonia(Former Yugoslav Rep of)	Panama			Guinia
Papua New Guinea		Madagascar		Guyana
Paraguay		Malawi		Haiti
Peru		Malaysia		Honduras
Philippines		Maldives		Hungary
Poland		Mali		India
Portugal		Malta		Inndonesia
Qatar		Marshall Islands		Iran
				Romania
		Tuvalu		Russian Federation
	Uganda			Rwanda
		Ukraine		Saint Lucia
	United Arab Emiraets			Saint Kitts and Nevis
	Uzbekistan			Saint Vincnet and the Grenadines

Vanuatu	Samoa
Venezuela	Saudi Arabia
Viet Nam	Senegal
Yemen	Seychelles
Yugoslavia	Singapore
Zambia	Slovakia
Zimbabwe	Slovenia
	Solomon Islands
	Somalia
	South Africa
	Spain
	Sri Lanka
	Sudan
	Suriname
	Sweden
	Switzerland
	Syrian Arab Republic
	Tajikistan
	Thailand
	Togo
	Tunesia
	Turkey

(ب) د هغو هیوادونو د نومونو لړۍ چې اساسي قوانین یا د ژبې په اکله مقررات پکې نه لري

Alphabetical List of Countries without Constitutions or constitutional provisions related to linguistic rights:

Sierra Leone

Swaziland
Angola Tonga
Trinidad and Tobago Australia
United Kingdom Bhutan
United States of America Chile
Uruguay Czech Republic
Denmark
Dominican Republic
Guinea Bissau
Iceland
Israel
Japan
Korea (Republic of)
Myanmar
Netherlads
San Marino

Source: www.unesco.org/most/ln2nat.htm

Most Clearing House Linguistic Rights National Constitutions

----- د کتاب پای -----

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**